

Horváth István

NAGYKÖRÖS A TANÁCSHATALOM IDŐSZAKÁBAN

1918 - 1919

## I.

### Nagykőrös élete az "őszirózsás" forradalomig.

#### A város társadalmának jellemzése.

Az Alföld kellős közepén, nagykiterjedésű erdőivel, szőlőivel, a határban guggoló magányos tanyáival kerül szemünk elé Nagykőrös. Jobbról és balról örök testvérként, és állandó riválisként két város: Kecskemét és Cegléd fogja közre.

Az alfölditől és az országos városfejlődéstől eltérő történelmük csak egymás számára tartalmaz egyező vonásokat. A sajátos fejlődési jegyek, a közelség kapcsolta történetüket össze, és ezeknek hatására alakult ki összefoglaló nevük: a Három Város. A közös történelmi múlt, az egymásra utaltság mellett azonban mind a három város megtartotta egyéni arculatát, és a helyzetükből fakadó pozitívumok, negatívumok ráütötték bélyegüket fejlődésükre, közösségbe forródásuk ennek megfelelően alakult.

Célunk az volt, hogy a három város egyikét - Nagyköröst - vizsgáljuk meg a magyar történelem egyik legdicsebb szakaszában, az első magyar proletárdiktatúra megteremtésének időszakában. Míg ehhez eljutunk szükséges, hogy a város előző századi fejlődését vázlatosan megismerjük, és az adott időszak társadalmi elemzéséből induljunk ki, hogy ilyenformán értékeljük a város szempontjából is jelentős időszakot.

A városok modern értelmű kialakulásának időpontja a török időkre tevődik. A töröktől elnyert privilégiumok segítségével maradt talpon mind a három város.

A szultáni védnökség különösen jelentős a vizsgálat alá vett város, Nagykőrös szempontjából. E korból datálódik a város gazdasági megerősödése, és politikai ügyeinek önálló irányítása, ekkor vonta ki magát a vármegye nemesi irányítása alól.

A török hódoltság megszűnte utáni és alatti időszak - az un. civiskor - a város gazdasági és politikai

függetlenségének megerősítését hozta. A vármegye már nem tudta a továbbiak során hatalma alá vonni, így a város kiszakadt a nemesi irányítás alól.

A kertkultúrás - állattenyésztésen alapuló, és szőlőműveléssel párosuló - gazdasági élet ekkor erősödött meg, és kezdődött a város sajátos fejlődése, amely a magyar városok történetében is ritka.<sup>1/</sup>

A kertkultúrás gazdálkodás mellett az anyagi felemelkedés lehetősége számos járulékos formában megtalálható a város életében. Elsősorban a marhakereskedelem, de a kialakuló céhes ipar is lépcsőt jelentett az önálló egzisztencia megteremtésében. A hig állapotban meglévő társadalmi csoportok a legbiztosabb mentsvárnak, a művelésre alkalmas földterület szerzését tartották. Kőrös az "... agrártermelés szakszerű munkaszervezete, azonban az ipar, kereskedelem és az értelmiségi élet intézményei is ebbe az agrárszervezetbe illeszkednek bele, és így alkotnak egységes egészet."<sup>2/</sup>

Ennek a sajátos formának a kialakulása körülbelül a XIX. század közepéig tartott, és ekkor fejeződött be.<sup>3/</sup> Ekkorra véget ért a kisbirtokrendszer kialakulása, amely a XX. század első felében volt jellemző a városra. A kisbirtokrendszer kialakulása és megléte, a bizonytalan megélhetési lehetőség olyan tényező, amivel a város történelmének további vizsgálatánál okvetlenül számolni kell, mivel a kisbirtokosok adják a város társadalmának döntő részét.

Vizsgáljuk meg Nagykőrös társadalmát az adott időszakban, vagyis az első világháború közvetlen kitörése előtt, foglalkozás szerint:

	kereső	eltartott
Mezőgazdaság és kertészet:	8 314	11 725
Ipar :	1 688	2 164
Kereskedelem :	411	481
Közlekedés :	172	347
Közfoglalkozás :	373	672

	kereső	eltartott
Véderő :	144	30
Napszámos, kerti munkás:	101	60
Házi cseléd :	715	37
Egyéb :	511	578

A város lakosságának több mint 72 %-a mezőgazdaságban dolgozott, az iparban elenyésző kisebbség, alig több mint az összlakosság 13 %-a.

A mezőgazdasággal foglalkozó lakosság összetételének vizsgálatánál következő képet kapjuk:

Birtokos:	100 kh. felül:	101 -
Bérlő :	100 kh. felül:	18

Kisbirtokos:	10-100 kh. között:	1.232
v. bérlő:		

Kisbirtokos v.		
bérlő v. kis-	10 kh. alul:	1.663
birtokos nap-		
számos:		

Részes föld-		
műves:		64

Mezőgazdasá-		
gi cseléd:		5.389

Mezőgazdasá-		
gi munkás:		5.400

A mezőgazdasági cseléd és munkás kategória sem jelent azonban teljes vagyontalanságot, mert igen sokszor a legtöbb törpebérlő, vagy felesben, harmadában vállal kukorica, uborka, saláta termelést.<sup>4/</sup>

Mindezek mellett még figyelembe kell vennünk, hogy az őstermeléssel foglalkozó lakosság 52,3 %-a tanyai la-

*Vagyontalanság  
jelent, de nem  
akár nyaral!*

kos és 47,7 % lakik a városban.

Ezen adatnak különösen a mi szempontunkból van nagyobb jelentősége, hiszen mint a későbbiek során látni fogjuk ez a tény is befolyásolta a városi munkásmozgalom erejét.

A városi birtoktulajdonok a következőképpen oszlanak meg:

Kateg. kat.h.	Birtokosok száma	%
1 - 8	3.234	70,10
8 - 20	698	14,88
20 - 50	442	9,62
50 -100	147	3,23
1000	94	2,11
felül	2	0,06 5/

A birtokra vonatkozó adatokból is kiderül, hogy a lakosság túlnyomó részét a kisgazdák és törpebirtokosok alkotják.

Ezekután vizsgáljuk meg az ipari vállalatok nagyságát:

Segéd nélkül dolgozó vállalat:	494
1 segéddel	" " : 167
2 " "	" " : 82
3 " "	" " : 56
6-10 " "	" " : 19
11-20 " "	" " : 7
20-nál több	" " : 1
	<hr/> 826 6/

A város társadalmi képe fényesen igazolja Nagykőrös agrárjellegét.

A kistulajdon a kisbirtokos megléte, megszerzésének lehetősége nagymértékben befolyásolta a város agrárproletár elemeit, mivel a vagyonszerzési lehetőséget, az önálló gazdasági tevékenységet tartotta szeme előtt. Célját

az adott társadalomban is elérhetőnek vélte, így lojaltása anyagi eredetű volt. Ezért fordult elő, hogy sorsát már csak a legutolsó esetben akarta erőszakos úton jobbra fordítani.

### Társadalmi mozgalmak a XX. század elején

A nagykörösi kisparaszt, mezeti munkás a már elmondottak alapján viszonylag jobb módban élt, mint az ország számos helyén élő, hasonló társadalmi helyzetű társa. Ezzel magyarázható - többek között -, hogy helyzetén szervezkedés útján igen sokára akart változtatni és nehezen mozgult meg.

A századforduló társadalmi harcokkal teletűzdelt időszakában a nagykörösi paraszti hangja nem hallatszott ki az elégedetlenkedők kórusából.

A testvérváros - Cegléd - pedig előljárt a falusi szegények szervezésében.

A századforduló végén - 1897-ben - ebben a városban tartotta a Független Szocialista /Várkonyi/ párt az alakuló kongresszusát, amelyen Nagykörös is képviseltette magát,<sup>7/</sup> azonban a képviseltetésen túl nem tett semmit a kongresszus szellemében. A mozgalomban való részvétele teljesen bizonytalan, nem is nagyon számít a városra a párt vezetősége. A Várkonyi-féle mozgalomról kiadott rendőri jelentés nem említi az ezzel az eszmével szimpatizáló városok között.<sup>8/</sup>

A századforduló után alakult meg Nagykörösön az első - és sokáig egyetlen - munkásszakszervezet, az építőmunkások között. A munkások és munkaadók között hamarosan megtörtént az első összeütközés. A Segesvári-féle asztalos üzem 12 munkása követelte 10 órás munkanapot és bérrendezést. Hamarosan megtörtént az egyezkedés, amiből a munkások kerültek ki győztesen.<sup>9/</sup>

A sztrájk pusztán a helybeli munkások szervezése volt, arról nem értesítették a szakszervezeti központot sem. Amit aztán szóvá is tettek mondván: "Régi baj a mozgalom-

ban, hogy vagy be sem jelentik a sztrájkot a pártnál, vagy ha bejelentették, nem írják meg később, hogy győztek, vagy buktak a harcban."<sup>10/</sup>

Azonban ezután a spontán mozgalom után hosszú időre néma maradt a nagykörösi iparos, mezőgazdasági munkásság. A mozgalomhoz az egyéb szakmák dolgozói nem csatlakoztak, így az építőmunkások fehér hollóként éltek a városban.

A mezőgazdasági munkások szervezkedése 1908-ban indult meg, amikor Verebes Dániel és 60 társa lakásviszonyaik enyhítéséért fordult a városi előljárósághoz. Kérésüket elutasították és ebbe a munkások hamarosan belenyugodtak.<sup>11/</sup>

A város kiegyensúlyozott, harmónikus életét a háborús készülődés sem zavarta, bár azt letagadni nagyon nehéz lett volna.

A háborús hír már - a szarajevói merénylet napján - június 28-án megérkezett a városba. Jellemző módon éppen juniális volt a város kedvenc kiránduló helyén, a Pálfái erdőben, ahol vígan szórakozott a Pestről leérkezett Apponyi Albert is.

Julius első hetében a helyi ujságokban is a divatos háborús hang "izzik". A város szerencsétlen katonáit megfelelő hangulatba kell hozni a háború hírére.

A városi piac, amely máskor zöldséggel és gyümölcscsel van teli, most lézengő, kiabáló emberektől és daloló katonáktól nyüzsgő.<sup>12/</sup>

A háborús dics-himnuszoknak azonban hamarosan végeszakadt. A város népe a saját bőrén tapasztalta, mit jelent a háború. A város történet írója keserűen jegyzi meg: "már augusztus elején egyes kereskedők a só és élelmiszerek árát uzsoraszzerűen emelik."<sup>13/</sup>

A háború kisvárosi hiénái igyekeztek kihasználni a számukra kedvező időszakot. Spekulálás, üzérkedés, árdrágítás hagyományos módszereivel igyekeztek megtönni zsebüket.<sup>14/</sup>

Az 1915-ös év csak súlyosbitja a helyzetet. A háborúnak nem lett olyan hamar vége, mint ahogy a porosz-osztrák vezérkar ígérte. Az új év újabb megpróbáltatásokat,

ujabb szenvedéseket, újabb sorozásokat hozott.

A gazdasági helyzet súlyosbodik, már mindenki lisztjegyre vásárol - jelenti a város históriása.<sup>15/</sup>

A város úgy igyekszik segíteni nehéz helyzetén, hogy a katonaférfiak pótlására a hadifoglyokat alkalmazták gazdasági munkákra.

1915. februárjában vezették be az új őrlési rendeletet, amisperint a kenyér összetétele: 50 % kukoricaliszt, vagy 25 % burgonya.<sup>16/</sup>

1915. nyarán "tisztelettel" jelenti a polgármester, hogy nem fordult elő semmiféle engedetlenség, munkamegtágadás, a városiak békésen türik a nehézségeket.<sup>17/</sup>

1916. Az árak maximálása következtében a piacról eltűntek az árak.

A nyári cséplési munkákhoz nincs szén.

A polgármester még mindig azt jelentheti: türnek magyarjai, a "munkások szakszervezetének működése kifogás alá nem esik."<sup>18/</sup>

A hosszu nyult háboru pedig továbbra is szedte áldozatait. A nagykörösiek vigasztalására mondta a derék történetíró: 1001 halottat vesztettünk, de azok dicsősegesen kivették részüket a haza védelméből.<sup>19/</sup>

A körösi munkás még mindig mély álomban él. Akkor amikor már az ország munkássága ébredszik és egymásután következnek az 1917-es év nagy tömegdemonstrációi: sztrájkok, május elseje megünneplése, az iparcsarnoki nagygyűlés.

Nagykörösön, mintha megállt volna az idő. Ezek az események nyomtalanul, jeltelenül suhantak át a város felett. A pesti munkásság harci riadója nem talált megfelelő támogatásra a városban.

Bár azért nem ment minden simán a városban sem. A háboru során a város katonaiügyi tanácsnoka - Szalay György-egyre-másra adta kulákfiaknak a katonai felmentést. Az engedetlenség növekedésében ennek a szemérmetlen felmentéskampánynak különösen a háboru utolsó évében volt jelentős szerepe.<sup>20/</sup>



A Szovjet-Oroszországban lezajlott eseményekről rendszeresen tudósította a város népét a sajtó. Beszámolt azokról a "szörnyű" eseményekről, ami az új szocialista állam megszületésével járt; a földreformról mondván: "szörnyű állapotok vannak, a vagyoni jogcím megszűnt!"<sup>21/</sup> A tudatosan elferdített események a politikailag iskolázatlan körösiek számára még csak jobban összekuszálta az amugy sem pontosan követhető helyzetet.

Az 1918-as év a körösiek számára anyagi áldozatok, megpróbáltatások újabb állomása volt.

Az év első felében az előre bejelentett katonai rekvirálások sorozata zavarta fel a kedélyeket. A hatóság tudomására jutott, hogy "nagy mennyiségű termény és örlemény van a közfogyasztás elől elvonva".<sup>21/a.</sup>

A háborus gépezet élelmiszerrel való ellátása szinte a kezdetektől fogva problematikus volt, de különösen az utolsó háborus évben volt igen nehéz, mert a hosszúra nyúlt hadjáratban kimerült az ország, és kiürült a parasztok kamrája, valamint a bizonytalan jövő könnyebbé tételére rejtette el terményét a falu népe. Ezért vezették be az erőszakos beszolgáltatás ilyen módjait.

1918. májusában megtartott rekvirálás eredménye volt:

6 681 kg	liszt
32 598 "	búza
98 613 "	rozs
29 080 "	árpa
5 722 "	zab
78 185 "	tengeri
5 750 "	köles
15 479 "	bab
30 084 "	egyéb
200 q	zsir. <sup>22/</sup>

A városra a rekvirálás előtt 30 000 q gabona beszolgáltatását rótták ki.<sup>23/</sup>

Az amugyis nehéz helyzet, a katonai hatóságok erőszakoskodása mellett, még egy tény rontott a város kis-

birtokosainak, törpetulajdonosainak hangulatán.

A rekvirálással kapcsolatban terjedt el az a hír, hogy gazdag virilis polgárok próbálnak kibujni a beszo-  
gáltatás alól.<sup>24/</sup> Ami nyilvánvaló a közállapotok tulfe-  
szítéséhez vezetett. Bár még nyílt ellenállásra nem ke-  
rült sor, a városi előljáróság jónak látta a csendőrség  
megerősítését.<sup>25/</sup>

A karhatalom felduzzasztását még az a tény is szor-  
galmazta, hogy a háboru utolsó időszakában a közbizton-  
ság nagyon megromlott.

Feketézések, lopások napirenden voltak.<sup>26/</sup> A város-  
ban állomásozó un. "mentelepi" katonák ebben az időszak-  
ban már rendszeresen, minden katonai fegyelmet felrugva  
jártak a város tulajdonát képező szőlőhegyre lopni. A  
nagy méretet öltő helyőrségi katonaság tolvajlásával a  
városi tanács is foglalkozott, ellenük azonban nem tud-  
tak, de nem is mertek erőteljesebben fellépni.<sup>27/</sup>

*Jelus!*  
A városi képviselőtestület nyilvánvalóan nem akar-  
ta a fegyveres alakulattal összerugni a port, hiszen nem  
lehetett tudni, hogy támogatásukra mikor lesz szükség.

Ugyanis a város határa a nagy méreteket öltő dezer-  
tálás következtében fegyveresen, csoportosan csellengő  
katonák átvonuló helye volt. Sokszor fegyveresen is ösz-  
szetűztek a hatósággal.

A város környékén egymásután fogták el az alakula-  
tukat fegyveresen elhagyó katonákat.<sup>28/</sup>

A romló gazdasági és politikai helyzet hatására a  
város polgármestere Jalsoviczky Sándor - "betegségére"  
hivatkozva távozik a polgármesteri székből. Helyettese  
a gazdag katonakötelesek védszentje - Szalay György -  
lett, aki azonban az adott helyzetben már nem sokat te-  
hetett a helyzet javítására.<sup>29/</sup>

A háboru időszaka alatt az előtte meglévő - gyér  
számu - szervezkedések is befagytak, nemhogy erősödtek  
volna. A városi szegények némán nyelték a háboru okozta  
nélkülözéseket, megpróbáltatásokat. A szervezeti téren  
uralkodó süket csend a háboru utolsó évében még a nem  
éppen forradalmi hangu ujságnak is feltűnt.

Különösen az iparosok - a kis és középipar - között, valamint a gazdáknál szorgalmaz, a szakszervezetek mintájára gazda szövetségek létrehozását, mert "...a magyar gazdaközösség a maga szervezetlenségében nem tud méltó hangot adni óhajának."<sup>30/</sup>

A szervezkedés azonban nem indult meg csupán a Budapesten történt forradalmi események hatására, a hazatérő katonaság közreműködésével.

A város polgárai - bár az év elejétől fogva - figyelemmel kísérték Károlyi Mihály politikáját,<sup>31/</sup> ~~Az a~~ <sup>figyelem</sup> még aktív szimpátia formájában sem tört felszínre.

A város háborús történetéből azt tudjuk kiolvasni, hogy a város népe a hadi helyzet, a gazdaság és politikai légkör romlására igen gyéren reagált. Az utolsó évben jelentkező elégedetlenkedés sem ment túl a lojális korlátokon.

Okát a város gazdasági helyzetében lehet keresni, annak romlása nem lehetett olyan nagymérvű, ezt bizonyítja a májusi rekvirálás ténye, valamint az 1918 augusztusi ceglédi "asszonytüntetés" léte is.<sup>32/</sup> Ugyanis ha annyira súlyos lett volna a város élelmezési helyzete, mint ott, akkor nyilvánvaló, hogy a közvetlen közelben meglévő példa utat mutatott volna Nagykőrösön is.

Kétségtelenül, hogy a város társadalmi osztályainak, az osztályok összetételének, állapotának, jellegzetes módon alakuló történetének döntő szerepe volt az élet alakulásában.

A kistulajdon megléte miatt az osztály határok nem különültek el, elmosódtak az osztálykülönbségek, különösen egzisztenciális felemelkedés lehetősége hatott fékzően a nagykőrösi kistulajdonosok, munkások tudatára.

A társadalmi mozgalmak csupán az "őszirózsás" forradalom hatására indultak meg, <sup>Vászon</sup> azonban a vezető szerep a virilizsek kezéből a vele szorosan összefonódó burzsoá értelmiségi réteg kezébe került.

## II. A város helyzete a polgári demokratikus forradalom időszakában.

A lassan érlelődő politikai változások szele megérintette a várost is. A frontról hazatérő katonák és a munkások vezetésével Pesten győzött az "őszirózsás" forradalom. Hatása szinte órák alatt érezhető volt a megye városaiban, falvaiban. A legjobb hírvivők közvetlenül forradalmi eseményekből hazatért katonák, akik a vidék megszervezésében segédkeztek.

Ceglédre, Nagykörösre a forradalom híre még október 31-én megérkezett. A Budapestről hazatérő katonák sapkázása nélkül jöttek és a forradalom részleteit magyarázták.<sup>1/</sup>

November 1-én a piactéren összegyűlt forradalmi hangulatu lelkes tömeg nagygyűlésen választotta meg Nagykörös Város Nemzeti Tanácsát. A gyűlésen a város aprajánagyja ott szorongott, egy tűt is nehéz lett volna leejteni. A háború okozta elkeseredések feloldották az emberek gátlásait, és szabadon hangoztatták véleményüket: "Vége a háborúnak! Éljen Károlyi Mihály! Éljen a forradalom!" jelszavak röppentek fel a tömegből.

A nagygyűlésen megválasztott Nemzeti Tanács kebelén belül választotta meg vezetőit: a háromtagú vezetőséget, amelynek elnöke: Dr. Kökény Dezső, tagjai: Bakó József országgyűlési képviselő, református lelkész és Bordács Szilárd.<sup>2/</sup> Mind a három vezető a város módosabb rétegéből származott.

Dr. Kökény jogot végzett, és megválasztása előtt a takarékpénztár igazgatója. A háborús időkben többször indult a polgármesteri választásokon, és csak a kisváros viriliseinek személyes bosszuján bukott meg, vagy ahogy ő mondta "rosszakarói"<sup>3/</sup> okozták választási kudarcait. Ebben a "zavaros" időben aztán megnyugvással vették tudomásul közszereplését, és a Nemzeti Tanácsba beválasztott osztályos társai megkönnyebbülve adták rá szavazatukat.

A város elégedetlen szegényeinek azonban kevés volt a nagygyűlés eredménye: a nemzeti tanácsi tagok kijelölése. Nem széledtek szét, hanem elkeseredett hangon adták tudtul egymásnak bajaikat. A főleg asszonyokból álló tömeg támadást intézett a városi husszék ellen, ahonnan nagyobb mennyiségű zsirt, húst hurcoltak el.<sup>4/</sup> Ugyancsak támadást intéztek a városi textilboltok ellen, ebben viszont főleg férfiak vettek részt.<sup>5/</sup>

A sok nyomorúságot, háborus nélkülözést megért nép haragjának, felgyülemlett és még tehetetlen erejének első jelei a városi pusztítások, rombolások. Ilyen jellegű, spontán megmozdulások országos jelenséggént ismertek. Nem ritkán a gazdagabbak, a rosszindulatu felbujtók is jelentős szerepet játszottak a pusztításban.

Nagykörösön is hasonlóképpen történt. Az elégedetlenség viharából a fosztogató hiénák próbálták kifogni a szelet, és legtöbbjük a jómódu parasztok közül toborzódott.<sup>6/</sup>

A dühöngő tömeg megtámadta a Városházát is, ablakait betörték, egy-két földszinti teremben - ahová behatoltak - a berendezéseket, butorokat összetörték.

Nem kimélték a helyi államhatalom legnagyobb ideológiai támogatójának, az egyháznak az épületeit sem, és a rombolás után ablakai üresen ásítózva néztek a megvadult és távozó tömeg után.<sup>7/</sup>

A dühöngő tömeg még ezután sem csillapodott le, és az egyik leggyűlöltebb városi vezető, a gazdagokat felmentő katonai tanácsnok, Szalay György háza elé vonult. A megrémült tanácsnokot, és - egyszemélyben - volt polgármestert, csak jó bora mentette meg az inzultustól. Igyekezett lecsillapítani a kedélyeket, de mivel kevés szónoki tehetsége volt, ezért menekült az emberi kedélyeket szelidítő borhoz. Azonban ez sem használt, mert a tömeg erejére rádöbbenve tovább akarta folytatni a fosztogatást, amiben csak másnap - november 2-án - tudta megakadályozni egy szakasz katona.<sup>8/</sup>

A tömeg akciója ezzel kimerült, és hosszú hónapoknak kellett eltelnie, amíg ismét megmutatta az ujdonsült

vezetőknek erejét!

Ezek az akciók is világosan megmutatták, hogy milyen erővel rendelkezett a nép. Azonban olyan haladó párt, vagy vezető hiányzott, aki tudatosan felhasználta volna a parlagon heverő energiát. A kevésszámú baloldali érzelmi vezető sem használta tapasztalatlansága és fiatal életkora miatt, így a Nemzeti Tanácsba kerülő városi polgár-, paraszt réteg képviselői akadálytalanul felléphettek nemcsak a fosztogatók, hanem a tömegmozgalomban résztvevők elhallgattatására.

A Kökény vezette Nemzeti Tanács közben hozzálátott a viszonyok konszolidálásához, és az elért eredmények gyökeres változás nélküli rögzítéséhez. A háromtagú Nemzeti Tanács megválasztása után a tizenháromtagú intézőbizottságot is megválasztották.<sup>9/</sup>

November 2-án a város egész tisztviselői kara letette az esküt a Nemzeti Tanács előtt. A cél nyilvánvaló: "...a tömegmozgalom megfékezését célozta a maga és a tisztviselők és a tisztviselők megtartása eredeti állásukban". - mondotta a legilletékesebb, Kökény Dezső.<sup>10/</sup>

A legminimálisabb változtatással újjászerveződött városi tanácsban nagyon kis szerepet játszottak a baloldali elemek. Ennek ellenére a Nemzeti Tanácsban szerzett pozíciójukat igyekeztek tartani, <sup>amiért</sup> azért volt jelentős, mert a városban ekkor már - a mezei munkások, hazatért katonák érdekeit képviselő szervezet - nem volt.

#### A Nemzeti Tanács gazdasági tevékenysége

~~A~~ Most már viszonylag szilárd alapon hozzálátott a Nemzeti Tanács, hogy a város mindennapi életét a zavartalan közrend, a lakosság megnyugtatóásával biztosítsa.

Legfontosabbnak látszott - épp a rombolás tényéből kiindulva - a város élelemmel, hussal, zsirral való ellátásának biztosítása. Nehogy még egyszer ilyen méretű tömegmozgalom törjön ki, jó erős karhatalomra volt szükség.

Megszervezték a kerületi polgárőrséget "a közrend és biztonság" érdekében. Kökény a polgárőrségi tagságot a polgárok számára kötelezővé tette, és kijelölte kerületi vezetőit is.<sup>11/</sup> Az igazi célt azonban elárulja Kökény további - a polgárőrökkel kapcsolatos kijelentése, mondván: "... az esetleges népmozgalmak ellen tett intézkedésekhez hozzájárulunk".<sup>12/</sup>

Ez volt tehát az igazi ok: a polgárőröket felhasználni a város elégedetlenkedő szegényei ellen, hisz észrevette a választások utáni hangulatból, hogy azok nem voltak megelégedve a Nemzeti Tanács összetételével.

Érdekes az a tény is, hogy a polgárőrség mellett működött a Kiss Pál kulákfi által - rendőrökből és csendőrökből - szervezett nemzetőrség is, és tagjainak napi 30 koronát szavazott meg a Tanács,<sup>13/</sup> ~~és~~ *A* "demokratikusan választott" vezetők félelmére jellemző, hogy november 11-én mégis központilag kérnek erősítést a karhatalom számára.<sup>14/</sup>

Kökény, és a mögötte álló polgárok, gazdag parasztok kétfelől is akarták biztosítani magukat. Ha netalántán a nemzetőrség - amely összetételénél fogva kevésbé megbízható - egy esetleges elégedetlenség kitörésekor csődöt mondana, akkor még mindig legyen készen, a polgárság és a városban lakó vagyonosabb parasztság elitjéből létrehozott és felfegyverzett polgárőrség.

Súlyos problémát okozott a városnak a frontról hazatérő katonák munkába állítása. Kökény igyekezett megnyerni a katonákat - amennyire csak lehetett - hiszen ezek legtöbbször fegyverrel jött még haza, és esetleg bonyodalmat okozhatott volna a városban. Ezért hangzatos szavakkal kérte a város jobbmódu lakosságát, hogy a hazatérő katonákat - gyűjtés után - ruhaneművel támogassa. A megérkező katonákat ünnepélyesen akarta fogadni az állomáson.<sup>15/</sup>

A katonák leszerelése országos esemény volt, hiszen nem volt helység ahonnan háborúba ne kerültek volna. 1918 december közepéig mintegy 1,2 milliónyi katona szerelt le,<sup>16/</sup> és ez még tovább fokozta az amúgyis nehéz gazdasá-

gi helyzetet, növelte a munkanélküliséget.

A Nemzeti Tanács fontos gazdasági ténykedései közé tartozott a munkaalkalmak gyors felderítése, a munkáscseléd közvetítők felállítása.<sup>17/</sup> Azonban ez a szervezet csak névleg működött, egyetlen helyes, vagy helytelen intézkedéséről sem tudunk.

Ebből is látszik, hogy Kökény csak azért állította fel olyan gyorsan, mert félt a hazatérő katonáktól, és csak esetleges határozottabb fellépésük megelőzését célozta ez az intézkedés is, annak ellenére, hogy a városba hazatérő katonák elhelyezése súlyos probléma volt, hiszen a közmunkák még nem indultak meg, a hazatérő kispáros segédek régi munkahelyeikre nem tudtak visszamenni, önálló üzletet pedig az induláshoz szükséges tőke hiánya miatt nem tudtak nyitni.

Az így keletkezett kisebb méretű munkanélküliséget a később meginduló városi közmunkák szüntették meg.

A Nemzeti Tanács igyekezett a város hétköznapi életét zökkenőmentesen biztosítani. Érintkezésbe lépett a városi közvilágítás további fenntartására Kecskeméttel, ahonnan a villanytelep a működéshez a nyersolajat megkapta.<sup>18/</sup> Bár abban, hogy ilyen gyorsan nyersolajat szereztek a sötétségtől, a tömegmozgalmaktól való félelmük is szerepet játszott, hiszen a város még mindig elégedetlenkedett, és egymásutáni táviratokban kérték a katonai erősítést.<sup>19/</sup>

A további gazdasági intézkedések közé tartozik az élelmiszerekkel való takarékoskodás bevezetése. Szabályozták a közszükségleti cikkek árusító üzletek nyilvántartását: azok csak déli 12 óráig lehettek nyitva; a villanyvilágítást a teljes besötétedéstől éjjel 12 óráig szolgáltatták, és az országos intézkedésnek megfelelően bevezették a szesztilalmat.<sup>20/</sup>

A takarékoskodásra való felhívás valóban helyes volt, és az egész város érdekét szolgálta. A szesztilalmat azonban - mint az ország más részén - Nagykörösön sem tartották meg. Körös határában nagykiterjedésű szőlők voltak,



azonkívül a szegényebb réteg egyik egzisztenciális fel-emelkedési lehetőségének tartotta szőlő művelésre alkal-mas terület szerzését, szőlőtelep létrehozását, és ennek érdekében mindent megtett. Ez az intézkedés pedig a sző-lő értékesítésének egyik lényeges formájától fosztotta meg, mindehhez hozzájárult a jó termés, így aztán nem is tartották be a szesztilalmat, sem akkor sem később. Több-féle módon játszották ki a rendeletet.

Már december 2-án jelenti egy névtelen levél, hogy az iparos, körben éjszakánként már több esetben dorbézo-lás folyt.<sup>21/</sup> Ugyancsak decemberben Kókény olyan rende-letet kénytelen hozni, amely szerint a "...kávéházakban a cukrozott forraltbor kimérése tilos...".<sup>22/</sup> A rende-le-tet tehát teljesen nyilvánosan szegték meg.

Nem nehéz feltételezni, hogy a kávéházakban borozó emberek jórésze - a várakozó álláspontra helyezkedő, az eseményeket figyelő - jobbmódu réteg közül került ki, akik-nek a képviselői kerültek a Nemzeti Tanácsba is.

Az intézőbizottság a továbbiakban intézkedett a Ha-ditermény RT. tulajdonában lévő gabona felméréséről, és a lakosság közötti kiosztásáról. A törvényes fejadag sze-rint is 1918 december 1-től 1919 március 31-ig volt ele-gendő ez a gabonamennyiség.<sup>23/</sup>

Az intézkedést nem minden szempontból lehet helye-selni. Bár az igaz, hogy az élelmezési helyzet Nagykörö-sön sem volt valami megnyugtató, ennek ellenére jobb volt, mint pld. a szomszéd város - Cegléd - ellátása,<sup>24/</sup> nem is beszélve Budapest ellátásáról.

Talán a város élelmezését egyéb módon - pld. a gaz-dagok felé tanusított erélyesebb intézkedésekkel - is meg lehetett volna oldani. Az ilyen jellegű intézkedés azon-ban elmaradt.

Jellemző a Nemzeti Tanács intézkedéseire az u.n. "né-met szerelvény" esete is. November 10-én német katonák ál-tal kísért vonat haladt át a városi vasutállomáson, a nem-zetőrség feltartóztatta és rakományát; 57 lovat, 10 szarvas-marhát, 3 kocsit, 2 pár szerszámot, lapátot, ponyvát, mé-zet, és egyéb élelmiszereket elvett, és árverés útján a

városi gazdáknak juttatta.<sup>25/</sup> Kökény - továbbment az önkényeskedésben - 3 drb. szarvasmerha levágására engedélyt is adott.<sup>26/</sup>

A már említett szűkkeblűséggel állunk szemben. A város mindent meg akart tartani a saját hasznára, olyan esetekben is, amikor csak felső hatóságok megkérdezése, és véleményezése után lett volna joga dönteni.

A rakomány átvételére azután egy alezredes, egy hadnagy, egy zászlós szállt ki, és vizsgálta felül a helyzetet, miután a felettesekhez eljutott a hír.<sup>27/</sup> A város önző, szűklátókörű, más városokon nem segítő politikája a későbbiek során is megfigyelhető.

Már november 11-én vágómarha, sertés, kiszállítására zárlatot rendelt el a Nemzeti Tanács, és ellenőrzésével a nemzetőrséget bizta meg.<sup>28/</sup>

A város élelmiszerral való ellátottságának felmérésére sertés összeírást rendeltek el. Összesen 4 805 család jelentett be 6 000 drb. sertést. A szám valószínűtlenül kicsi, és ezt érzik a Nemzeti Tanács tagjai is, ezért határozatot hoznak, hogy akinél több sertés van, mint amennyit bejelentett, vagy aki nem jelentette be sertését, a számba nem vett állatot elkobozzák. A zsirbeadás is arra utal, hogy gyanították a sertésállomány - bejelentettnél - nagyobb számát.

1 drb. sertés után 1 kg; 2 drb. után 2 kg; 3 drb. után 4 kg; 4 drb. után 6 kg; 5 drb. után 8 kg; 6 drb. után 10 kg; 7 drb. után 13 kg; 8 drb. után 15 kg; 9 drb. után 18 kg; 10 drb. után 20 kg zsirt köteles beszolgáltatni a tulajdonos.<sup>29/</sup>

Ismerték a város képviselői a szegény nép helyzetét. A szegényember legföljebb egy, vagy maximum két disznót vágott, viszont a jobbmóduak többet, ha nem is egyforma súlyukat.

Ennek az intézkedésnek bizonyos kistulajdonost partoló, és jobbmóduak ellen irányuló élet figyelhetjük meg.

A város sertéshizlaldát is fel akart állítani, amiből a piacot, és a város husszükségletét is ellátta volna.

na, ezért a városi gőzmalmokban lévő összes korpamennyiséget lefoglalták erre a célra.<sup>30/</sup>

A szegény nép élelemmel való ellátását szem előtt tartották, és igyekeztek a városi vezetők, nehogy ez újabb elégedetlenséget szüljön. Ezért kötöttek szerződést Illés Ferencsel, aki vállalta, hogy hetenként marhahúst szállít a városnak.

A huskimérés több helyiségben történt.<sup>31/</sup> "A huszék és a piaci huskimérő előtti rendet a nemzetőrség 8-8 megbízható nemzetőrrel biztosítsa"<sup>32/</sup> adták ki a rendelkezést.

A gazdasági ügyek szervezésére, a lakosság anyagi helyzetének felmérésére - az országos rendelkezéseknek megfelelően - különböző hivatalokat hoztak létre.

November 20-án megalakult a Közélelmezési Hivatal, vezetője: Szücs Dénes tanító, tagjai: Sántha Béla városi tisztviselő, Szücs Ambrus gazda, Kiss Albert városi tisztviselő, Kovács György és Neu Jakab kereskedők.<sup>33/</sup>

Feladatuk volt a közélelmezés vezetése, irányítása. November 25-én alakult meg - az akkor már polgármesteri címet viselő - Kökény vezetésével a még hosszú kálváriának élébe néző Népjóléti Hivatal.<sup>34/</sup> Feladatuk már sokrétűbb: hozzájuk tartozott a szegény katonák anyagi segélyezése, és a kisiparosok nyersanyaggal való ellátása.

A Nemzeti Tanács falragaszok útján hívta fel a figyelmet - tekintettel a közeledő télre - a szegény katonák és hadiözvegyek fával való ellátására. Felhívta a fafelesleggel rendelkező tulajdonosokat, hogy segítsenek a bajbajutottakon. A segítségnek háromféle módja volt: egyrészt, aki teljesen ingyen akart adni, másrészt, aki ölenként 160 koronáért, és végül a jövő évben természetben való visszatérítés mellett hajlandó feleslegét beadni.<sup>35/</sup>

De annak ellenére, hogy a város határát hatalmas erdő borítja, a kvótatulajdonosok - nagyrészüket a legjobbmódúak közül való - a fülük botját sem mozgatták. Így ez a nagyméretűnek induló akció kudarcba fulladt a gazdagok

fukarsága miatt.

Bár történtek adományok, de olyan kismértékben, hogy ez az ellátatlanok részére nem volt elegendő.<sup>36/</sup> Az összegyűlt fa kiosztása is vontatottan haladt, emiatt jogosan hangzottak el elégedetlen hangok, a "városi urak" ellen.<sup>37/</sup> A fainséget nem tudták felszámolni, és ez nagyban hozzájárult a tömeghangulat radikalizálódásához.

A város gazdaságpolitikájára továbbra is jellemző volt, hogy az október 31-i forradalom segítségével hatalomra jutott polgárság sem segített lényegesen változtatni a szegények helyzetén. Egyetlen intézkedést hajtottak végre, a gabonakiosztást. A már előzőleg felmért és megőrölt gabonát osztották ki a szegénysorsu katonák és az ellátatlanok között.<sup>38/</sup>

A vajudó fakérdésben egy látszat-intézkedést hoztak, hogy a kudarcba fulladt faakció után valahogy enyhítsenek a bajon. A Nemzeti Tanács határozatba foglalta a Pálfái erdőből való fakitermelést, amelyért mázsánként 10 koronát, vagy félölenként 80 koronát kellett fizetni.<sup>39/</sup>

Bár az intézkedés a szegények megsegítését szorgalmazta, (azonban gyakorlatilag) igen keveset segített. Ugyanis, ha lett volna módjuk már eddig vásároltak volna fát, de - mivel nem rendelkeztek kvótával - az is akadályozta a favásárlásokat, hogy a frontról hazatért katonák egy része - éppen szegénységük miatt - nem tudott fát vásárolni.

De nemcsak a Nemzeti Tanács, hanem a nép anyagi helyzetének javítására, az elosztás megszervezésére alakult Népjóléti Hivatal sem tett semmit.

Kezdetben mint már említettem, Kökény vezetésével alakult, irányításával azonban nem tett semmit, épp azért decemberben a Nemzeti Tanács - a baloldaliak nyomására - kénytelen figyelmeztetni, hogy kezdje meg a munkát.<sup>40/</sup>

Különösen  
aprak

Bár lett volna bőven mit tenni. A város lakossága a házatért katonasággal 2 000 lélekkel szaporodott,<sup>41/</sup> és ezek jó része ellátatlan munkanélküli, tehát élelelről, munkáról és munkaalkalomról kellett volna gondoskodni, ezt azonban nem tették meg. A Népjóléti Hivatal január-ra már teljesen elvesztette jelentőségét, és a leszerelt katonák megsegítésére összegyűlt 180 ezer korona kiosztását a katonatanácsra és a szocialista pártra bízta a Néptanács.<sup>42/</sup>

Bár a háboru okozta helyzet enyhítésére semmit sem tettek, tagjai mégsem tétlenkedtek. A hivatal tagjait több támadás érte a városi intrikusok részéről is, de egymás között is voltak nézeteltérések. Így idejük javarésze azzal telt el, hogy hadakoztak egymás, és a városi vezetők ellen.

November 25-én alakult és december elejére már újáalakult. Az elnöki tiszteket Kökénytől Dr. Hegedüs Dénes a nemzetőrség ezidőbeni parancsnoka vette át. Tagjai: Tóth László könyvelő, Zsembery Gyula pénztáros, Kocsis Pál raktáros, ellenőr Kovács László. Nem volt hosszú életű ilyen összetételben sem.<sup>43/</sup> Már december 4-re megváltozott az elnök személye. Dr. Kovács Imre ügyvéd vette át a vezetést, tagjai egyelőre még háborítatlanul maradtak.<sup>44/</sup>

Ilyen összetételben azonban nem feleltek meg a népakaratának. Ha osztályszempontból nézzük tagjait; kettő közülük ügyvéd, tehát a város burzsoá rétegéből került hivatalba, a többiek a kispolgári réteget képviselték, kisiparosok voltak. Párt szempontból nézve, mindössze egy szociáldemokrata - Zsembery - volt közöttük, a többi a Károlyi pártnak volt tagja.

A hivatal az elégedetlenkedők nyomására december 16-án ismét átalakult, szociáldemokrata szempontból kedvezően. Új elnöke Sasi György - aki a szociáldemokrácia baloldalához tartozott - Zsembery Gyula pénztárnok; raktáros: Horváth József; könyvelő: Gondy Géza és Löwy Gy-

*Dr. Kovács Imre  
ügyvéd*

la, ellenőr: Wizer Aladár.<sup>45/</sup> Ebben az összetételben pedig a jobbmóduaknak nem tetszett, és rágalomhadjárátot indítottak a szociáldemokrata elnök ellen - aki igazán, és harcos szívvvel a szegény nép igazáért küzdött - és még két szocialista érzelmi értelmiségi, egy tanár és egy újságíró ellen. A rágalmazásban - sajnos - bekapcsolódtak a város szegényei is, akik a segítség elmaradása miatt türelmetlenkedtek. Ezt használták ki az előző vezetők, és minden bajt, hibát az új összetételű Népjóléti Hivatalra és - a számukra különösen nem kívánatos szocialista - vezetőkre kentek.

A város egy-két nagyszáju rágalmazója azt állította, hogy a lakásukon nagyobb mennyiségű bőrt és cipőt rejtettek el, a későbbi vizsgálat azonban kiderítette, hogy mindez nem felel meg a valóságnak.<sup>46/</sup>

Azonban az önértékében és hivatalában megsértett elnököt, raktárost nem tudták visszatartani.

Igy a város egyetlen szocialista irányítás alatt álló gazdasági intézménye a burzsoá hangulatkelés, és a rosszindulatu rágalomhullám hatására léket kapott. Rontotta még az is a helyzetet, hogy saját osztályukból, az elnyomottakból is sokan felültek az alaptalan suttogásoknak.

Az új hivatal a következő összetételben alakult újja: elnök: Wizer Aladár, pénztáros: Zsembery László, könyvelő: Gondy Géza, és Löwy Gyula, raktáros: Horváth Ambrus.<sup>47/</sup>

A gyors és sokszor indoklás nélkül, vagy hamis indok alapján végbemenő változás, személycsere nyilvánvalóan a hivatali munka rováására ment, mint ahogy ezt a gyakorlat is igazolta. Ugyanakkor a város becsületes szegényei között is rontotta a rágalmazás - még, ha az valótlannak bizonyult is - a vezető szocialisták hitelet, az intézmény és a szocialista párt lejáratásához is ürügyet szolgáltatott. Az új összetételben - talán épp az előzmények hatására - nem tudott semmi érdemle-

ges intézkedést hozni, és végrehajtani a hivatal. Így a város gazdasági irányítása teljesen átcsuszott a Nemzeti Tanács, különösen vezetőjének Kökénynek a kezébe.

Ezek után pedig nem is lehet csodálkozni, hogy a demokratikus intézkedések mind a hazatért katonák, mind a városi szegények felé elmaradtak! Hiszen Kökénynek az volt a célja a Népjóléti Hivatal szervezésekor, hogy "... annak élére esküt tett városi tisztviselőt állítson..."<sup>48/</sup> A "városi tisztviselő" személye pedig olyan legyen, aki a lehető legkevesebb vizet zavarja a számára, az adott utasításokat mindig a polgárság szellemének megfelelően hajtsa végre. Ezért kellett a nép érdekeiért kiálló szocialistáknak lemondani ~~az~~ tisztségükről. Erőszakkal nyilván nem távolíthatta el őket - erre a városban meglévő állapotok - nem adhattak táptalajt, azonban ilyen módon, alattomosan, ellenük hangolva a politikai manőverezésben tájékozatlan városi közhangulatot, és összekapcsolva a polgár-paraszt réteg érdekeit a jogosan türelmetlen szegények intézkedést váró és sürgető követeléseivel.

A novemberi-decemberi gazdasági intézkedésekről azt kell megállapítani, hogy azok zömmel a város zavartalan életét próbálták biztosítani - nagyrészt a Nemzeti Tanácsban vezetést szerzett és vezetésnél maradt gazdagabb polgár-paraszt rétegek érdekét képviselve.

A szegények helyzetének tényleges javítására nem nagy gondot fordítottak, és abban az esetben, ha a szocialisták Nemzeti Tanácsban is szereplő tagjai próbáltak eredményeket kiharcolni, az megbukott egyrészt - a gazdagabb körök ellenállásán, és azért, mert tömegekkel való kapcsolata szorossá tételére nem törekedtek. Ezen a politikan - sajnos - a későbbiek során sem nagyon, vagy alig valamit változtattak.

Meg kell azt is mondanunk, hogy a burzsoá rétegek tömegekkel való kapcsolata, irányító szerepe sok évtizedes vezető helyzetéből adódóan sokkal jobb és nagyobb

hatásu. Felhasználták a szegények tömegerejét szocialista vezetők ellen.

A legtragikusabb volt a dologban az, hogy a városi szociáldemokrata vezetők jó része politikai gyakorlati tapasztalatlanságuk, valamint jobboldali szociáldemokraták urakkal paktáló politikája miatt - nem ismerte föl ezt a tényt, és nem változtattak semmit politikájukon.

Az események továbbfejlődése, a januári forradalmi hangulat a város objektív gazdasági helyzetének, a kinzó hidegnek és szegénységnek, valamint a baloldali szocialisták szervezésének tulajdonítható. Bár -, mint az akkori események igazolták - a proletárok tömegerejével ők sem tudtak mit kezdeni, és a helyzet javítására hozott látszatengedmények elérésével is megelégedtek.

#### A városi politikai élet november-decemberben

A polgári demokratikus forradalom a város életében erőteljes politikai erjedést indított meg. Nagykörösön az őszirozás forradalomig sem az uralkodó burzsoá-gazdag-paraszt rétegeknek, sem a közép, sem az elnyomott osztálynak nem volt szervezett pártja.

A politikai élet a különböző "uri" kaszinókban, kereskedelmi és ipartestületekben, és a város végein lévő olvasó egyletekben, szakszervezetekben zajlott. Amikor aztán választásra került sor, a szervezést a "kivülről jött" pártemberek végezték.

A városi vezetésre mindig jellemző volt a mindenkori kormányhoz való lojalitás. Ami aztán meghatározta, és befolyásolta a különböző városi osztályok politikáját is. Az ellenzék nagyon kis rétegre - a mezei munkásokra, esetleg világosabb fejű kisiparosokra - korlátozódott.<sup>49/</sup>

A forradalom után szerveződtek a különböző pártok.



A városi vezetésben megmaradó burzsoázia tekintet-  
te magát "történelmi" osztálynak, és pártját is "törté-  
nelmi" jelzővel illette. Annak ellenére, hogy szervez-  
kedésük, párttá alakulásuk, csak 1918. október elején  
kezdődött, programjuk szerint: "A Függetlenségi párt törté-  
nelmi párt nálunk, a város lakosságának többségét fog-  
lalja magába. Ez a párt a múltban is a Károlyi Mihály  
vezette pártcsoporthoz tartozott."

*Is lenne  
szűk, hogy  
már egyelőre  
bárki*

Az alakuláskor a párt vezető egyéniségei: Sántha  
Béla, Szappanos Sándor, Bordács Szilárd, Szücs Ambrus,  
J. Nagy József, Kökény Dezső.<sup>50/</sup>

A párt legfontosabb feladatának tartotta - osztály-  
érdekeinél fogva -, hogy a város vezetését ne engedje ki  
a kezéből, és határozott, céltudatos politikát folytas-  
son ennek érdekében. Erre a célra egy ereje teljében lé-  
vő, tekintélyes városi közegyeniségre volt szükség, és  
ekkor esett a választás Kökény Dezsőre, aki - említett  
tulajdonságainál, és a város közéletében játszott szere-  
pénél fogva - alkalmasnak látszott erre a feladatra.

Kökény legfontosabb feladatának tartotta, hogy a  
Nemzeti Tanácsban biztosítsa a városi uralkodó osztály  
hegemóniáját. Ez a célja már a Nemzeti Tanács összehívá-  
sánál, megszervezésénél sikerrel járt. A volt cselédek,  
iparos segédek, és a burzsoá-gazdagparasztek harcának  
első szakaszából, az utóbbiaknak sikerült - viszonyla-  
gosan - megszilárdítani lábuk alatt a talajt.

A Nemzeti Tanácsban megszilárdított politikai hely-  
zet után hívták össze az első népgyűlést. A köztársasá-  
gi államforma kérdésében a népakarat egyöntetűen foglalt  
állást az új államforma mellett. A népet lelkesítő be-  
szédet az újdonsült vezető Kökény, és fegyvertársa Da-  
nóczi Antal bizottsági tag tartotta, amelyben békés mun-  
kára inti, és hívja fel a város lakosságát.<sup>51/</sup>

A népgyűlésen már felmerült, hogy szűkkörű csoport  
irányítja csak a várost, és a szegény nép igazi képvi-

selői nem kaptak helyet a vezetőségben, és nagyobb demokratizmust követeltek.

Kökény egyelőre még nem érezte magát erősnek, hogy a néppel packázzon, és nem is akart, hiszen régi álma kezdett valóra válni.

Bár ő lett a Nemzeti Tanács elnöke, nem érezte teljesnek a sikert, mert még leghőbb vágya nem teljesült: üresen állt a polgármesteri szék, ennek megszerzésével régi ellenfelei fölött teljes diadalt aratna. A várva-várt nap pedig közeleg. Összeült november 16-án a város képviselőtestületének ülése, hogy eldöntse a nagy kérdést, ki legyen a város feje.<sup>52/</sup>

Kökény nem hiába volt biztos a dolgába: egyhangulag választották meg polgármesternek. Bár a rendkívüli helyzetre való tekintettel nem a hagyományos eljárással történt a választás, de ez a kis szépséghiba a hatalom "fénye" mellett eltörpült.

A megválasztása után fogott hozzá, hogy eleget tegyen a nép óhajának, és képviselőit behívja a Nemzeti Tanácsba.

Ami képviselőit mind behívta, így aztán a Nemzeti Tanács nem egy fontos népi szervhez, hanem keleti vásárhoz hasonlított.

A meghívott szervezetek a következők: Szociáldemokrata Párt helyi szervezete /28 fő/, Felszegi Olvasó Egylet /2 fő/, Tormásközi Olvasó kör /2 fő/, Függetlenségi Kör /2 fő/, Homokoldali Egylet /2 fő/, Nemcsik-féle Olvasó Egylet /2 fő/, Szolnoki Utcai Nép kör /2 fő/, Kisalpári Olvasó Egylet /2 fő/, Alszegi Olvasó Egylet /2 fő/, Első Bokrosi Olvasó Kör /2 fő/, Állami Adóhivatal /2 fő/, Nagykörösi Népbank /1 fő/, Mezei Munkások Egylete /5 fő/, Hangya /1 fő/, Csendőrrparancsnokság /1 fő/, Állami Pénzügyőrség /1 fő/, Gimnázium /3 fő/, Tanítóképző /2 fő/, Járásbírótság /2 fő/.<sup>53/</sup>

Az Intéző Bizottságba ezeken kívül még behívta a Jótékony Nőegyletet és az Izraelita Nőegyletet.<sup>54/</sup>

... Az Intézőbizottság feladatát is meghatározta:  
"... a hatósági teendőket a városi polgármester, a városi tanács, a városi képviselőtestület végzi, ezeknek csupán támogató, ellenőrző, véleményező szervként működik a jelen Intéző Bizottság."<sup>55/</sup>

A megfogalmazás világos. A városi vezetés maradt úgy olyan állapotban, mint a háboru előtt és alatt. Mintha az elmúlt napok eseményei meg sem történtek volna, mintha nem változott volna a város életében semmi. A Nemzeti Tanács másodlagos szerepet játszott volna Kökény elképzelése szerint. Érdekes még az a tény, hogy a városi képviselőtestületet hatósági jelleggel tovább működteti.

A Nemzeti Tanács elsorvasztására tett kísérletének tudatosságát bizonyítja az a tény is, hogy decemberre már terhesnek érzi ezt a feladatát és azért lemond elnöki tisztségéről. Ez nyilvánvalóan nem járt funkciójának csökkenésével, mert mint polgármester továbbra is ő irányította a város gazdasági és politikai életét. Az új elnök: Dr. Kovács Lajos gimnáziumi igazgató, al-elnök: Pap Jenő a szocialisták, Szücs Ambrus a gazdák részéről.<sup>56/</sup>

Ebben az összetételben a Nemzeti Tanács a továbbiakban nem játszott irányító szerepet a város gyakorlati és elvi vezetésében sem. A hatalom teljesen átment Kökény kezébe, aki a novemberi megválasztása óta ezirányban tevékenykedett, vagy élt még azzal a lehetőséggel, amikor is olyan emberek kezébe adta a hatalmat, akiket tetszése szerint befolyásolhatott, irányíthatott.

Ha megvizsgáljuk, hogy miért vált lehetővé Kökény és személyével a burzsoá polgár-paraszt réteg előretörése, a magyarázatot kettős felelet adja meg.

Egyrészt a november közepétől országszerte megindított burzsoá támadás, amely vidéken egyre jobban terjedő erőszakos földfoglaló mozgalom elleni<sup>57/</sup> harcban jelentkezett, másrészt pedig a helyi munkás és szegény-

parasztmozgalom szervezeti hibái, gyengeségei és következetlenségei miatt.

Az uralkodó osztály középrétegének pártja, a kisgazdapárt még ekkor sem szerveződött meg, ez majd csak a következő év februárjában következett be, így ők ekkor a két tűz - a burzsoá polgár-paraszt és szociáldemokraták - között álltak.<sup>58/</sup> A kedvező eseményeket - egyelőre - a burzsoá-értelmiségi réteg meg tudta nyergelni, kihasználta potenciális erejét és a város élén maradt.

### Munkások szervezkedése

A város politikai arculatát új színnel gazdagította a Szociáldemokrata Párt helyi csoportjának megalakulása.

A különböző szakmák munkásai, iparosai, - az előzőek során már említett módon - a szakszervezeti mozgalom segítségével ismerkedtek a mozgalmi élettel, szociáldemokrata politikával. Mások pedig a szervezkedő földmunkások közül léptek be a pártba. A város középrétegéből is voltak belépők.

Az alakuló gyűlést november 14-én tartották a következő tagokkal: Benedek Sándor, Kántor József, G. Nagy István, Németh István, Biczó István, Tóth László, Szabó Ambrus, Dónáth Ambrus, Róka Sándor, iparosok: Löwy Gyula, Klinser Gyula, kereskedők: Kopa Ferenc, Papp Ambrus, Mezei Imre, Kohán János, Czirják Ferenc és D. Tóth Ferenc, földművesek: Várnai Ferenc, Láng Albert és Kerégyártó László, városi tisztviselők: Dr. Hegedüs Dénes, a Nemzetőrség parancsnoka, Dr. Horvát Márton városi ügyvéd.<sup>59/</sup>

A huszonkét taggal alakult szocialista szervezet tükrözte a városi osztályviszonyokat is. Többségében a kisiparos és kereskedőréteg képviselte magát: tizenegy taggal, hat került ki a kisparasztok közül, akik viszony-

lag jobbmóduaknak számítottak, három városi kishivatalnok, és két jogot végzett, a város közeleti emberei közül lépett a pártba. Igazi proletár a szocialista párt tagjai között nem is volt. Ez a tény politikájukon a későbbiek során nyomot is hagyott.

A Szociáldemokrata Párt helyi csoportja, - bár megalakulásakor bent volt a Nemzeti Tanácsban - mégsem tudott szilárd, következetes, proletár szellemű politikai célt kitűzni maga elé. Megalakulásától kezdve a Kökény által képviselt burzsoázia eszközévé vált, annak a hatalmat, a kezdeményező szerepet átadta.

*Kir  
munka  
eset?*

Ezenkívül még elkövettek egy súlyos politikai hibát; ugyanis az alakuló félben lévő Munkás Katona és Paraszt Tanács vezetői is beléptek a Szociáldemokrata Pártba, és egyuttal a Nemzeti Tanácsba is, de a továbbiakban megfélekeztek azokról, akiket valójában képviseltek: - a szegénysorsu katonákról. Nem választották ketté a Szociáldemokrata Párt tevékenységét, és a Nemzeti Tanács üléseit. A párt és munkástanács gyűléseit elhanyagolták. A pártban november végén belépett fiatalabb nemzedékkel e kérdés körül vita támadt.<sup>60/</sup>

Ez mind- mind csak súlyosbította a helyzetet, és segítette az előretörő burzsoáziát, hozzájárult - az ilyen módon előállt helyzethez - a rossz tömegpolitika kialakulásához.

Ugy látszott, hogy a helyzet meg fog változni, amikor a helybeli Kántor József helyett a központból neveztek ki új szervezeti titkárt, - Forberger Gyulát.<sup>61/</sup> Tapasztalt és jóhírű, jószemű szervező hírében állott, azonban a helyzeten változtatni nem tudott, mert egyszerűen a városból származó idősebb szervezeti tagok sem nézték jó szemmel tevékenységét. Benne nem a városi párt-szervezet vezetőjét, hanem olyan "idegen" embert láttak, aki nem ismeri az életüket; ingadozásait nyilvánvalóan a Nemzeti Tanács vezetői is támogatták.

Az "idegenekkel" való szembenállást példázza a következő eset is: novemberben 40 főnyi "idegen" katona érkezett városi szolgálatra, a méntelepre. Nem hanyagolták el a tömegekkel való kapcsolatot sem, és szabadidejükben gyakran beszélgettek az emberekkel. Amikor a Nemzeti Tanács elnöke tudomást szerzett érkezésükről, a nemzetőrök képviselőivel együttesen gyűlést tartott, ahol tiltakozott az idegen katonák Nagykörösre vezénylése ellen. Mondván: "... a nemzetőrség tagjainak önérzetét sérti az "idegenek" idevezénylése, mert úgy tűnik fel, mintha a helybeli nemzetőrség a méntelep megőrzésére nem volna eléggé megbízható".<sup>62/</sup>

Kicsit furcsa, hogy Kökény sok gondja-baja mellett ilyen nagy pört ver fel a nemzetőrök önérzetének megvédésére.

Kortársi visszaemlékezésből az derül ki, hogy ezek az "idegen" katonák nagyrészt orosz fogságban voltak, és onnan tértek haza, magukkal hozva a szocialista elveket. Elbeszélgettek a város szegény embereivel, és biztatták őket, hogy a nem megfelelő hivatalnokokat, vezetőket távolítsák el a városházáról.<sup>63/</sup> Ezért tehát Kökény szemében szálla volt az itt lévő katonaság, félt, hogy szunnyadó magyarjai fel fognak ébredni, és akkor az ő "álmának" végeszakad.

Tiltakozását, mint fejbólintó jánosok hagyták jóvá a nemzetőrség nevében a későbbi szociáldemokraták: Kántor József, G. Nagy István, Kopa Ferenc, Löwy Gyula és Haller Endre.

Az eredmény nem is maradt el, a katonaságot <sup>el</sup>kivezényelték a városból.

Ez is bizonyítja, hogy a szociáldemokrata vezetők, és a munkástanács vezetői sem akartak változtatni helyzetükön és politikájukon. Megelégedtek a Kökény által képviselt burzsoá rétegtől kapott feladatkörrel, pedig az itt járt katonák segítségével mindkettőn változtathattak volna. A katonák segítségével közelebb juthattak

volna a tömegekhez, megnyerhették volna támogatásukat, a nem kívánatos városi tisztviselők eltávolítására is jó alkalom lett volna. Mindezeket nem látták, figyelmen kívül hagyták.

A Szociáldemokrata Párt és a Munkástanács egybeolvasása révén a városban az elnyomott osztálynak már vezető, irányító szerve sem volt. A munkásmozgalom eredményei jórészt csak a fronton járt, harcolt katonák számára hathattak ismerősként, a város szegényeivel meg kellett volna ismertetni. Elmondani, hogy mit jelent számukra a forradalom, aktiv, politizáló embereket kellett volna kinevelni. Ezen a téren jelentős feladat hárult volna a Katonatanácsra, azonban a már említett okoknál fogva, működése gyakorlatilag megszűnt.

A frontról hazatért katonák szervezetileg csupán egyszer hallották hangjukat, amikor is gazdasági követelésekkel álltak elő és azt pontokba foglalva benyújtották a Nemzeti Tanács elnökének. Követelték: a drágaság megszüntetését, a petróleum igazságos elosztását, a lefoglalt lisztnek a háborúból hazatértek közötti kiosztását, a huscédulák bevonását azoktól, akik disznóvágásra kaptak engedélyt.<sup>64/</sup>

A kezdeti lépéseknél azonban nem jutottak tovább és szervezetileg ebben a stádiumban következett be a Szociáldemokrata Párttal való egyesülés.

Ha ezek után megvizsgáljuk a város politikai, gazdasági életét, november-decemberben megállapítható, hogy már a polgári demokratikus forradalom hatására egy sor demokratikus, haladó szervezet alakult viszonylag kedvező gazdasági helyzet mellett, de a politikai életben mutatkoztak visszasságok.

A város vezetésében az őszirózsás forradalom - a hatalom szempontjából - nem hozott lényeges változást.

Országosan megfigyelhető az a tény, hogy a forradalom első pillanataiban a tömegmozgalom a háborús állam-

gépezet és annak vezetői ellen irányult, és általában a háborus vezetők - jegyző, polgármester - elűzésével, esetleg inzultálásával folytatódott.

Nagykörös az országostól eltérő képet mutat.

A háborus polgármester már előbb távozott, az utódja pedig - aki kétszeresen is vétett a városi szegények ellen - a hivatalától megfosztva, továbbra is háborítatlanul élt a városban. A vezetésben annyi eltolódás mutatkozott, hogy a virilis nagygazdák-paraszt polgárok helyett a burzsoá értelmiség vezetői adták meg az irányító hangot. De lényegét tekintve továbbra is a gazdagok kezében maradt az irányítás, mert mellettük a Nemzeti Tanácsban megtalálható jónéhány városi vezető, nem is szólva a városi közigazgatási apparátusról, emellett nem szabad figyelmen kívül hagyni az értelmiség - a város jellegéből fakadó - összefonódását, anyagi és családi érdekelttségét a korábbi, és ilyenformán továbbra is megmaradó uralkodó osztállyal.

Kököny feladatát mindezek a tények megkönnyítették. Könnyebb volt az elégedetlenkedőkkel bánni úgy, ha mögötte egy gyakorlott, ügyekben jártas - bár a háboruban meggyengült - városi testület, apparátus állt. Igyekezett ezeket megtartani továbbra is, hiszen jórészt rájuk támaszkodva tudott fennmaradni. Gazdasági és politikai intézkedéseket, a sietve létrehozott és jól megszervezett fegyveres testületek szavatolták.

A kezdeti tapogatózások után - november végére, december elejére - egyre határozottabb politikával arra törekedett, hogy a népi eredetű, származásu szervezetek részben, vagy egészben háttérbe szoruljanak, átadva a teret, a most már szinte teljes jogkörrel és hatalommal visszaállított polgármesternek, és vele a burzsoá parasztpolgár, értelmiségi rétegeknek.

Erre minden lehetősége megvolt, hiszen ebben az időszakban országos méretekben is arra törekedett a burzsoázia, hogy a forradalmi hullámnak gátat vessen ~~le~~, és minél



hamarább hozzáfog<sup>ott</sup> a helyzet konszolidálásához. Másrészt pedig az elnyomottak részéről olyan kicsi és gyenge nyomással találkozott, melyet könnyűszerrel le-  
szerelt, és - ideig-óráig - teljesen féreállított.

Erre az időszakra<sup>a</sup> virilizsek felhagytak minden egymásközötti viszálykodással, és teljes erővel támogatták Kökényt, egyetlen használható emberüket.

Azonban egységet mégsem sikerült létrehozniok. Ugyanis a gazdák alsó rétege; - a kiskgazdák nem álltak egyöntetűen melléjük. Egyrészüik szívesen támogatta tagságával a Szociáldemokrata Pártot már az alapítás időszakában is.

Ugyanez mondható a kereskedő rétegről is, sőt leg-  
harcosabb tagok a kiskereskedők közül kerültek ki.

Bár az uralkodó osztály egy rétege - a kispolgárság - szervezetileg már a munkásokhoz kapcsolódott, az így kialakult állapot azonban korántsem volt megnyugtató. A kispolgárság a szociáldemokrata szervezetben túlsúlyba jutott, és a továbbiakban mindenféle radikálisabb intézkedés ellen szavazott. Tette ezt tulajdonához való görcsös ragaszkodásból. Ezért következett aztán a szervezeteken belüli torzszalkodás.

*A nyugati  
magyar és  
szlovák*  
Mindez azért vált lehetővé, mert sem a párt, sem annak vezetői nem rendelkeztek olyan tapasztalatokkal, politikai irányító készséggel, amelynek segítségével a kispolgárság ezen - irányítható - részét maguk mellé tudták volna állítani.

Igy aztán az a furcsa eset állt elő, hogy a szociáldemokraták egy része is támogatta - Kökényt és a városi burzsoá réteget, mivel - a hiányzó, határozott új politikai irányvonal hiánya miatt - ott látta biztosított-  
nak a további sorsát.

Az erős és szinte háboríthatatlanul megmaradó városi burzsoá, értelmiségi vezető réteg továbbélése mi-

att nagyon nehéz helyzete volt - a már említett politikai hibák elkövetése mellett - a Szociáldemokrata Pártnak. Egyetlen biztos támaszát, tömegbázisát alkották volna: azok a szegény kapások, napszámosok, akik november elején kivonultak az utcára, segítettek és résztvettek a Nemzeti Tanács megalakításában. Azonban a velük való további kapcsolat szinte teljesen hiányzott.

Okait a következőkben kell keresnünk; és látnunk: a november eleji események hatására a szegények abban reménykedtek, hogy helyzetük megváltozik, az első csalódást akkor kellett megérniök, amikor látták, hogy a városi vezetésben, - a Nemzeti Tanács megalakulása ellenére sem - lényegesebb változás nem történt. Továbbra is szinte személy szerint megmaradtak a város képviselői, vezetői. November közepére még ennek ellenére sem fékeződött le annyira a lendületük, hogy nyilvános gyűlésen ne hangoztassák véleményüket, és demokratikusabb városvezetést kérjenek. Az eredménytelenség láttán aztán hangjuk szinte teljesen eltűnik, és a továbbiakban már csak egyedi próbálkozások, kérvények útján akarnak eredményt elérni.

A Szociáldemokrata Párt szervezete pedig hagyta, hogy a forradalmi tűz elhamvadjon.

A hangulat romlásánál még egy tényrt figyelembe kell vennünk: a tömeghangulat továbbfejlődésében országosan nagy szerepe és jelentősége volt a - kezdetben spontán, később, szervezett módon történő - földfoglaló mozgalmaknak.

Nagykörösön a földfoglalások teljesen hiányoztak. Bár a város sajátos fejlődésének következtében nagybirtok nem volt, egyedüli felosztásra alkalmas terület a város birtokában lévő mintegy 16 250 kh közbirtok.<sup>65/</sup> Ennek felparcellázása azért is könnyebben mehetett volna, mert ennek egy része bérleményként a kistulajdonosok, zsellérek művelése alatt állott. Azt is figyelem-

be kell azonban venni a föld követelés elmaradásának vizsgálatánál, hogy mivel a régi tulajdonos, bérlő a városban maradt, az továbbra is tudott munkaalkalmat biztosítani, és a más városokban annyira kinzó munkanélküliség még ekkor nem jelentkezett. Ilyenformán pedig az elszegődött munkások élelme - ha szükösen is - de úgy-ahogy biztosított volt.

A további tömegmozgalom elmaradásának okait ezekben a tényekben kell látnunk. Az itt maradt tulajdonosok, - épp a munkaalkalom biztosítása révén - könnyen befolyásolhatták és céltudatosan felhasználhatták a náluk dolgozó munkások hangulatát.

Az események továbbfejlődése, a januári forradalmibb hangulat, a város objektív gazdasági helyzetének, a kinzó hidegnek és szegénységnek, valamint a maroknyi baloldali csoport szervezkedésének tulajdonítható.

Bár - mint az akkori események igazolják - a proletárok tömegerejével ők sem tudtak mit kezdeni, és a helyzet javítására hozott látszateredményekkel is megelégedtek.

#### Forradalmi mozgalom 1919. január - márciusban

A novemberi események után - annak ellenére, hogy a szegények helyzete nem javult - a város proletár elemei elcsendesedtek, és hangtalanul gyűlt a harag az elégedetlenség. A téli időszak által legjobban megviselt szegények azonban az év végén, és 1919 elején egyre hangosabban adták tudtul véleményüket.

A város vezetői által beharangozott intézkedések közül a legfontosabb: a tüzelőfa beszerzése kudarcba fulladt, ez pedig a türelmetlenség egyik közvetlen forrása lett. Az intézkedés elmaradása bebizonyította a

szegények számára, hogy a Nemzeti Tanács vezetői nem akarnak lendíteni sorsukon.

A türelmetlenség már decemberben kitört - bár még szerény és anarchikus formában. - Ekkor figyelmeztette egy névtelen levél a város szegény polgárait kiszípolozó ügyvédet, Dr. Balla Józsefet. A népet megkárosító, zsaroló magatartása miatt vont a felelősségre egy "szervezett banda".<sup>66/</sup>

Nem voltak megelégedve az újonnan választott polgármester, Kökény intézkedéseivel sem. Az előbbi formában figyelmezteti a népi hang, amelyben drágaság, szegénység, élelmiszerhiány miatt panaszkodik. "A drágaság már akkora, hogy azt már kibírni nem vagyunk képesek" - írja.<sup>67/</sup> Többet és jobbat várnak, mint amit idáig kaptak - ha kaptak egyáltalán.

Március 8-án már nyíltan megfenyegetik Kökényt, hogyha nem enyhít a nép nyomorán újabb forradalmat csinálnak.<sup>68/</sup>

Jellemző Kökény magatartására, hogy éppen akkor mikor olyan nagy szükség lenne a városi vezetők irányító, segítő munkájára jelenti ki: "... A jelenlegi változatos viszonyok között, amikor szinte pillanatok adják meg az irányt munkatervet jelenleg nem terjesztettek elő, de ez alkalommal is kijelenti, hogy intézkedéseivel a hazafias együttérzés és kölcsönös megértés alapján fog állani."<sup>69/</sup>

Gyakorlatilag ez azt jelentette, hogy az irányítás az ő "pillanatnyi" szeszélyeinek megfelelően történt, míg a többi vezető szinte minden jó szándék mellett is jóformán alig tudott segíteni.

Az elégedetlenkedő szegények követelését a városból származó szociáldemokraták jó része is elengedte a füle mellett. Míg végül is a minden városi irányításból kirekesztett szociáldemokrata párttitkár Forberger Gy-

la állt a szegények oldalára, és támogatta harcukat. A mezőgazdasági munkások között már az év elején megindult bérmozgalom élére állt.<sup>70/</sup> A munkabérek rögzítéseért szálltak sikra. A mozgalom eredményének lehet tulajdonítani, hogy a követelés hangjára Kökény békéltető bizottságokat küld ki a munkások és a gazdák részéről is.<sup>71/</sup> A javaslatát elfogadta mindkét fél, és a tárgyalás napját március 20-ára tűzték ki. A mezőgazdasági munkások a következő vezetőkkel képviseltették magukat - Vágó László, Nagy József, Verebes Dániel, Gorócz István, Harsányi Ferenc, Kohán János, Tóth Sándor és Szabados István. A gazdák nem jelölték ki előre küldötteket.<sup>72/</sup>

A tárgyalás nem járt valami nagy eredménnyel, mert a paraszt küldöttek nagyrészt szinte egy szóra elfogadták a gazdák ajánlatát.

Igy megállapodtak, hogy kukoricaföldet kapnak, de csupán az aratók, családtagjaik nem; a munkások munkaidő megszorítási javaslatát nem fogadták el, vagyis maradt a napfelkeltétől naplementéig tartó munkaidő.<sup>73/</sup>

Január - februárban indult a malommunkások bérmozgalma is, amely sikerrel járt és a malomtulajdonosok megadták a béremelést, azonban arra törekedtek, hogy a béremeléssel bekövetkezett veszteségüket minél jobban behozzák. A ceglédi, kecskeméti és nagyörösi malomtulajdonosok közös gyűlésen úgy határoztak "... hogy a béremeléssel előállt különbözet címén a közönségtől a 10 % vámon felül még métermázsánsként 7 korona örlési díjat is szednek."

Ekkor a lelkiismeretlenség láttán újra csak Forberger Gyula emeli fel hangját és követeli az illető malomtulajdonosokeelleni vizsgálatot, mert ez a díj "...a béremelés dupláját teszi ki."<sup>74/</sup>

A meginduló mozgalmak láttán a szegényektől való félelem erősödik a város polgári vezetőiben, és egyre-

másra olyan határozatokat hoznak, amelyben ez a félelem tükröződik. Az intéző bizottsági ülésen fogadják el, hogy "a rendkívüli időben a közbiztonság érdekében a nemzetőrség és a polgárőrség még szorosabban működjön együtt."<sup>75/</sup>

A Nemzeti Tanács vezetői az őszi forradalmi eseményektől kezdve féltek a további tömegmozgalomtól, most amikor úgy látták, hogy félelmük beigazolódik, sietve gáttat akartak vetni minden további mozgalomnak. Ez a mindenáron való lokalizálás magyarázza meg, hogy olyan végletekig is elmentek, amikor a város alkalmazásában álló nemzetőrök száma meghaladta a nyolcszázat.<sup>76/</sup>

Ez a szám a kormány által megállapítotttnál kétszer nagyobb, és a felettesektől való félelem miatt csökkenteni akarták a létszámot. Szücs Ambrus városi virilis azonban azt javasolta, hogy tartsák meg a nemzetőrséget eredeti létszámában, mert "... munkaalkalmat nem találván, a tétlenség jót nem eredményezhet," másrésről "... megbecsülendő a nemzetőrség tagjai a gyakori izgatások miatt is."<sup>77/</sup>

Az ok nyilvánvaló, világos: a szegényektől való félelem a magyarázata a "kis hadsereg" fenntartásának. A város vezetői a hosszú évekig tartó kizsákmányolás, az anyagi és erkölcsi kiszolgáltatottság ellenére is reszketnek a szegények minden megmozdulásától.

A város szegényei között pedig egyre jobban terjedt az elégedetlenség, a város vezetőinek tétlensége, a malomtulajdonosok leplezetlen harácsolása mind, mind táplálta a fokozódó nyugtalanságot.

Az erősödő mozgalomból nem maradhatott ki a Szociáldemokrata Párt sem, hiszen akkor minden további bizalmat elveszített volna.

A nélkülözések és a nyomor elleni tiltakozásul, a mielőbbi gyors intézkedések foganatosítására szerveztek február 16-ra népgyűlést, amely a szociáldemokrata vezetők által előre megfogalmazott memorandumot elfogadta,

és tudomásul vétel végett a polgármesterhez <sup>5</sup>cimzett.

Az emlékirat a nagy felelősség tudatában íródott, szenvedélyesen ecsetelte a város szegényeinek nyomorát, szenvedéseit. A valóságot - minden érzelmessége, patetikus hangja ellenére - jól látja "A nyomorúságot teljes valóságában, teljes súlyában és borzalmasságában csak azok érzik, akik felidézésében legkevésbé hibásak." Igazságához nem fér kétség, hiszen a háborúért, a háború okozta gazdasági bajokért csak a feudál-kapitalista Magyarország akkori urai okolhatók.

"Az igazságtalanság és embertelenség nagyobb mint valaha!" A memorandum ezzel ráütötte a realitás pecsétjét a burzsoá-paraszt klikk vezetésére, megmutatva, hogy a város szegényeinek jogaiért, azok érdekében vajmi kevés történt. Az ilyen foku nyílt megbélyegzés magyarázatát az eseményekben kell keresnünk. Nagy a valószínűsége, hogy a leküldött párttitkár, Forberger vezetése alatt a baloldali érzésű szociáldemokraták maroknyi csoportja is jobban kezdett szervezkedni és igyekezett szorosabb kapcsolatot fenntartani a szegényekkel, amit az is bizonyít, hogy ebben az időben szerveződő bérmozgalmak élére állt, és ilyen jellegű határozottabb politikával a memorandum diktálásában is jelentős szerepe lehetett. A másik ok maga a népgyűlés ténye, hiszen a reháborodott és sokat nélkülözött tömeget igen nehéz lett volna minden eredmény nélkül szétoszlatni hazaküldeni.

Az emlékirat a továbbiakban elmondta, hogy különösen a tél hidege kintzett sok embert, kicsit és nagyot egyaránt. Bár a tüzifával való ellátásra, a fainség felszámolására történtek intézkedések, azonban ezek csak igen gyér számban valósultak meg, zömmel papíron maradtak, de a hitegetéseket megelégtették most már konkrét intézkedéseket kértek az inséges helyzet felszámolására. "A fainség ma már olyan stádiumban van, hogy komoly zavargásokra van kilátás.

Ezekért az esetleges zavargásokért a felelősséget áthárítjuk mindazokra, kik a város ügyeinek lelkiismeretlen

intézésében részt vesznek!" 78/

Az emlékirat hangja megremeget, és mindazért, hogy a helyzet idáig eljutott a felelősséget igyekszik a város vezetőire hárítani. Jóllehet a szociáldemokratákat is terhelte a város szegénysorsu lakosainak élete, hiszen Kökény úgy játszotta ki őket, hogy közben az ő képviselőik is bent ültek a város ügyeinek intézésére hivatott Nemzeti Tanácsban, akiknek háttérbe szorítását nem akarták, vagy nem ismerték fel, mindenesetre az tény, hogy ellene nem tettek semmit.

Ez a minden felelősséget áthárító hang, és a vele párosuló tömegmozgalmak elleni intézkedésre sarkalló pilátusi eljárás a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetében meglévő burzsoá szimpatizáns tagok hatásának tulajdonítható.

Kökény azonban az utóbbit - a figyelmeztető hangot - nem vette észre. Az emlékiratból csupán az a rész ütötte meg fülét, amelyben a város "magas" vezetőségét - így szinte teljesen egyedül őt - merészelték bírálni, intézkedéseivel szemben elégedetlenkedni. Nagy sértődöttségében fegyelmi vizsgálatot rendelt el az egész városi tisztviselői kar ellen.<sup>79/</sup>

Azonban a kivizsgálásra nem került sor, mert február 15-én megérkezett a 2016/10-1919. számú főispáni leirat, amelyben elrendeli a néptanácsok megalakulását.<sup>80/</sup>

Jellemző Kökény magatartására, most amikor rádöbbsent, hogy új szelek fujdogálnak és észreveszi, hogy változott az ország politikai helyzete, és az országos események hatására következett be a néptanácsok megalakulása, szinte elfelejti a fegyelmi vizsgálatot, megmarad hivatalában, sőt mint polgármester hivatalosan rendelkezik a néptanács megalakításáról.

Az új népi szervbe függetlenségi párt részéről delegálja régi harcostársát Bordács Szilárdot, az öreg ügyvédet. Továbbá tagok még: Gáll Dezső - a nem régiben alakult - kisgazdapárt, Kántor József a szociáldemokrata párt részéről.



Melléjük rendelték a pártok még a következőket: a szociáldemokrata párt Balla József joghallgatót, Verebes Dániel, Vágó László földművest, Zsemeri Gyula asztalost és Sasi György kereskedő segédet. A függetlenségi párt és a kisgazda párt két illetve négy taggal képviseltette magát.<sup>81/</sup> Ezzel a Nemzeti Tanács - már amúgy sem nagy szerepet játszó hivatala helyett a Néptanács vette át - elvileg - a város vezetését, ideiglenes jelleggel, mert a választást későbbre halasztották.<sup>82/</sup>

Programjukat első összejvetelük alkalmával határozták meg és foglalták írásba. Az elvi nyilatkozatukból is kitűnik, hogy eszmeileg nem fejlődtek sokat, tisztázatlanság, zűr-zavar jellemző még mindig a téren is a vezetőkre. "legfőbb feladat az újjáépítésben a szocializmusra vár. A szocializmus az ellenfelek rábirásával, meggyőzésével, kölcsönös megértéssel és teljes idealizmussal küzd céljaiért, és ebben hű támogatóra talált a tisztviselői karban, a Tanácsban - <sup>83/</sup> mondja ki a program, amelyből a harcos - szilárd elvi alapon álló - munkásság hangja teljes mértékben hiányzik. A minden nyílt harctól irtózó, békés uton eredményt elérni akaró kispolgárság hangja csendül ki a nyilatkozatból. Az új helyzetet úgy értelmezték, mintha ez a forradalmi mozgalom végállomása lenne, a további harc tehát szükségtelen, az elért eredményeket, viszonyokat kell konszolidálni, és ezek majd megvalósítják - az ilyenformán teljesen naívvul, tévesen elképzelt - szocializmust.

Milyen változást hozott a város életében az új szerv, a Néptanács megalakulása?

Ehhez először is azt kell megvizsgálnunk, hogyan jutottak el a Néptanácsok megalakításához?

A velük kapcsolatos cél az volt, hogy a jelentőségében hatásában vesztett Nemzeti Tanácsokat pótolja, és "arányosan" képviselje egy-egy község város társadalmának érdekeit, így az egyes helységekből az államhatalmi szervet képviselje. Azonban az ország jó részén a Néptanácsok ezt a feladatot nem a kormány szájaíze szerint látták el. A mun-

kások - parasztok forradalmasodásának következtében - amelyben jelentős szerep jut a novemberben megalakult KMP-nek - a Néptanácsban nem az állam képviselői által meghatározott létszámu és osztályu tagok vettek részt, hanem ők saját maguk ragadták meg a hatalmat, és alulról igazán "demokratikus" uton hozták életre ezt a szervezet.

Ilyen módon történt a szomszéd városban Ceglédén is. Aholis azért vált ez lehetővé, mert a "Munkás Paraszt és Katonatanácsok januártól kezdve annyira megerősödtek, hogy mikor a Nemzeti Tanács legközelebbi ülésén 1919 március 10-én megjelentek, mint a Néptanács képviselői a város ügyeinek intézését is a kezükbe vették".<sup>84/</sup> De ilyen jellegű hatalom átvétel az ország más vidékein is jelentkezett.<sup>85/</sup>

Nagykőrösön merőben másként történt a Néptanácsok megalakulása. A burzsoá réteg továbbra is tartja a város ügyeinek irányítását, amennyiben Kökény továbbra is polgármester maradt. De a burzsoázia Néptanácson belül, sem adta fel pozícióját, és abszolút többségben maradt. Hiszen a függetlenségi párt és a kisgazdapárt részéről 13, míg a szociáldemokrata párt 6 képviselőt delegált a tanácsba.

A munkás- és katonatanács, valamint a helyi szociáldemokraták szervezeti gyengesége folytán a szervezés felülről, Kökény javaslatára és ellenőrzése mellett folyt le. Már itt beigazolódott az a helytelen politika, amely a szociáldemokrata helyi szervezetet jellemezte, szervezeti gyengesége miatt csupán a kebelén belüli problémák foglalkoztatták, arra még csak nem is gondoltak, hogy a város társadalmi rétegeiből tömegeket nyerjenek meg a maguk számára. Így a kisgazdák - önálló párttá alakulva - lassan a burzsoá - virilis réteg felé csusztak, amelynek következményei a későbbiek során súlyosan esnek a latba.

A Nagykőrösön lassan érlelődő forradalmasodás további jeleként kell értékelnünk a város határában tör-

*forradalmasodás  
a városban  
a munkás- és katonatanácsok*

ténő un. "Karikavadászat" miatti burzsoá részéről történő tiltakozást. A városi vadásztársaság ugyanis tiltakozó levelet intézett a vármegyei kormánybiztoshoz a határban elszaporodó, jogosulatlan személyek által üzött orvvadászat miatt. Az októberi -novemberi események után nagyon sok személy tulajdonában maradt lőfegyver, azt a sorozatos felszólítások ellenére sem szolgáltatták be, hanem maguknál tartották. A téli élelmezéshez nagy segítséget nyújtott az elejtett vadállatok husa, tavasszal pedig tüntetés képpen csoportosan cserkésztek a város határában, ezzel rémisztgették a város urait, - hiszen csak azoknak volt vadászengedélyük - akik méltán féltek tőlük, mert a szabad területen nem védte őket a nemzetőrség fegyvere, és a nép bosszujának könnyen érvényt tudott volna szerezni. A saját testi épségük miatt és nem az állatállomány kipusztulástól való megmenntése vezette a tiltakozásban a "jólelkű" urakat. A tiltakozás aláírásában a börtöt féltő Kókény járt élen, mint polgármester és a vadásztársaság elnöke.<sup>86/</sup>

Ha ezek után összefoglalva megvizsgáljuk a város történetének 1918 novemberétől 1919 márciusig terjedő szakaszát, egy meglehetősen tisztázatlan kép fogad bennünket.

Az elmondottak mellett még meg kell jegyeznünk, hogy az őszi forradalmi események során hatalomra kerülő burzsoá-értelmiségi réteg és vele szoros szövetségben a polgár-paraszt virilis réteg mindent elkövetett hatalmi pozíciójának tartására, és a további forradalmi események megakadályozására.

A közvetlen forradalmi hangulat csillapodása után hamarabb következett be esetükben az eszmélés, ez annál is könnyebb volt, mert az egész közigazgatási apparátus megmaradt, csupán a polgármester személye cserélődött ki. Ez az "új" apparátus pedig a hatalmának megszilárdításához felhasználta a - nagyszámu -, csendőrökből, rendőrökből szerveződött nemzetőrséget. Az erős katonai

támasszal a háta mögött még az akkortájt bekövetkező újabb tömegmozgalom sem okozott volna problémát.

A város irányításában, a politikai manőverekben járatlan jószándéku embereket könnyedén maguk mellé állították, vagy a további tevékenységüket leszerelték. Bár politikai pártba való szervezkedésük, hasonlóan a proletárokhoz erre az időszakra esik, mégis hamarabb és sikeresebben tudtak talpraállni. Ebben az is fontos szerepet játszott, hogy ők egységesen álltak ki véleményük mellett, és az a határozottság a korábbi cselédeiket, bérlőiket megfélemlítette, megingatta.

Mindezeken kívül a hivatalos állami, katonai támogatást ők élvezték, és ennek tudatában könnyebben is intézkedhettek. Az agrárproletáriátus, a szinpatizáns kispolgárok tömegei jórészt távol maradtak az események sodrától. Nyilvánvalóan abban, hogy a november eleji és január, februári mozgalomtól eltekintve - nem hallatták hangjukat egyrészt annak a ténynek volt nagy jelentősége, hogy a város vezetésében a forradalmi cselekmények után sem történt lényeges változás. Velük a későbbiek során sem sokat törődtek, mint politikai tényező, pedig éppen nélkülözéseik, inséges helyzetük miatt is tömegbázisát adták volna egy burzsoá ellenes, a kis tulajdonost és agrárproletárt támogató pártnak. Az egyes elemek lázongása pedig sokszor anarchikus formában történt, ez pedig arra nem volt alkalmas, hogy nagyobb változást hajtson végre a város politikai színpadán, csupán egyes emberek ideig-óráig tartó megfélemlítésére volt használható.

A városi munkások háboru előtti szervezettségi szintje már az előzőekből ismeretes. Azon a helyzeten lényeges változás csak a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetének megalakulásával történt, hiszen ekkor egy párt azt vallotta szívének, hogy a szegények érdekeit védje, életükön javítson. A többi demokratikus szervezetek - egyesületek - beolvadtak a Szociáldemokrata Pártba. Saj-

nálatos dolog, hogy így járt a Katonatanács is, mert ezáltal a legfontosabb, legdemokratikusabb szerv veszítette el jelentőségét.

Segítségével lett volna elérhető, hogy míg a szociáldemokrata vezetők a Nemzeti Tanácson belül harcolnak a nép érdekeiért, addig a katonatanács ezért a politika célért a nép, a leszerelt katonák között folytat felvilágosító, mozgósító munkát. A leszerelt katonák azonban eltűntek a város lakói között, és szinte teljes passzivitásban burkolóztak.

A város munkásmozgalmára mindig jellemző volt: bizonyos foku elmaradás az országos fejlődéstől. Abban is megmutatkozott az adott időszakban, hogy a novemberben megalakult KMP szervezetével, de még a budapesti, ceglédi baloldali szociálistákkal sem próbáltak kapcsolatot kiépíteni, segítséget kérni. Így aztán a KMP-nek sem akkor, sem később nem alakult ki helyi szervezete. Nem használták ki a városba érkező - fejlettebb eszmei szinten álló - katonák itt létét sem, hanem közreműködőként segítették eltávolításukat.

Helyt adtak a reakciós véleménynek, mivel azok "idegenek", nem tudnak segíteni a város problémáinak megoldásában. A január-február hónapban meginduló - még kezdetleges - bérharcban nem tudtak a próbálkozások ellenére sem úgy bekapcsolódni, hogy az a szociáldemokraták baloldala számára kedvezőbb politikai légkört teremtetett volna. Szociáldemokrata pártban már a megalakulásától fogva részt vettek haladóbb burzsoá-értelmiségi elemek is, kispolgár és proletár elemek mellett. Nyilvánvaló, hogy közöttük a város és az országos eseményt érintő kérdésekben is vita támadt. A vitát kiélezték ahelyett, hogy a baloldaliak tapintatos, de szilárd elvi alapon álló politikával a megnyerésükre törekedtek volna. Ezek a hibák a városi munkásmozgalom gyengeségeiből fakadó, objektív tényezőkből származtak.

*előre*

Az egyes baloldali elemek magukra voltak hagyatva a polgári és szociáldemokrata vezetőkkel vívott harcban. A szociáldemokrata csoport a burzsoáziával kiegyező áramlathoz csapódott. Vezetőit megszédítette a város irányításában való részesedés, és a legtöbb esetben a karrierista Kőkény által vezetett burzsoá virilis réteg szavazógépei lettek.

A város munkásmozgalmában meglévő hibák jórésze a helyi adottságokból, a munkásmozgalom fejlettségi szintjéből adódtak. Másrészt pedig a Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetőségének vidéket elhanyagoló politikájából, és az egész szervezet gyengeségeiből következett.

A polgári demokratikus fejlődési szakasz - helyi jelentősége abban mutatkozik az elmondottak mellett, hogy most már a burzsoá-értelmiségi virilis réteg nem egyeduralkodóként végzi a város irányítását, hanem a fiatal munkásszervezet is képviseli magát, és jogos hatalmát követeli, már maga ez a tény is más politikára készíteti a volt uralkodó réteget.

Kénytelen számításba venni az eddig süket csendbe burkolózó városi elnyomott osztályt is.

A tapasztalatlan munkásvezetők számára alkalom nyílik a burzsoá közigazgatásban való részvétel következtében, olyan hasznos tapasztalatokat szerezni, amelyeknek a későbbiek során a város gazdasági, politikai irányításában lesz jelentős szerepe.

### III. A Tanácsköztársaság időszaka

1919 március-augusztus

Az országos bel- és külpolitikai események hatására a Károlyi Mihály vezetése alatt álló burzsoázia kénytelen volt átadni a hatalmat egy nála demokratikusabb osztálynak.

A külpolitikai csőd, a belpolitikai válság megoldására egyedül a szociáldemokraták - a januártól meginduló gyakran kommunista szervezésű tömegmozgalmak miatt - képtelenek voltak. Ezért bármennyire nem akarták tudomásul venni a kommunisták létezését, kénytelenek voltak velük is felvenni a kapcsolatot, és hivatalosan is a kormányalakításról tárgyalni.

A korábban letartóztatott kommunista vezetők és a baloldali szociáldemokraták aktív közreműködésével alakult meg 1919 március 21-én a Forradalmi Kormányzótanács, amely az ország népéhez a "Mindenkinek!" című Kiáltványával fordult, és megmagyarázta az események következtében beálló új helyzetet.

Felhívta az ország munkásait a munkás-paraszt és katonatanácsok alakítására és a hatalom átvételére.

A Forradalmi Kormányzótanács megalakulásával Magyarországon - a Szovjet-orosz szocialista forradalom után először - vérnélkül győzött a proletárforradalom, és a hatalom a munkásosztály és a vele szövetséges agrárproletáriátus kezébe került.

Nagykőrösön a januártól meginduló forradalmi mozgólódás nem volt elég erős ahhoz, hogy alulról jövő népi kezdeményezés át tudja venni a város irányítását.

A pesti változás nyomán, csak a központi utasításra mozdultak meg a szociáldemokraták és szervezték meg a direktóriumot.

### A Tanács hatalom megszervezése Nagykőrösön

#### Direktórium

A Budapesten történt változások csak bizonyos késséssel érkeztek a városba. Március 21-e utáni napokon még csend volt. Bér most is érkeztek hírek a Pesten tör-

tént eseményekről, de azok zavaros volta miatt senki nem bizott meg bennük.

Március 23-án - két nappal a pesti események után - hivatalosan is tájékoztatták a város lakosságát. A Nagykőrösi Népujság című lap rendkívüli kiadásban számolt be az ország fővárosában történt változásokról. Az első oldalon közölte a koalíciós kormány lemondását, ismertetette a lemondást közvetlenül előidéző antant harcot, és Károlyi Mihály bucsuzó szavait: "... átadom a hatalmat Magyarország népei proletáriátusának!"

A rendkívüli kiadásban olvashatjuk a Mindenkihez című <sup>ca</sup>Forradalmi Kormányzótanács által kibocsájtott - röpiratot.: "Az országot az összeomlás anarchiájától csak a szocializmus, a kommunizmus megteremtése mentheti meg!" Ismertetette a két párt egyesülését, az új párt nevét, és felhívta a városokat, **falvakat** munkás-paraszt katonatanácsok kiépítésére. Közölte a kormány teljes névsorát.

Az ujság adta hírül, hogy a város vezetésében milyen változások történtek. A hatalmat hét tagú direktórium vette át a városi tanácstól és a néptanácstól. Tagjai: Kántor József, Sallai János, Zsembery Gyula, Sasi György, Verebes Dániel, Láng István, Balla József. A névsort végigpillantva észrevehetjük, hogy olyan emberek kerültek a direktórium élére, akik már a polgári demokratikus szakaszban is tevékenykedtek. A tapasztalt idősebbek, akik szakszervezeti és földmunkás mozgalomban résztvettek és a radikálisabb fiatalok - Balla, Sasi - szereplése arra engedne következtetni, hogy a hatalom most már végérvényesen a proletárok kezébe került. Olyan furcsaság azért előfordult, hogy a város szociáldemokrata szervezetének vezetője nem tagja a direktóriumnak.

A megalakult vezetők a direktórium nevében megtiltották a termény, ipari vagy mezőgazdasági cikkek, élel-



miszer, vagy levágott állat kiszállítását a városból. Ugyancsak zár alá helyezték a pénzügyi intézetek készleteit. A posta, a táviró, a vasut irányítását a direktórium az irányítása és felügyelete alá helyezte.<sup>1/</sup>

A direktórium március 26-án tartotta első ülését, ahol a hét tag mellett megjelent a városi tanács részéről Dr. Dalmady Lajos városi főügyész és Dr. Szabó Ambros, Szentpéteri Géza, Tittel Károly városi főmérnök, M. Kovács László helyettes rendőr alkapitány, Dr. Kenyeres Gyula városi orvos, és nem utolsónak sorban a polgármester Dr. Kökény Dezső.<sup>2/</sup>

Kökény a proletárdiktatura megalakulásakor nem mutatkozott városi hivatalában, visszavonult a közszerepléstől. Ez a meghátrálás azonban csak rövid ideig tartott. A héttagú direktórium megválasztásakor azonban látta, hogy olyanok is vezető pozíciót kaptak, akikkel jól megegyezett az előzőek során, és azok hű segítői voltak, megjelent a március 26-i gyűlésen és szokott nyájas modrával felállt és üdvözölte az új vezetőséget: "Melegen üdvözlöm a nagykörösi direktóriumot, mint az uralomra jutott proletárdiktatura helybeli közigazgatási hatóságát."

Ezen kezdeti mondat után, - miután továbbra is szóhoz engedték jutni - folytatta szónoklatát, és megkisérte, hogy a vezetésben visszamaradhasson, egyelőre még óvatosan, nevet nem is említve tett célzást eme óhajára: "... minden igyekezettel és lelkiismeretesen munkálkodik az egész tisztikar a haza és a nép javára."<sup>3/</sup> Ugyanezt a gondolatot már elmondta amikor azon a viharos őszön a kezébe kaparintotta a hatalmat.

A direktórium tagok pedig egy szót sem szóltak működése és személye ellen. Egy részük azért, mert tulajdonképpen tekintély tisztelők voltak, és szinte természetesnek vették Kökény jelenlétét, a másik rész, - a fiatalok - pedig nem mertek sem az idősebbek, sem Kökény

ellen szót emelni. Az eredmény pedig az lett, hogy Kökény továbbra is háborítatlanul járt a direktórium ülésekre. A passzív részvétellel azonban nem elégedett meg, ismét pozícióra vágyott.

Ez az óhaja is hamarosan teljesült, az április 16-i ülésen Zsembery - a direktórium elnöke - meghagyta állásában a városi tisztviselői kart "... ugyanabban a hatáskörben, ugyanabban az ügyben járnak el, ugyanazok a tisztviselők, akik és ahogyan eddig eljártak."4/

Kökény is megkapta hivatalát, még a címét is háborítatlanul hagyták. "A pénzügyeket a sürgős ki- és beutalásokat Dr. Kökény Dezső polgármester /!/ intézi a polgármesteri szobában."5/

Alapvető hiba volt ez a direktórium részéről. Bár igaz, hogy a Tanácsköztársaság időszakára jellemző volt a szakember hiány, azonban a reakciós ügyintézésben megörögzött közigazgatási apparátust egészében - vezetőivel együtt - meghagyni már több volt mint könnyelműség. A direktórium eszmeileg sem állt olyan szilárd alapon és nem rendelkezett olyan széleskörű forradalmi bázissal sem, aminek segítségével a korrupt bürokratákat sakkban tudta volna tartani, de még olyan vezetői is gyérren voltak, akiket ellenőrző szervként a közigazgatási vezetők mellé tudott volna állítani. Ezek hiánya miatt pedig a megmaradó apparátus - Kökény vezetésével - szinte készen állt a direktórium intézkedéseinek szabotálására.

Kökény csak arra várt, hogy bent lehessen a szobájában, onnan már könnyen ment az irányítás. Ezek után valóban ő játszotta az irányító szerepet.

Minden fontosabb - posta, küldönc útján érkező - küldemény, levél, távirat az ő kezéhez érkezett, és "láttamozás" után ő küldte el a direktórium elnökének is. A szituáció minden furcsasága ellenére, a város politikai életének irányítója továbbra is Kökény maradt.

Olyannyira befolyása alá vonta direktóriumi tagokat, hogy a későbbiek során már minden fontosabb kérdésben maga döntött.

Az április 27-i direktórium ülésen a szegény tanácsstagok már kifakadtak Kökény ellen "Szabó Ambrus tiltakozik az ellen, hogy Dr. Kökény Dezső és Dr. Szabó Ambrus jegyző - akik tulajdonképpen burzsoák - proletár tanácsunkban részt vesznek."<sup>6/</sup>

A támadás jogos, mert ha csupán a származást nézzük, Kökény akkor sem dicsekedhetik éppen proletár multtal. Jászárokszállási középparaszt szülők gyermeke, polgármesterre való választása előtt a takarékpénztár igazgatója.<sup>7/</sup>

A megtámadott polgári vezetőket pedig nem más, mint a direktórium elnöke, Zsembery -, akire különösen erős volt Kökény hatása - védelmezi meg, és ennek hatására, valamint Kökény szemforgató beszédére a direktórium határozatba foglalja, hogy "... a nevezettek működése iránt teljes bizalommal viseltetünk és jelenlétüket szükségesnek tartjuk."

Kökény beszédéből a karrierista polgár jellemző vonásait tudjuk leszűrni. Kezdetnek ilyeneket mond: "... mindig szívvel-lélekkel szocialista voltam..." majd folytatja: "... szívvel-lélekkel támogatom a proletáriátus érdekeit, a proletárdiktaturát, vallom annak elvét, és az utolsó leheletig ki fogok tartani mellett."<sup>8/</sup>

Ezeket a szépen, jól megfogalmazott, - sajnos - hatásos szavakat a direktórium vezetői elhitték a minden hájjal megkent ügyvédnek.

A valóság aztán egészen mást mutatott, cselekedeteivel szinte minden szavát megcáfolta, és ezzel bizonyítva, hogy a proletáriátus elvének vallása és érdekének támogatása olyan messze van tőle, mint Makó Jeruzsálemtől.

Kínálkozik az összehasonlítás, hogyan nyilatkozott ő maga a fentebb elmondott "elveiről".

A proletárdiktatura leverése után, a városi hivataltalnokoknak tartott gyűlésen ez az "elveiben szilárd" szónok így nyilatkozott: "Négy és félhavi garázdálkodás után végre megbukott az az aljas, pizsok, gaz rendszer, amely a bolsevizmus proletárdiktaturája nevezet alatt rabolta, gyilkolta, gyötörte hazánkat és tisztességes polgárait."<sup>9/</sup>

Hogy melyik beszédében mondottakat vallja magáénak arról így ír a bírósághoz intézett kérvényében: "Ha úgy éreztem volna, mint akkor tőlem ki lett csikarva, úgy ott lettem volna tényleg és tevőleges szerepben szívvvel és lélekkel a proletárok minden dolgában és ténykedésében."<sup>10/</sup>

Ezzel a nyilatkozatával megmutatta a polgármester ur igazi arcát! Saját karrierje, egyéni céljainak elérése érdekében nem számít sem elv, sem tett. A célhoz való eljutás érdekében változik köpönyegének színe, és ha számonkérik tőle szavát, akkor terrorra, erőszakra hivatkozik, pedig senki sem "csikarta" ki tőle a nyilatkozatokat, csak a saját önzése, hiusága, nagyravágása mondatta vele a fentieket.

Azoknak a polgároknak a tipusa, akik egy-egy divatos politikai jelszó minden meggyőződés nélküli szajkózásával akarnak feljebb jutni az általuk nagyra becsült társadalmi ranglétrán. Sajnos ez az ember teljesen befolyásolta és irányította a direktórium tagjait, rava-szul vigyázott arra, hogy a nyilvánosság előtt ebből az irányításból minél kevesebb látszódjék, számítva arra, hogyha újra fordul a kocka ismét elfoglalhassa a "kis trónt", a polgármesteri széket.

Azok az intézkedések, amelyeket a direktórium helyesen hajtott végre, nem rajta mulottak, hanem a csekélyszámu forradalmi elemek hatásának tulajdonítható és köszönhető.

A direktórium helyes működését központilag - távirat útján - szabályozták.

Előfordult az is, amikor a megyei direktórium vezetői maguk látogattak be a városba, és segítséget nyújtottak a szervezésben, valamint politikai tájékoztatást tartottak a városban.<sup>11/</sup>

Rendeletileg szabályozták a direktóriumi tagok fizetését, amelyet napi 40 koronában állapítottak meg.<sup>12/</sup> Értékének összehasonlítására érdemes a sertéshus kiméresi árát feljegyezni: kilója 28 koronába került.<sup>13/</sup> A fizetés tehát nem mondható rossznak, hiszen decemberben a vidéki cukorgyárak munkásai napi 8-10 koronát kerestek, és a hus ára - feketén - akkor is ennyi volt.<sup>14/</sup>

A bérezést ilyen formában a direktórium bevezette vigyázva arra, hogy akik két helyen dolgoznak, azok csak egy helyről kapjanak pénzt. Abban az esetben, ha két állás utáni munka bére külön-külön nem haladta meg a 40 koronát, akkor mind a két helyről kaphatott fizetést.<sup>15/</sup>

Május elején lezajlott ülésen ismertették az igazgatási osztályokat, amelyeket a pestmegyei direktórium állított fel.<sup>16/</sup>

A városi direktórium igen sok gyakorlati intézkedést hajtott végre. Különösen érvényes ez a megállapítás a diktatura utolsó szakaszára, akkor amikor Hajdu Jánost küldték ki új párttitkárnak, aki a város legfontosabb feladatának tartotta "... az éhséggel küzdő Budapesti munkások helyzetének könnyítése céljából a helybéli élelmiszer felesleget minden úton az éhezőkhez eljuttatni."<sup>17/</sup>

Ennek érdekében történt június 25-én - bár sajnos elég későn - a batyuzás betiltása.<sup>18/</sup> Pedig az már elérő méreteket öltött, és egész júniusig nem tettek semmi konkrét intézkedést a megakadályozására. Nagykörönben ebben az időben száz, százötven, sőt kétszáz is megfordultak felvásárlás céljából. Öt-hatszáz koronát

adtak egy libáért, és kilencszáz-ezer koronát egy malacért.<sup>19/</sup>

A jobbmoduak tömegesen vásárolták fel és raktározták el a terményeket, míg a városi szegények, elsősorban a budapesti munkások éheztek.

A direktórium jelentős intézkedése volt a közmunkák megindítása, a háboru óta - hol kisebb, hol nagyobb mértékben - kísértő munkanélküliség felszámolására. Mint egy másfélmillió koronába kerülő építkezést hajtott végre a diktatura időszaka alatt.<sup>20/</sup>

Már márciusban megindult a város épületeinek tatarozása, bár akkor még csak a legszükségesebb javításokat végezték el az egyes épületeken, és erre a célra kétezer korona hitelt vett fel Tittel Károly városi főmérnök.<sup>21/</sup>

A város belterületének csinosítására, szépítésére, fejlesztésére középítkezési tervet dolgoztak ki. Fontosnak tartották a kereskedelem lebonyolítása érdekében az utak renoválását a városban, de a városon kívül is.

Bekötő makadám utak építésére, aszfalt gyalogjárók építésére, a régi utak javítására összesen 1.142.000 koronát iktattak a keretbe. A város határában csordogáló Körös és Gógány ér, valamint a belterületén lévő nyílt csatornák korszerűsítésére és javítására 774.000 koronát; középületek építésére 12.400.000 koronát vettek fel a perspektivikus keretbe.

Elhatározták nyilvános közkórház, nyilvános fürdő - uszoda, kétszáz kislakás, tüdőbeteg-gondozó, vásárcsarnok, városi mozgóképszínház építését.

Ezen tervek jó része ma már megvalósult, akkor azonban égetően szükséges volt a tervbe vett épületek felépítése, hiszen ezek a mindennapi kulturált élethez szorosan hozzátartozó intézményeket foglalták magukba.

Ugyancsak építeni akartak még 400.000 korona beütemezéssel 15 km hosszú mezei kisvasutat is.<sup>22/</sup> A közmun-

kák összes értéke 14.721.000 korona volt. A tervezők jövőbe látóan akarták a városi építkezéseket végrehajtani, hogy a megvalósulásakor a modern ember igényének, izlésének, szórakozásának megfelelő köz- és kulturális intézmények álljanak a munkájukat végző, és pihenni vágyó proletárok részére.

A terv azonban - perspektivikus volta, és egyéb anyagi jellegű hátráltató okok miatt - nem valósulhatott meg a Tanácsköztársaság időszaka alatt. Az ellenséggel való állandó harc lekötötte a békés építő munkához szükséges erőket, a diktatura bukása után a város akkori vezetői nem sok gondot fordítottak a közállapotok fejlesztésére. Mindez csak kedvező történelmi körülmények között válhatott volna élvezhetővé.

Az elmulasztottak miatt aztán a város mostani vezetői fáradoznak, hogy az a többévtizedes álom valósággá váljék.

Nagyobb közmunkák sorában kell megemlíteni a vasut fejlesztési tervet is. Az Országos Munkaügyi Tanács elvállalta a Kupai-Kovács majori vasut meghosszabbítását Lajosmizséig, a város pedig ismét felvetette a Nagykőrös-Kocsér-Kécske közötti vasut megépítését.<sup>23/</sup>

A közmunkák sorában kell megemlítenünk a városban induló nagyszabású faültetési akciót. Még márciusban megindították, hogy friss, fiatal csemetékkel pótolják a kegyetlen hideg tél következtében a város belterületéről is - az ellátatlanok részére - kivágott fákat. Ez az ültetési mozgalom folyamatosan egész májusig tartott.<sup>24/</sup>

Közmunkák megszervezésére megalakították az építési direktóriumot, amelynek tagjai: Szlengyel László, Koroknai Sándor, Csendes József, Botocska Ferenc, és elnöke Tittel Károly.<sup>25/</sup>

Az ország súlyos gazdasági helyzete ellenére a város központilag kapott 30.000 korona segélyt középítkezésekre.<sup>26/</sup>

Bár nem horribilis összegről van szó, mégis jelentős azért, mert látható, hogy az országos vezetés még ilyen nehéz körülmények között is - amennyire tudott - segített. A közmunkák folytatását igyekezett mindenáron biztosítani, nehogy nagyobb mérvű munkanélküliség keletkezzen.

A város próbált öntevékenyen is gazdálkodni anyagi készletével, utjavítást végeztek, amiért is 8.991 koronát fizettek ki.<sup>27/</sup>

Tittel Károly június 21-én 26.813 korona közmunkások által ledolgozott munkabérről nyújtott be számlát a városi pénztárhoz.<sup>28/</sup>

Mindezekből az intézkedésekből látható, hogy a direktórium a város gazdasági felvirágoztatása érdekében sokat tett és dolgozott. Igyekezett nagyszabású közmunka terveivel a munkanélküliséget felszámolni, azonban ehhez nem mindig rendelkezett megfelelő anyagi bázissal.

A tervek megvalósítása csak állami támogatással lett volna lehetséges, erre pedig az adott körülmények között nem volt lehetőség.

A gazdasági intézkedések mellett figyelemmel kell kísérnünk a direktórium kebelén belül zajló politikai ellentétek, harcok különböző megnyilvánulásait. Már a szociáldemokrata párt megalakulásakor említést tettünk, hogy a szervezet nem egységes. Az ellentét meghatározója az idősebb és fiatalabb nemzedék tulajdonhoz való viszonya. Az idősebbek életük során kialakult - számukra megszokott közállapotokhoz való ragaszkodás, a hagyományok, a város vezetők tisztelete mindezek a sajátosságai arra valóak voltak, hogy könnyebben kiegyeztek a volt elnyomóikkal. Az országos és helyi forradalmi eseményeket ismerő, abba bekapcsolódó fiatalok viszont radikálisabb intézkedéseket akartak a virilizáció felé folyamatosítani.

A hét tagú direktórium megalakulásakor - annak összetételével mindkét fél elégedettnek látszott. Az ellen-



tétek akkor fokozódtak, amikor a választások során, a végleges - három tagu - direktóriumba három "öreget" választottak, míg a fiatalok különböző tanácstagságokat szereztek.

Az itt kapott pozíciójukat nem használták ki kellően annak a célnak megfelelően, hogy tömörítsék a baloldali érzelmi elemeket, valamint a városi vezetés egyébként is hibás alapállásu - téves intézkedéseit belátó szimpatizáns elemeit.

A későbbi szervezeti fellépésük nem volt eléggé megalapozott, céltudatos. A helytelen - türelmetlenségükben elkapkodott - intézkedéseket, kellően meg nem szervezett támadásokat pedig a direktórium elnöke, mint "rosszindulatu rágalmozások" könnyűszerrel leszerelt.

Az év júniusában került nyílt támadásra sor, amikor is Zsebery a Munkástanács ülésén bejelentette, "...hogymeg nem értő proletárok csoportosan, a legdurvább szidalmakkal, és életveszélyes fenyegetésekkel támadják meg a direktóriumot. Nem látják, hogy az élelem és áruhiány és nem a vezetőség a hibák forrása."

Továbbá 5.000 katona Nagykőrösre való vezetését kéri, mert "A Vörös Őrség nem teljesíti kötelességét a zavargások lecsendesítése és a lázitók elleni eljárás körül, sőt még a lázitók letartóztatását is megtagadják."

Ilyen helyzetben lemondással fenyegetőzik, azonban a direktórium többsége a megmaradásuk mellett szavaz.

Miután a direktórium lemondását nem sikerült elérni, sőt határozatba foglalták, hogy működésével megvannak elégedve - Sasi György a baloldaliak vezetője lemond tanácstagságáról és bevonul a Vörös Hadseregbe.<sup>29/</sup>

Erről a mozgalomról azt kell elmondanunk, hogy bár a direktórium - az előzőekben elmondottak miatt - nem mindig állt intézkedéseivel - különösen politikai jellegűekkel nem - a helyzet magaslatán, mégis bebizonyosodott,

31  
hogy egy alapos forradalmi eszme birtoklásának hiányában, forradalom elméleti ismereteinek hiányában, nem lehet és nem szabad ellenfelek ellen küzdeni. Mert kellő elméleti megindoklás hiánya miatt, az csak "marakodássá" degradálódott.

Bebizonyította azt is, hogy forradalmi mozgalmat tömegek támogatása nélkül nem lehet indítani és levezetni. A legfontosabb lett volna a baloldali érzelmi vezetők számára egy világos, határozott célkitűzés irányában, annak megvalósításáért tevékenykedni. A városi lakosságból nemcsak a proletárelemeket, hanem a kistulajdonosokat is megnyerni ennek a célnak, és a város társadalmának összefogásával kényszeríteni az adott direktóriumot a helyes irányu tevékenységre.

Azonban nemcsak ilyen jellegű program hiányzott a városi pártvezetők részéről, hanem hiányzott szinte teljes mértékben a proletárokkal való aktív kapcsolat kiépítése, ápolása; más társadalmi rétegek bekapcsolására - tudatosan - nem is tettek semmit.

Pedig bizonyította Zsembery beszéde, hogy nemcsak ők egyedül voltak elégedetlenek a városi direktórium intézkedéseivel. Azonban a kedélyeikben csak éppen "megpiszkált" és spontán célnélkül tevékenykedő emberek, nem-hogy a diktatura légkörének segítettek volna, hanem csak a hangulat izzására voltak elegendők. Erre pedig a város életének normalizálásához nem volt szükség.

## V Á L A S Z T Á S O K

A Tanácsköztársaság kikiáltásakor ideiglenes jelleggel mindenütt alakultak tanácsai szervek, azonban a Forradalmi Kormányzótanács igyekezett állandó jellegű direktóriumot felállítani a munkások, parasztok szavazatai alapján.

Egyik legfontosabb feladatának tartotta a választások minél előbbi lebonyolítását. A Forradalmi Kormányzótanács XXVI. sz. rendelete április 7-ét jelölte meg a választások napjául.

Nagykőrösön már április 5-én megjelentek a választásra felhívó falragaszok. A rendelet tartalmazta a választás jellegét, célját, és megállapították a szavazók jogait.

"Szavazási jogosultsága van a város minden 18. életévét betöltött munkás, férfi vagy nő lakosának, és a "Vörös Hadsereg katonáinak. Nincs szavazati joguk: 1. a bér-munkásokat alkalmaztatóknak, 2./ a munkánélküli jövedelemből élőknek, 3./ a kereskedőknek, 4./ lelkészeknek, 5./ elmebetegeknek és gondnokság alatt állóknak, 6./ akiknek politikai joga fel van függesztve."

Ugyanez a falragasz közli kerületenként a szavazás helyét: "I. szavazatszedő bizottság: Széll patika, a volt szociáldemokrata párt helyisége /I-II. kerület szavazói részére/; II. Szavazatszedő bizottság: Szinok-féle iskola /III-IV. ker. szavazóinak/; III. szavazatszedő bizottság: a Nemcsik-féle Olvasó Egylet /V-VI-VII. ker. szavazói részére/; IV. szavazatszedő bizottság: Szolnoki uti Alszegi Gazdász Egylet /VIII-IX.-X. kerület szavazóinak/; V. szavazatszedő bizottság: a városi szálloda emeleti díszterme /a város külterkének hat járásbeli szavazói számára/.<sup>30/</sup>

A szavazás előkészítésére, lebonyolításának közvetlen irányítására választási bizottságot alakítottak, Niklosz János elnöklétével, tagjai: Szőke Ferenc, Tóth Kálmán, Virág István, Szudarevics Ferenc, Bene László, Zana János.<sup>31/</sup>

A választást a város szavazásra jogosult polgárai a legnagyobb rendben a helyzet komolyságának megfelelő ünnepélyességgel folytatták le, a törvényes szokások és intézkedések megsértése nélkül.<sup>32/</sup>

A város lakossága - az ország minden városához, falujához hasonlóan - először vett részt ilyen demokratikus szavazáson, először járulhatott a szavazó urnák elé, hogy olyan tanácstagokat válasszon, akik valóban az ő érdekeit védik. Ezt a rendkívüli eseményt külsőleg ünnepélyes ruhával és belsőleg felemelkedett lélekkel tette feledhetetlenné.

A választás eredményeinek feldolgozásán még az éjszakai órákban is dolgozott a szavazatok számát összesítő hattagu csoport.<sup>33/</sup>

A szavazás lebonyolítása után április 12-én ült össze a városi munkástanács új alakuló gyűlése, amelynek korelnöke a parasztmozgalomból ismert veterán Tóth Sándor volt. A gyűlés is leszögezte még egyszer, hogy a szavazás teljesen rendben, a törvényesség megsértése nélkül zajlott le.

Ezután került sor a háromtagú direktórium megválasztására, melynek elnöke Zsembery Gyula lett, tagjai: Sallai János, Niklosz János. Olyan embereket választottak meg a város vezetőinek, akik minden jószándékuk ellenére - a gazdasági, politikai vezetésben gyakorlatlanok, járatlanok voltak, és ezt a gyakorlatlanságot nem pótolták olyan forradalmi lendülettel, dinamizmussal, amelynek döntő szerepe lett volna a város irányításában, nem rendelkeztek a fiatalabb korosztály rugalmasságával, határozottságával, és mindezek hiánya mellett, vagy éppen

ezért - továbbra is Kökény befolyása alatt maradtak, annyira vakon hittek benne, hogy nem vették észre, hogy más Kökény és más a proletárdiktatura célja. Ezekről a hibáikról a Tanácsköztársaság egész időszaka alatt nem tudtak megszabadulni.

Megválasztották a városi intézőbizottság tagjait, melynek tagja lett többek között: Verebes Dániel, Hankovszky Károly, Sasi György, Fábián János /!/ Vágó László, Gerecze Ferenc, Kohán János. Megyei küldöttekül: Zsembery Gyula, Sasi György, Fábián János /!/ Sallai János, Niklosz János, Barta József küldetett ki. <sup>34/</sup>

A reakciós - burzsoá - elemek soha nem szunnyadozó tevékenységének kell tulajdonítanunk, hogy Fábián János a volt csendőr, szavazatai alapján bekerült a városi intézőbizottságba, sőt még megyei küldöttül is megválasztották.

A gyűlés programjában határozott szocialista elveket fektettek le: "... nagy akadályokkal kell megküzdeni a proletárságnak, míg egy ország szocialista berendezését és teljes átalakulását keresztül viszi és biztosítja, de ezt meg kell csinálni a saját érdekünk, és a jövő nemzedék érdekében." <sup>35/</sup>

A program letisztult hangjában - az előzőekhez viszonyítva - a tanácsban bentlévő baloldal és közvetlenül hiányzó, vagy kisebbségben lévő burzsoá befolyás csökkenésének, valamint az országos viszonyok megváltozásának van jelentős szerepe.

A városi választásokkal egyidőben igyekeztek segítséget nyújtani a környező falvak direktóriumainak is. Küldöttek járták a szomszédos falvakat, járásokat, hogy a direktóriumi munka megindításában, gyakorlati feladatok megoldásában hasznos tanácsokat adjanak.

Az alsódabasi járási tanácsban Verebes Dániel, Mézáros János, Gerecze Ferenc és Kohán János, míg az abonyi járásban Jónás Mihály, Tóth Sándor, Szücs István,

Torna István, Kovács László, Bene László, Harsányi Ferenc, Róka Sándor, Vágó László, Katona Bálint, Barta József, Deszbach Pál, Klekner Ágoston, Mocsai József, Teleki Sándor tevékenykedett.<sup>36/</sup>

A belügyi népbiztoshoz írt jelentésből megállapítható, hogy a városban 3.500 munkás adta le szavazatát az új népi hatalomra, a Tanácsköztársaságra.<sup>37/</sup>

A szavazás sikeres volta mellett meg kell állapítanunk, hogy olyan hibák is jelentkeztek, amelyek az országos intézkedésből származnak. A szavazás kirekesztette ilyen irányú jogaik gyakorlásából a kereskedőket. Nem tett különbséget ezen a rétegen belüli további tagozódást illetően, így a kiskereskedők jó része kimaradt ebből az akcióból, tudvalevő, hogy Nagykőrösön elég sok kiskereskedő működött, így ezzel az intézkedéssel elválasztották a hozzájuk közelálló proletároktól, és óhatatlanul a burzsoá restauráció támogatói közé keveredtek.

Ez az intézkedés a kistulajdonos - proletár összefogást megnehezítette, sőt egyes esetekben lehetetlenné is tette.

### Forradalmi törvényszék

Nagykőrösön a proletárdiktatura kikiáltása után forradalmi törvényszék volt az az intézmény, amely az elsők között megalakult. Az első elnöke Torma István, Vádbiztosa Dr. Horvát Márton<sup>38/</sup> volt a kortársi visszaemlékezés szerint.

Az első hivatalos adatot az intézmény létezéséről április 4-én kapjuk, a Forradalmi Kormányzótanács megbízásából alakult meg Torma István elnök vezetésével, tagjaiul Bene Lászlót, ifj. Szőke Ferencet, vádbiztosává Dr. Horvát Márton, jegyzőkönyvvezetővé Borsos Szabó Lászlót nevezte ki.<sup>39/</sup>

Működését az igazságügyi népbiztos - a volt szociáldemokrata - Rónai Zoltán rendeletileg szabályozta.

Szabályozták az elnöknek és a vádbiztosnak a fizetését, azt napi 50 koronában állapították meg.<sup>40/</sup>

A közalkalmazottak amennyiben a törvényszék szolgálatában álltak nem kaphattak külön fizetést.<sup>41/</sup>

Központilag intézkedtek egyéb ügyrendi kérdésekben. Szabályozták, hogy letartóztatást ki hajthat végre, hogyan kell bánni az elítélttel, milyen nyomtatványokat kell beszerezni, ezeket milyen módon kell kitölteni. Központi rendeletre felállították az un. kihágási bíróságokat és szabályozták működésüket. Az ilyen intézmények olyan kisebb ügyekben intézkedtek, amelyek nem tartoztak a forradalmi törvényszék elé.<sup>42/</sup>

A forradalmi törvényszék helyi csoportjának komolyabb tárgyalása nem volt, mivel nagyobb méretű ellenforradalmi szervezkedés a városban nem volt. A helybeli reakció igyekezett magát távol tartani minden hangosabb ellenforradalmi megnyilatkozástól, inkább csak pusmogás, rémhírterjesztés volt a kenyere. Ezért ítélték el egy évi börtönre Koncsik Erzsébetet, mert azt hirtette, hogy a románok hamarosan bevonulnak Nagykőrösre.<sup>43/</sup>

Az ellenforradalmi elemek másik ellenállási formája volt az élelmiszer rejtegetés. Ilyen irányu bűncselekményekért ítélték el Melankovics Antalt, B. Faragó Józsefet és Erdei Terézt.<sup>44/</sup>

A forradalmi törvényszék, annak ellenére, hogy kevés dolga volt, még sem képviselte a proletárok érdekét úgy, ahogy egy forradalmi szervtől el lehetne várni. Gyenge kezű, engedékeny ügyintézésért, panasz érkezett a direktóriumhoz.

Különösen a gazdagabbak - élelmiszer rejtegetők - ügyével voltak elnézőek, ezért szólalt fel ellenük Székely József, Tóth László és Vágó László; enyhe és enge-

dékeny eljárásukat emelték ki jelentésükben. Kérték a törvényszéki elnöknek és a vádbiztosának leváltását.<sup>45/</sup>

Nem is lehet csodálni az ilyen irányu tetteket, hiszen a felelősségre vonáskor a vádbiztos reszketve védekezett, az ellenforradalmi bíróság előtt, és a jól bevált indokot ismételte: csupán félelemből látta el feladatát. A burzsoá városi vezetőség is felmentő jelentést küldött, ami szerint Horvát Márton "a burzsoázia érdekében tevékenykedett."<sup>46/</sup> A törvényszékben bekerült ügyvédek nyilvánvalóan igyekeztek mentegetni, sőt megmenteni a gazdagabb elemeket a megérdemelt tüntetésről.

Abban, hogy a törvényszék nem úgy látta el feladatát, ahogy azt kellett volna, nagy szerepe van a direktoriumnak is. Ide is inkább olyan küldötteket neveztek ki, akik az idősebb korosztályból kerültek ki, és a régi rendhez fűződő kapcsolataik révén könnyebben befolyásolhatók voltak.

### Vörös Őrség - Vörös Hadsereg

A Vörös Őrség felállításáról a Belügyi Népbiztosság 1. számú rendelete intézkedett, a végrehajtásával azonban a legtöbb helyen nem a proletáriátus szellemének megfelelően jártak el.

Sok helyen - főleg vidéken - egyszerűen átvették - minden szelektálás nélkül - a régi rendszerből visszamaradt csendőröket, rendőröket, és azokat most már mint vörös öröket tartották szolgálatban.

A fenti eset játszódott le Nagykőrösön is. Továbbra is megtartották a kulák származásu volt nemzetőr parancsnokot: Kiss Pált és vele együtt átvették a szolgálatot teljesítő nemzetőröket, sőt csendőröket is.

Ez a tény rányomta bélyegét a Vörös Őrség tevékenységére. Megtörtént a Biró Gyula budapesti lakos által



jelentett eset, amikor is a vörösőr parancsnok megvert egy munkásnőt, mert annak előzőleg a feleségével volt vitája.<sup>47/</sup>

A helyi Vörös Őrség parancsnoksága a gimnázium tornatermében székel, ahová a felszólításoknak eleget téve kellett beszolgáltatni mindennemű lőszert és fegyvert.<sup>48/</sup>

Az ilyen jellegű szervezés után aztán nem csodálkozhatunk, ha a Vörös Őrség júniusig tartó tevékenysége a városi hentesüzletek és élelmiszer üzletek előtti sorbanállás ellenőrzésében a fegyelmezetlenség megakadályozásában kimerült.

A Vörös Őrségnek hosszú ideig nem voltak szervezett ügyosztályai, az uniformizálás csupán felsőbb rendeletre történt meg. A felsőbb intézkedésekre várás nemcsak a Vörös Őrségre, hanem az egész városi vezetésre jellemző, nagyon gyakran - legtöbbször olyankor mikor kritikus esetről volt szó - nem tudták eldönteni a helyes választ, és ezért a kényelmesebb utat választották. Ezért került sor csak június 4-én a Vörös Őrség ügyosztályainak megszervezésére. Tíz ügyosztályt szerveztek, melyben fontos szerepet játszott Fábián János csendőrőrmester is.<sup>49/</sup>

Az áldatlan állapot csak akkor szűnt meg, amikor az addig Kecskeméten tevékenykedő Mészáros Jánost hívták haza a Vörös Őrség élére, aki azonnal hozzáfogott a vörösőrök ráncba szedéséhez.<sup>50/</sup> Az ő határozott fellépésének volt köszönhető, hogy ettől kezdve erélyesen léptek az elhatalmasodó batyuzókkal szemben, és az július végére majdnem teljesen megszűnt. Azonban távolabbi terveit, a hátralévő idő rövideége, a Tanácsköztársaság bukása miatt nem tudta megvalósítani.

A Vörös Őrség előbbi tevékenységei közül ki kell emelnünk túszerzés akcióját. A városi burzsoák virilisek közül az ellenforradalmi akciók leszerelésére, felsőbb utasításra történt ez az akció.

Az intézkedést azonban figyelmetlenül hajtották végre, és nem az utasításnak megfelelően jártak el. Bár az világosan leszögezte, hogy hatvan évnél idősebb embereket nem szabad túszként lefogni.<sup>51/</sup> Az általuk túszként bekísért és összeszedett 29 személyből 15 nem felelt meg az előírásnak, vagyis 60 évnél idősebb volt.<sup>52/</sup> Az akció tudatos elszabotálására utal, hogy a város legtekintélyesebb polgárai közül sokat - többek között: Ádám Lászlót, Gáll Dezsőt, Mocsy Lászlót, Halász Gyulát teljesen elfelejtették számba venni; mégcsak rendőri jelentkezésre sem kötelezték őket.<sup>52/a.</sup>

A város állandóan kapcsolatot tartott a Vörös Hadsereggel. A Forradalmi Kormányzótanács felhívására, a városban is megindult a toborzás a Vörös Hadsereg megszervezésének segítésére.

Az április 8-án tartott toborzás során mintegy 100 főt tartottak alkalmasnak katonai szolgálatra, akiket ünnepélyesen, zenészővel kísérték ki a vasutállomásra, ahonnan a ceglédi 30. dandárparancsnokságra vonultak be.<sup>53/</sup>

A város proletár lakossága a háboru okozta súlyos emberi veszteség ellenére is - bár közülük nem sokan - mégis megmutatta, hogy részt kér a proletárhaza védelméből. A bevonulók száma még magasabb is lehetett volna, ha a város igazán forradalmi vezetői a szegény nép között felvilágosító, nevelő munkát végeztek volna. De azt - már sokszor említettük - teljesen elmulasztották.

Azok a vöröskatona-napok, amelyeket a hadsereg népszerűsítésére, a város proletárjainak ideológiai továbbképzésére szerveztek, erre a célra nem voltak elegendők. Több alkalommal kellett volna a szegényeket összehívni, vagy otthonukban meglátogatni az ő támogatásukkal meg lehetett volna küzdeni a direktórium ellenségeivel a nyílt színen és nem lett volna kétes a győzelem.

Hogy ez valóban így lett volna, bizonyítják azok a lelkes hangulatu népgyűlések, ünnepélyek sorozata, ahol

a Kecskemétről átjött Talalay József elvtárs szavait ujjongással fogadták.<sup>54/</sup>

A Vörös Hadsereg harcoló egységeivel is állandó volt a város kapcsolata, nagyon sokszor adott élelmet a harcoló katonáknak. Sőt a májusi nehéz napokban, amikor az antant burzsoázia által pénzelt román csapatok támadása azzal fenyegetett, hogy a fiatal Tanácsköztársaság összeroppan, a katonai tulerő nyomása alatt, a város segített az akkor is megszállt kb. 10-12 ezer főnyi, de állandóan változó vöröskatona élelmezésében.<sup>55/</sup> Bár ez elég nagy terhet rótt a város lakosságára, a panaszkodásba csupán a városi direktórium elnöke Zsembery kezdett.<sup>56/</sup>

Az előállott nehéz helyzeten ő fogott vénasszonyos siránkozásba, akinek éppen közhivatali tiszte folytán még az esetleges csüggedőket is bátorítani kellett volna. Ő az első, aki a román támadás okozta helyzetet nem méri higgadtan, hanem az amugyis súlyos körülmény láttán az első nehézség miatt kétségbe esik. Nem látta sem ő, sem a direktórium többi tagja, hogy csak úgy maradhatnak hivatalukban, csak úgy maradhat fenn a fiatal tanács állam, ha fegyverrel is szembeszáll az imperialista intervencióval.

Az ilyen és ehhez hasonló helyzetekben kellett volna a fiatal lendületes baloldaliaknak is kiállniuk és valahogyan ellensúlyozni a direktórium elnökének siránkozásait. Kedvező helyzetben - jó politikával - fordíthattak volna esetleg a város vezetés módján.

A harcoló egységeknek pedig minden előtt élelemre volt szüksége. A katonák szerelésének, állatállományának pótlásában is segített a város.

Májusban-juniusbán volt az ún. lósorozás a Vörös Hadsereg tengerészdandára számára. A környező falvakban is kimentek a direktórium tagok, hogy segítségül legyenek a katonák a megfelelő állat kiválasztásában.<sup>57/</sup>

Ha történt is valamiféle rendellenesség a katonaság részéről az így okozott kárt minden esetben megtérítették.<sup>58/</sup>

A háboru emberben és hadianyagban nagy kárt és romlást hozott az országra. Az imperialisták azonban nem elégtették meg az öt éves esztelen háborút, még további nyereséget akarván, fokozták a fiatal Tanácsköztársaság elleni rabló háborút.

A kormány a nehéz katonai helyzeten úgy próbált könnyíteni, hogy CIX. számú rendeletével a dolgozó férfiak védkötelezettségét rendelte el 18-45 évig.

A városban június 10 és 20 között tartották a sorozást, ahol a bizottság az 1874-ben született férfiaktól az 1900-ban születettekig sorozta be.<sup>59/</sup> A sorozóbizottságban Nagy Ferenc, Szabó Ambrus, Klekner Ágoston és Dr. Tordai Béla városi tisztiorvos vett részt.<sup>60/</sup>

Azonban már sem a sorozottak behívására, sem a költségek elszámolására nem került sor, mert a tulerővel szembenálló Vörös Hadsereg az imperialista hatalmak mesterkedései miatt nem tudott nagyobb átütőerejű támadást kifejteni, és ez a Tanácskormány bukásához vezetett.

A város lényeges intézkedéseinek sorában kell megemlíteni az önkéntes tűzoltóság felállítását. A város szélének nagyobb részt zsindely, vagy szalmatető házaikra a nyári melegben, vagy a téli fűtés idején könnyen felszökött a piros kakas.

Eddig tűzoltó szervezet a városban nem volt, épp ezért volt lényeges a szervezet megteremtése, amellyel a szegényemberek vagyonkáját, de a város minden polgárának ingatlanát lehetett védeni a tűzkár ellen, illetve a tüzek ellen sikeresen lehetett védekezni.<sup>61/</sup>

## GAZDASÁGI INTÉZKEDÉSEK

### K ö z e l l á t á s

A tanácshatalom megalakulásától fogva jelentős feladat volt a városi, különösen az éhező budapesti munkások és családjaik élelmiszerrel való ellátása. A főváros környéki falvak, vidéki városok élelmiszer szállítmányai döntő módon befolyásolták a pesti munkások hangulatát. Míg a vidéki városok a saját körzetükben viszonylag könnyebben hozzájuthattak rendszeresen friss zöldség, gyümölcsfélékhez, addig Budapest ilyenirányú ellátottsága nem volt megnyugtató.

A főváros élelmiszerrel való ellátásának biztosítására szervezte meg a Forradalmi Kormányzótanács az ún. zárt területet Budapest körül. Erről a területről élelmet, húst, gyümölcsöt, zöldséget, vágómarhát kiszállítani nem volt szabad máshová, csak Budapest éhező proletárai számára.

A Népgazdasági Tanács zárt területté nyilvánította Nagyköröst is.<sup>62/</sup> A város jelentős segítséget nyújtott az éhező fővárosiaknak, itt szolgáljon például egy heti pesti szállítmány összege: 20.000 db tojás; 30 q borjúhús; 5.000 db csirke és 18 db élő marha. Az élelmiszer szállítmányok akadálymentes szállítására hozták létre a városban, a kivitelt irányító hivatalt.<sup>63/</sup>

Az elég jelentős szállítmány a városban történő alapos megszervezést igazolja. Azonban tárgyilagosan meg kell állapítanunk azt is, hogy az élelmiszer folyamatos Budapestre való szállítása - ilyen nagyobb tételekben is - továbbra is megoldható lett volna, ha nem használja ki helyzetét a város és nem nyereszkes üzletet lát benne, és nem igyekeznek zavart kelteni a Központi irányító szervnél. Mert míg ilyen tetemes szállítmányokat

küldtek fel, ugyanakkor a felsőbb szerveket siránkozásaikkal nyaggatják, arról panaszkodnak, hogy 11.035 zsirral ellátatlan személy van a városban.<sup>64/</sup>

Arról viszont mélyen hallgat a Központ felé szálló jelentés, hogy az élelmiszer rekvirálások során 470 q buza; 1.780 q rozs; 3 q köles; 200 q árpa; 84 q tengeri; 21 q liszt; 6 q hüvelyes; 128 q szalonna; 22 q zsir gyült össze, és ebből a város a saját használatára elköltött 434 q buzát, 1.539 q rozsot, 130 q árpát; 3 q kölest, 72 q tengerit, 15 q lisztet, 4 q hüvelyest, 110 q szalonnát, 19 q zsirt.<sup>65/</sup>

A rekvirálási adatokból is kitűnik, hogy ha nehezen is, de a város önmagát elláthatta volna, sőt emellett még az ország éhezőinek is juttathatott volna.

A Budapestre való - kiskereskedők útján történő - szállítás sem ment simán. Gátolta, hogy a direktórium megalakulásakor minden élelmiszer kiszállítására tilalmat rendelt el, és azt még nem oldották fel. Ezért fordult elő, hogy Bakó Mihályné és Kiss Ádám panaszt emelt a direktórium ellen, mert a tojás, baromfi felvásárlását akadályozta.<sup>66/</sup>

A Közellátási Népbiztosság erélyes figyelmeztetése szükséges, hogy a Budapestre való szállítás elé ne gördüljön akadály. Felhívják a direktórium figyelmét, hogy engedje a szállítást, mert ellenkező esetben a központi szállítmányokból kirekesztik a várost.<sup>67/</sup>

A polgármester megijedt és bizonygatta, hogy ők semmiféle szállítást nem akadályoztak, és riadtan hozzáfűzi "... kérjük közölni miféle élelemről van szó, azonnal küldjük". Ezután aztán akadálytalanul megindult az élelem szállítása.<sup>68/</sup>

A Forradalmi Kormányzótanács szivügyének tartotta - az akadálytalan ipari termelés biztosítására - a különböző ipari növények termesztésére való felhívást. Bár igaz hogy ezeknek - dohány, len, cikória - Nagykőrösön nem

volt multjuk, az erről szóló értesítést tájékoztatás nélkül irattárba teszik.

Ugyanehhez a kérdéscsoporthoz tartozik a gyümölcs, zöldség felvásárlásának gyorsításáról szóló rendelet végrehajtása.

Ennek érdekében a direktórium nagy számban adott ki gyümölcs, zöldség kiskereskedelmi engedélyeket. Azonban az intézkedéssel nem érték el a kívánt célt, a fogyasztóhoz való gyors áru érését. Ugyanis - mivel jó üzletnek ígérkezett - az új iparendélyesek a város jómódú és vállalkozó szellemű gazdáiból és pénzembereiből verbuválódott.

Ipart váltott többek között Czakó József, ifj. Fleischmann Jakab, Fleischmann Márton, Fekete Zsuzsanna, Grünhut Sámuel, Andrási Béla.<sup>69/</sup> Céljuk nyilvánvalóan az volt, hogy befektetett tőkéjüket - a vele járó profittal - minél hamarább megkapják, és eredeti tőkéjüket megduplázzák. A célért mindent elkövetnek.

Ezért aztán hamarosan ellentétbe kerültek a régi, tőkeszegény kereskedőkkel. Azok panaszkodtak rájuk, hogy a gazdagok kijártak a város határába kocsival, mázsával fölszerelve, és a hazafelé tartó termelői kocsikról megvették a gyümölcsöt, és így a szegényebbek elől fölvasárolták a terményt.<sup>70/</sup> A pénzhétségükben szinte "eredeti" szabadversenyess kapitalista világot "varázsoltak" a város új és régi kereskedői.

Az élelmiszerkiszállítás mellett a város belső életének, a szegények helyzetének javítására is történtek intézkedések.

A kudarcot vallott Népjóléti Hivatal helyére a Közellátási Hivatalt szervezték meg, amely persze más körülmények között jóval eredményesebben munkálkodott. Intézte a munkások számára összeadott adományokból cipő, ruha kiosztást. A sorbanállás és a fölösleges időtöltés elkerülése végett a szakszervezeti tagok tagkönyvükre kaphat-

tak az adományokból, ha a szervezet az igénylésre megfelelőnek találta őket.<sup>71/</sup>

A cipő kiosztást a Papp Sándor-féle házban kezdték meg,<sup>72/</sup> ugyancsak itt kezdték meg a nincstelen proletárok számára az ágynemű gyűjtését is.<sup>73/</sup>

A helybeli lakosság élelmiszerrel való jobb ellátása érdekében megszervezték a kerületi terményhivatalt. Amelynek feladata volt az élelmiszeradományok átvétele és kiosztása.<sup>74/</sup>

A direktórium fontos feladatának tartotta az ipari anyagokkal való takarékoskodást, mivel a város ebben mindig gyengén volt ellátva. Ebből az elvből kiindulva szabályozták a gőzmalmok működését, és szénhiány miatt a városi gőzmalmok nagy részét bezárták, csupán a Kollársz-féle malom működött.<sup>75/</sup>

Az ellentétek és a visszaélések elkerülése végett szabályozták az őrlés után járó vám mennyiségét is, azt az összmenyiség 15 %-ában állapították meg.<sup>76/</sup>

A malomtulajdonosok harácsolása, nyereszskedése azonban végtelen. Nem elégedtek meg az ügy elintézésével, és csaláshoz folyamodtak. A lakosság tiltakozott, hogy a magas vám mellett a gabonának csupán felét kapta meg lisztben, a másik felét a malom tartja meg. Különösen az akkor tájt bezárt Molnár-féle malomban volt a legnagyobb a csalás.<sup>77/</sup> A direktórium helyt adott a panasznak, és szigorú vizsgálatot indított az ügyben, és állandó tagot küldött az őrlés ellenőrzésére.

A Forradalmi Kormányzótanács még a polgári demokratikus forradalomtól örökölt egy olyan intézkedést, amelyet sem a meghozatala időpontjában, sem később nem nagyon tartottak be: a szesztilalmi rendeletet. Bár a diktatura vége felé már felszámolására történtek intézkedések, de általában sem vették már szigoruan.

Nagykőrösön is történtek kezdeti lépések a szesztilalom feloldására. Fodor József és Löwy Gyuláné kapott



korábban borkimérési engedélyt.<sup>78/</sup> Erre azért is szükség volt, mert az 1918-as év jó bortermése jórészt még mindig a hordókban állt, pedig már lassan az új termés fogadására is fel kellett készülni, és ráadásul egyre több zugkocsma nyitott ki<sup>79/</sup>, vagyis gyakorlatilag már a szesztilalmat nem tartották be.

Ami a közellátást illeti elmondhatjuk, hogy Nagykörsön - a hosszú háborús termelés ellenére - a városi közellátás nem romlott le tulságosan.

A város - önellátása mellett - tudott más ipari városoknak, főleg Budapestnek élelmiszer segítséget nyújtani.

A helybeli élelmiszer rekvirálásokkal - ami elsősorban a gazdag polgár-paraszt réteg felé irányult - a város fedezni tudta ellátatlanjainak élelmezését.

A város kereskedelmi életén belül azonban a valóban kereskedelemből élő kisembereket nem védte kellően a direktórium. A pénzhajhászok kezén pedig gyakran elsikkadt az áru, ott vitték piacra, ahol legtöbb hasznot tudtak szerezni.

Az elvadult kapitalista csökevények megszelidítése céljából egy kereskedelmi felvásárló és irányító szervet kellett volna létrehozni a direktórium-égisze alatt, amely ezeket a vad hajtásokat lenyesegette volna és a kereskedelmet az élet által diktált normális mederbe terelte volna. Erre a célra az eredményesen működő, kivített irányító hivatal jobb - belső szervező munkával megfelelt volna.

Az agrárproletárok is viszonylag jobb helyzetbe kerültek, hiszen a zöldség, gyümölcs szezon megindulása a jó munkaalkalmat biztosította számukra, így közöttük élelmiszerhiány okozta elégedetlenséggel nem is találkoztunk, másrésről a folyamatos városi közmunkák is ezt a célt szolgálták.

A Tanácsköztársaság időszaka - a városi, gazdaságilag számottevő osztályok számára - fellendülést eredményezett, és vele párhuzamosan nyilvánvaló anyagi megerősödést is hozott.

Abban a termelési és kereskedelmi fellendülésben, amelyet a Tanácskormány biztosított számukra nagy lendülettel és vállalkozó kedvvel vettek részt. A részvételt azonban nem az osztályok közös összefogása eredményezte, hanem ezek az osztályok, rétegek egymás anyagi érdekei ellen azt figyelembe sem véve, csupán "individuális cse-re" útján, csupán anyagi érdekből fakadóan segítették - sokszor még szimpatizálást is mellőzve - a proletárdiktaturát. Ezzel is bizonyítva sajátos városfejlődési sajátosságukat - "civis" voltukat.

### Pénzügyi intézkedések

Az ország pénzügyi helyzete már a háború befejezése előtt sem volt jó, a vesztett háború, a zavaros gazdasági helyzet tovább rontotta a pénzt, és olyan inflációs nehézségek léptek fel, amelyet a Károlyi-kormány sem tudott megállítani. A Forradalmi Kormányzótanács a pénzügyi helyzet stabilizálására alkotta meg LVII. számú rendeletét, amelyben az olyan aranytárgyak és ékszerek beszolgáltatását rendelte el, amelyek darabonként meghaladták a 2.000 korona értéket. Ugyancsak a pénzügyi helyzet javítását célozta "a pénzügyi intézetek államosításáról" szóló - március 26-án megjelent rendelet.

A városban is megtörtént minden előkészület a rendelet maradéktalan végrehajtására, hogy nem úgy teljesítették az legnagyobb mértékben Kökény Dezsőnek "köszönhető", aki a direktórium megbízásából a pénzügyek korlátlan intézője maradt. Bár az ékszereket összeszedték, mégsem küldték fel a központba, hanem Kökény páncélszekrénybe helyezte el külön-külön tresorokban, hogy a "kiosztás-

nál" ne legyen semmiféle kavarodás. Kökény erről így vall: "...a páncélszekrény egy kulcsát elrejtettem és a tisztviselőkkel megállapodtam, azoknak meghagytam és őket utasítottam, hogyha az ékszereket el akarják szállítani, akkor mondják azt, hogy a kulcsok elvesztek."<sup>80/</sup>

Ilye módon aztán sikerült teljes módon szabotálni ezt a fontos rendeletet.

A direktórium a város közönségével a sajtó útján tartotta a kapcsolatot - ilyen szempontból jelentős az az intézkedés, amely szerint 25.000 koronát utaltak ki a Népujság megindításához szükséges költségek fedezésére.<sup>81/</sup>

A város és a járás pénzügyeinek intézését a nagykőrösi bank és takarékpénztárra bízták központilag is. Ugyancsak ez az intézmény volt megbízva a járási mezőgazdasági ügyletek lebonyolításával.<sup>82/</sup>

A város pénzügyeit is ezek a hivatalok intézték.<sup>83/</sup>

A városi költségek fedezésére korlátlan kölcsön folyószámlát nyitottak a takarékpénztárnál 4 és fél százalékos kamat megállapítás mellett.<sup>84/</sup>

Jelentős intézkedés volt a városi közalkalmazottak fizetésének javítása. Ilyen jellegű panaszukkal több ízben fordultak a direktóriumhoz, míg az helyt adott a kérésüknek. Három kategóriát állapítottak meg köztük:

1. A városi tisztviselők; a kezdő fizetés évi 6.000 korona. A legmagasabb kategória 8.000 korona és plusz ezekhez 960 korona lakbér. 2. Városi díjnokok: kezdő fizetésük havi 350 korona, legmagasabb kategória havi 500 korona; plusz évi 960 korona családi pótlék /a családfenntartók részére/. 3. A városi altisztek: alapfizetésük havi 470 és 440 korona évi lakbér.<sup>85/</sup>

A város alkalmazásában lévő fegyőrök, mezőőrök,<sup>86/</sup> valamint a kertészetben dolgozók fizetését is ugyanakkor rendezték. A kertészetben dolgozóknak órabér helyett

napi bért adtak. A férfiak 25 koronát, nők 20 koronát, 15-18 éves fiuk, lányok 12 koronát kaptak és ehhez járt délelőtt 1 óra, délben 2 óra, délután 1/2 óra pihenő.<sup>87/</sup>

A drágaság elkerülése végett szabályozták a hizott baromfi árát és azt 26 koronában állapították meg.<sup>88/</sup>

- Egy kertészetben dolgozó férfi egy napi munkájáért nem adtak egy hizott baromfit.

A pénzinség, az infláció elkerülése érdekében a direktórium elrendelte a helyi pénz kibocsátását, azonban már forgalomba hozni a diktatura bukása miatt nem lehetett.<sup>89/</sup>

Amikor a város érdekeit tartották szem előtt, akkor a pénzügyi intézkedéseik zöme helyes, azonban amikor a proletár államon kellett segíteni, esetleg a saját kárukra, akkor már kevésbé jártak el helyesen, hiszen elszabották az intézkedést.

#### A direktórium intézkedései a mezőgazdasági dolgozók helyzetének javításáért.

A Forradalmi Kormányzótanács legvitatottabb és egyik legjelentősebb intézkedése a XXXVIII. számú április 3-i rendelet volt, amely kimondta a nagybirtokok uralmának megszüntetését, a birtokhatár leszállítását és a megváltásnélküliséget.

A rendelet kiterjedt a 100 holdat meghaladó földbirtokra és minden 10 holdnál nagyobb szőlőre is. Azonban a következő lépés nem a földfelosztás volt, hanem a termelőszövetkezetek alakulása.

Nagykőrösön kimondott nagybirtok nem volt, csupán egy-két tucat kulákgazdaság. A lakosság zömét a kisparaszatok, kistulajdonosok alkották és - lefelé - a szer-

zódéses mezei munkások - fölfelé - a gazdák egyenlítették ki a város társadalmi osztályait.

A zöm tehát valamilyen formában rendelkezett magántulajdonnal, ha esetleg abból nem tudott a kistulajdonos megélni, haszonbérleti földet művelt, vagy egyéb szerződés formában művelt szőlő vagy föld egészítette ki birtokát.

A mezei munkás pedig az adott szerződéssel próbálta életét jobbra fordítani.

Igy a földosztás problémája nem esett súlyosan latba, mint más vidékeken, bár talán ezzel magyarázható vetőmag és emberhiány mellett - hogy májusban még mintegy 8.640 kh terület vetetlen állapotban volt.<sup>90/</sup>

A gazdák igyekeztek a mezőgazdasági munkásokkal a korábban holtpontra jutott tárgyalásukat befejezni. Sikeresen befejeződtek a tárgyalások. Megállapodtak, hogy a férfiaknak óránként 3,50 korona és napi étellemezés, a nőknek - 18 éven felül - óránként 2,50 korona, 16-18 éves korig 2 korona és étellemezés jár. A munkaidő megállapodásuk jóval emberségesebb, mint az előzőekben. Novemberben, februárban 8 óra, vagy amennyit a munkás dolgozik; márciusban, áprilisban, szeptemberben, októberben 10 óra; májusban, augusztusban 12 óra és a két nyári hónapban és a két téli hónapban külön megállapodás szerint dolgoznak. Az evési időt a munkaidőbe nem számíthatták be és a munkaidő a munkaadó lakásától való indulástól, az oda visszaérkezésig tartott.<sup>91/</sup>

Ha sok olyan kérdést ki is hagytak, amely a tavaszi tárgyalásoknál felmerült, ez a szerződés mégis jobb volt. Azonban nem egyeztek meg a szolgáltatásokkal kapcsolatban, azt ismét későbbre halasztották.

A direktórium komoly gondot fordított arra, - az országos igényeknek is eleget téve -, hogy a cséplés és betakarítás minél zavartalanabbul történjék. Ennek biztosítása érdekében felmérték a cséplőgépeket fajta sze-

rint, vagyis szén, fa vagy szalmafütésűek-e, a megfelelő üzemanyaggal való ellátás miatt.<sup>92/</sup>

A géptulajdonosok és gépészek szerződést kötöttek az esetleges javítások zökkenőmentes lebonyolítása érdekében és a cséplési munkák ellenőrzésére pedig 5-5 tagu bizottságot választottak.<sup>93/</sup>

Annak érdekében, hogy a cséplést semmi se akadályozza, már előre - kérvény útján - kértek pótalkatrészeket.<sup>94/</sup>

Az aratási munkákban résztvevők számára igyekeztek a szükséges feltételeket, jó munkakörülményeket biztosítani. Az aratóknak naponta fél-fél liter bort és a napi dohányszükségletet biztosították.<sup>95/</sup>

A város szervezett gépészei kérvénnyel fordultak a direktóriumhoz, amelyben előadják, hogy csak őket alkalmazzák a cséplési munkáknál. Pontosán közölték, hogy mennyi munkadíjat kérnek: "Minden 10 q kicsépeelt gabona után 150 kg gabona és koszt, javítás esetén - ha ez egy óránál tovább tart - óránként 8,50 korona órabért fizessen a géptulajdonos".<sup>96/</sup>

Nagykőrösön a kisbirtokok tulsulya miatt alig volt földszocializálás, csak a városhoz tartozó tetétlen pusztán. Beck Jenő, Farkas László és Farkas birtokát vették állami kezelésbe, azonban mind a három esetben megmaradt eredeti tulajdonosa kezelésében. Számukra a város a takarékpénztárnál folyószámlát nyitott és jégkár ellen biztosította.<sup>97/</sup>

Történt viszont a köztulajdonba vétel során visszaélés is.

Jaloviczky László - a "volt" polgármester unoka - harminc hold szőlőjét nem vették állami tulajdonba, mivel a tulajdonos kijelentette, hogy ő szüretig tudja fizetni munkásait.<sup>98/</sup>

A város bizonyára tehernek tartotta és kényelmetlennek találta a birtok államosítását, és a régi birtokos eltávolítását. Mással nem lehet magyarázni azt, hogy ilyen

"alapos" indok alapján az eredeti tulajdonos birtokában meghagyták a szőlőt.

Bizonyára hozzájárulhatott a még mindig vajudó szesztilalom is ezen intézkedéshez.

A város vezetői féltve vigyázták a város területét. Több oldalról is panaszkodtak a direktóriumra emiatt. A jászkarajenőiek azért, mert őket nem engedik tetétni földeken dolgozni.<sup>99/</sup> Ceglédre pedig az ottani direktórium elnöke - Reiner elvtárs - panaszkodott, hogy a nagykörösi földmunkások nem engedik területükön dolgozni a szomszédos városok és községek munkásait.<sup>100/</sup>

Nyilvánvalóan azzal az országosan is megfigyelhető jelenséggel találkozunk, amikor egyes direktóriumok a munkanélküliségtől való félelmükben lezárták határaikat. Nem vették figyelembe, hogy az előtt már évek hosszú sora óta azon a területen a most "elűzött" munkások dolgoztak. Ilyenformán pedig a saját - sokszor önző - intézkedésükkel más városokban okoztak munkanélküliséget.

Nagykörösön a mezőgazdaság átszervezése nem okozott nagy gondot. Hiszen gyakorlatilag minden tulajdon érintetlenül maradt.

Arra azonban okvetlenül fel kell figyelnünk, amilyen gonddal és alapossággal igyekeztek biztosítani az aratás és cséplés zavartalanságát a városban. Tudták a város vezetői is, hogy milyen fontos a jövő évi termés betakarításának gondos, alapos előkészítése és ennek érdekében szinte minden tőlük telhetőt megtettek.

### Szocializálási rendelkezések

21 A városban ipari nagyüzem nem volt, így nem is kellett ilyen jellegű vállalatot köztulajdonba venni. A megalakult szocializáló bizottság - szinte kizárólagos tevé-

kenységként - az egyházi tulajdonban lévő intézmények ingatlanjait vette állami kezelésbe.

A bizottság pontos leltárba vette az összes egyházi tulajdonú képező ingatlanokat és a hozzájuk tartozó ingóságokat. A bizottságnak az oktatási intézmények államosításánál segített a művelődési osztály is. A város tulajdonában lévő iskolákat is államosították ugymint: a polgári leányiskolát a tornacsarnokkal, felsőjárás, komolytáji, feketei, alsójárás, felsőnyilasi, külsőnyilasi, tetétleni, nyársapáti, csemői, pótharaszti iskolákat; a központi, a felszegi, az alszegi és a Kalocsa Balázs-féle alapítványi óvodát, valamint a gyermekmenhely épületét.<sup>101/</sup> Köztulajdonba vették a református egyháztól a gimnáziumot a tornacsarnokkal, a Patai-féle iskolát, az Erzsébeti iskolát, a Kopa-iskolát, a Sántha-féle árvaházat, a Bicskei-féle jótékonyházat, a tanítóképző intézetet.<sup>102/</sup> A református egyház kezelése alatt álló rakodókert is hasonló sorsra jutott, és szabályozták annak nyilvántartási rendjét.<sup>103/</sup>

2. ↑  
Allamosították a Gschwindt Rt. szeszgyára és Siemens Schuckert villamosgyára helyi fióküzemeit.

Mivel több nagyobb üzem nem volt, így a termelési tanács létrehozását, megalakulását nem tartották szükségesnek.<sup>104/</sup>

A városi direktórium az összes lakóházat szocializálta a városban.<sup>105/</sup> Hibás intézkedés volt nyilvánvaló, hiszen a városban valóságos bérház alig volt és a lakosság jó része olyan kistulajdonosokból tevődött össze, akik más tulajdónnal nem rendelkeztek, mint kis házu-  
kal, amitől ezzel az intézkedéssel megfosztották őket. Csak a direktórium támogatásától tartózkodtak a továbbiakban, de már passzivitásukkal is elősegítették a direktórium elszigetelődését.

Köztulajdonba vették a helyi sajtó, nyomda és kiadó vállalat üzemeit. A Tanácsköztársaság számára meg-



bizhatatlan elemeket küldtek el a vállalattól, gondosan tartózkodtak az esetleges munkanélküliség okozásától.<sup>106/</sup>  
A temetők is köztulajdonba kerültek.<sup>107/</sup>

A szocialista tudatforma kialakulása útján jelentős eredményként kell elkönyvelnünk, hogy a város öntudatos kisiparosai megalakították az egyetlen kisipari termelőszövetkezetet. A vas- és fémmunkások csoportja határozta el a termelőszövetkezet megalakítását. Tagjai megérdemelték, hogy nevüket megörökítsük, mint szocialista kisipar uttörőit, előhírnökeiket és harcosait. Tóth János, Szabó Ferenc lakatosmesterek, Kiss László, Németh György, Stölczner Gusztáv, Godány Péter, Hosszu Béla, Grünhut Jakab, Bacsó Ferenc, ifj. Gregor Antal, Nemes György, Fábik Gyula, Zsoldos Imre, Molnár Mátyás, Sánta Lajos és Németh László.<sup>108/</sup>

Tevékenységükről - sajnos - már nem tudunk beszámolni, a Tanácsshatalom oly késői időszakában alakultak, amikor tevékenységük már nem tudott kibontakozni. Megalakulásuk mégis jelentős, mert rávilágítanak arra a tényre, hogy a város proletár elemei között is kifejlődött a diktatura eredményeinek hatására egy olyan réteg, amely a szocialista termelés útján akarta boldogulását megvalósítani. Bizonyára megfelelő időpontban még követőre is akadtak volna.

### Kulturpolitika

A Tanácsköztársaság kulturpolitikáját az a cél vezette, hogy megtörje a volt uralkodó osztályok művelődési monopóliumát. A Tanácsshatalom már az első napokban valóra váltotta a magyar társadalom haladó részének évtizedes álmát, és március 29-én a Kormányzótanács által kiadott XXIV. számú rendelettel államosította az iskolákat.

A Tanácskormány ezen intézkedéseit Nagykőrösön is maradéktalanul végrehajtották. Az iskolák államosítását éppen egy tanító, Horváth József vezette.<sup>109/</sup> A nép nyomorát közvetlen közelről szemlélő tanítók közül mások is a proletárhatalom hű támogatói lettek. Hankovszky Károly igazgató ellen nem véletlen indítottak eljárást 1920-ban. A jelentés szerint Hankovszky "Tanácskormány megszilárdításában tevékenyen résztvett".<sup>110/</sup> Az államosított iskolák falai közé új szellem költözött. A cél: "bátor, munkás, szabad ifjúság nevelése" volt.<sup>111/</sup>

A tanítók és tanárok Marx-Engels legjobb műveivel ismerkedtek meg. Így a Kommunista kiáltványt, a Polgárháború Franciaországban, Utópikus és tudományos szocializmus című könyveket olvasták.<sup>112/</sup> A tanulóifjúság egy része is a proletárhatalom oldalára állt. Ezt misem bizonyítja jobban, mint az, hogy közülük többen jelentkeztek a Vörös Hadseregbe.<sup>113/</sup>

A református egyház tiltakozott az államosítás ellen. Ők a "fejlődő ifjúságot és népet valláserkölcsei alapon" akarták oktatni.<sup>114/</sup> Persze a Tanácskormány éppen azért államosította az iskolákat, hogy a tudománytalan, maradi, egyházi oktatás helyett a tanulóknak korszerű természettudományos műveltséget adjon. Nagykőrösön is leszögezték: "az ifjúságot materialista alapon kell oktatni".<sup>115/</sup> Ez nemcsak azt jelentette, hogy az ifjúság mélyebb, tudományosabb oktatásban részesült, ez ideológiai, elvi állásfoglalás is volt. Gondoskodtak arról, hogy az ifjúságunk olyan oktatásban részesüljenek, hogy a jövő munkásnemzedékének ne kelljen szégyenkeznie kulturális elmaradottsága miatt, ami amúgy sem az ő hibája. Megszervezték az ifjúságunk szabadoktatását.<sup>116/</sup>

A munkásság kezébe vette a helyi sajtó irányítását is. A burzsoázia érdekeit hiven kiszolgáló "Nagykőrös és Vidéke" című lapot megszüntették.<sup>117/</sup> A helyébe lépő "Nagykőrösi Népujság" már a címével is kifejezi a két ujság közötti elvi és gyakorlati állásfoglalás különbözőségét. A

proletárhatalom kisajátította a filmszínházakat is.<sup>118/</sup> Állandó műsort biztosított látogatóinak a Papp-féle mozi, a Vörös boszorkány /francia/, Vörös kérdőjel/magyar/, a Weis-féle Az aranyember és a Vörös kérdőjel című filmeket vetítette.<sup>119/</sup>

A helyi polgári fiataltság öntevékeny szintársulata nem elégítette ki a munkásság kulturszomját. Az egyik silány darab előadását a direktórium betiltotta.<sup>120/</sup> A Tanácskormány megfelelő színvonalu előadásra szintársulatot küldött vidékre, amely eljutott a városba is. A szintársulat augusztus 1-re jelezte érkezését.<sup>121/</sup> Sajnos a proletárdiktatura bukása után a munkások természetesen nem élvezhették ezeket az előadásokat.

E pár sor egy kisváros életén keresztül próbálta megmutatni azt, hogy a munkáshatalom mennyi mindent tett azért, hogy az elnyomott osztályok tudomány és kultúra csácsait bevegyék.

Sajnos az ellenforradalom miatt ezen intézkedéseknek is csak egy része vált valóra. A burzsoázia természetesen gyorsan felszámolta ezeket az intézkedéseket, nekik nem volt szükséges az, hogy a munkásság művelődjön.

### Az első szabad május elseje megünneplése

Az ország katonai helyzete a román támadás és a székely hadtest árulása folytán nagyon súlyos volt. Az ország lakossága azonban mégis lelkesen készülődött az első szabad május megünneplésére. Az ünnep az egész országban diszes pompával, ünnepélyes hangulatban folyt le.

A város dolgozó parasztsága, munkássága is kivette részét az ünnepből. A felkészülés már április közepén megkezdődött. Április 17-én adta hírül a helyi ujság, hogy "elsején reggel 8-tól másnap reggelig tartó nagy

és fényes monstre népmulatságot rendeznek a Széchenyi-kertben. A népmulatság keretében történik meg zászlónk /a párt zászlaja/ felavatása. A rendezést 200 tagu rendezőbizottság végzi."<sup>122/</sup>

Az április 27-i ujság közli, hogy a román támadás kivédésére beszállásolt katonák élelmiszerben való megsegítése miatt az ingyen ebéd és a sóskifli elmarad.<sup>123/</sup> Ennek ellenére vidámságban nem volt hiány, amikor felvirradt végre az ünnep napja.

Reggel nyolckor indult a menet a Csirkepiac-térről a Széchenyi-kertbe: "Elöl 50 főnyi lovasbandérium, utána hatökrös aratós szekér, kalászkoszorúkkal és csokrok-kal feldiszitve, rajta nyolc pántlikás marokszedő lány." Majd szüreti kocsik és biciklisek feldiszitett csapata, hatvan tagu cigányzenekar következett Farkas Menyus primáskodásával. A fehérruhás lányok után vitte az öt méteres tűzvörös selyemből készült sulyos zászlót Tényi Sándor nyomozó. Végül szakmai csoportok, ifjumunkások, diákok zárták vidám zene és énekszóval a kavargó, hullámzó, színes felvonuló sereget.

Az ünnepi beszédet Borsos Benő mondta. Az ebédet a legtöbb család a pázsiton fogyasztotta, nem tudtak szabadulni a csodálatos ünnepi hangulatból. Ebéd után több ének- és zeneművész is fellépett vidám számokkal, közöttük volt Balogh József xilofónművész is. Délután ötkor avatták fel a párt zászlaját és verték rudjába a négyszáz arany és ezüst zászlószeget. Ezután futbalmeccs és reggelig tartó bál tette örökre emlékezetessé ezt a felejthetetlen szép napot, amelyet olyan vidáman, színesen ünnepelt meg a nagykörösi nép.<sup>124/</sup>

### A proletárdiktatura Nagykőrösön

A márciustól augusztusig eltelt időszak a történelem szempontjából nézve nem hosszú korszak. A szocialista társadalom fejlődése szempontjából mégis jelentős. Jelentősége vitathatatlan, mert olyan társadalmi rendszer megjelenésének voltunk tanúi, amely a magyar nép történetében addig ismeretlen volt. Az események megismerése után az adott viszonyokat reálisan mérlegelve határozzuk meg a nagykőrösi tanács munkájának jelentőségét, összehasonlítva az előző polgári demokratikus korszakkal.

Az első észrevételünk - ami okvetlen szembetűnik - a két korszak irányításában meglévő különbségeket illeti. A márciusi forradalom után a hatalom Nagykőrösön - az augusztusi bukásig - sajátos formában jelentkezett.

A legjellemzőbb tényező az, hogy a gazdag parasztpolgár réteg teljesen kiszorult a vezetésből, és az őket támogató burzsoá érdekeltségű értelmiségi réteg jó része is hasonlóan járt.

A direktórium megalakulása a pesti események után történt, mintegy felsőbb rendeletre. A városi agrárproletárok olyan mértékű forradalmasodása elmaradt, amelyből mint a hatalom győztesei kerültek volna ki. Csupán annyit sikerült elérniük, hogy a hetes direktóriumba képviselőik is bekerültek.

A további szelektálásnál történtek azonban hibák. A hetes direktórium megalakításában még az egész város kistulajdonosainak együttműködését figyelhetjük meg. Városi kistisztviselő és mezei munkás még együtt található a mozgalomban vezető szerepet játszó kisiparossal és melléjük a felnövekvő fiatal radikális értelmiség tagjai is tevékenykedtek.

A választások után azonban ez a kör leszűkült. A hármas direktóriumban már csak olyan - viszonylag idő-

sebb - kisiparosok vettek részt, akik a múlt évi forradalom időszakában is tevékenykedtek. Azonban nem azoknak a mezeti munkásoknak a köréből kerültek ki, akik egy-egy burzsoá intézkedés miatt felszólaltak, hanem a megválasztás során a tapasztaltság, higgadtság, megfontoltság játszott döntő szerepet.

A jónak indult társadalmi összefogás az áprilisi választások után kátyuba került. Az ok - amit már többször emlegettünk - a tömegekkel való politizálás szinte teljes hiánya volt. Nemcsak a polgári demokratikus szakasz alatt, hanem a direktórium megalakulása után sem folytatták a tagok megválasztása érdekében felvilágosító munkát.

A választásokon résztvevőket csak falragaszok útján tájékoztatták a szavazás mikéntjéről, a rövid idő miatt azonban jórésze tájékozatlan maradt, és ilyen politikai tájékozatlanság után oszlott meg a szavazatok száma.

Másrészről pedig annak - az országosan is meglévő álláspontnak kell tulajdonítanunk -, ami szerint a magántulajdonnal rendelkező kispolgár is kizsákmányolónak számít. A direktóriumi tagságra aztán - mechanikusan - a legtöbb szavazatot kapott három ember látszott méltónak. Ezek a jószándéku "idősebb" emberek nem látták a városi osztályviszonyokat, nem látták és nem is keresték az osztályellenséget. A politizálás elvi síkján nehezen, vagy egyáltalán nem tudtak mozogni.

A kisiparosok vezetése alatt álló direktórium működése még nem lett volna tragikus, hiszen megélhetési viszonyaik sokban hasonlítottak a városi szegények, napszámosok, mezeti munkások körülményeihez.

Bár az előzőekben elmondott - a város sajátos fejlődéséből következő - tulajdonosi mentalitások belőlük sem hiányoztak, jellemzőjük, hogy mint kistulajdonosok már fölfelé "huztak" - szinte a saját talajuktól fosztották meg ezzel magukat. Azonban ott követték el a

második hibát - amikor a legveszedelmesebb burzsuá-értelmiségi elemeket, pld. Kökényt - továbbra sem gátolták működésükben, sőt még hallgatták véleményüket, munkájukat senki sem ellenőrizte, így a különböző szabotázsokra szinte szabad kezét nyertek.

Ilyenformán alakult ki egy "furcsa" városi vezetés, amelyeknek élén álló proletár árnyalatu direktórium kooperált a régi burzsoá-értelmiségi réteggel. A hatalom megoszlásának ilyen jellegével a szomszéd, "rokon" városokban sem találkozunk /pld. Cegléden/.

A hatalmon való osztzkodást mutatja az is, hogy a direktórium a régi városi közigazgatási apparátust úgy tartotta meg, hogy a hivatalnokok között szelektálást, ellenőrzést egyáltalán nem végzett.

A burzsoá közigazgatási szervek működését a direktórium sokszor nem tudta ellenőrizni, átfogni, így azok a visszaélések tanyái lettek.

A direktórium szocialista, forradalmi intézményeiben megbuvó burzsoá- értelmiségi réteg szabotálása ellen sem tudott sokszor eredményesen küzdeni.

Ezekután nézzük a városi osztályviszonyok alakulását.

A hatalomért való küzdelemből a régi uralkodó réteg - a polgár-parasztok, és a kisgazdák felső rétege - kikapcsolódott a márciusi események után. Egy részük teljesen passzív álláspontra helyezkedve a fejleményeket várta, másrészük pedig - a kedvező gazdasági érát kihasználva - vállalkozásokba, kereskedésbe fogott.

A város politikai porondján csupán a két pólus a burzsoá-értelmiségi réteg, és a kistulajdonosok, mezeti munkások, a proletár elemek maradtak.

Az előzőekben elmondott burzsoá-értelmiségi - kisiparos kooperáció létét az a tény is alátámasztja, hogy a direktóriumban vezető elemeket, baloldaltól éri táma-

dás az elmaradt és gyakorlatilag megszűnt társadalmi összefogás hiánya miatt.

Hogy ez a baloldaltól jövő nyomás nem tudott eredményt elérni - sőt önmagát szigetelte el - abban nagy szerepet játszott - a város munkásmozgalmának sajátos fejlődése mellett - egy harcos, igazán szocialista vezetésű párt hiánya. A meglévő párt teljesen a direktóriumnak volt alárendelve. A két szerv tagjai, vezetői hosszú ideig megegyeztek, ez pedig a szervezeti és politikai felvilágosító munka rovására ment. Ezért fordult elő, hogy a gazdasági fellendülés által hasznot szerző kigazda réteg szimpátiáját sem aknázták ki teljesen - a tömegpolitika sokszor elismételt hibái mellett.

Erre a rétegre való felvilágosítás kiterjesztése azért is fontos lett volna, mert a többi párt működése szünetelt, az egyébként derekasan dolgozó kigazdák között nyilván akadt volna aktív támogatója is a Tanácskormány politikájának. Hiszen a kedvező gazdasági fellendülés során szívesen fektették be tőkéjüket - igaz, hogy elsősorban saját érdekük következtében - de ez azt eredményezte, hogy a városban a kereskedelmi élet nem halt ki, friss gyümölcs, zöldség mindig volt a város piacán, és a helyi kereskedelmi élet fellendülése eredményezte a Budapestre való tömeges élelmiszerszállításokat is.

Mindezen - lényeges - hibák mellett nem szabad azonban azokról a pozitív eredményekről sem elfeledkeznünk, amit a direktórium elért proletárdiktatura időszakában. Olyan nagyméretű demokratizálási folyamat indult meg, amely a város eddigi történelmében példa nélkül állt. Az új intézmények sorát alakították meg, amelyekben a dolgozó proletárok lelkesen végezték munkájukat. Különösen érvényesek az elmondottak a város kulturális életének megváltoztatását célzó, a művelődés keretében végzett intézkedésekre.

A direktórium terveiből egy új, modern, minden emberi igényt és izlést kielégítő városkép bontakozott ki,



és valósult volna meg, egy kedvezőbb időszak idején. Kedvező korban pedig - bár a nehéz helyzet ellenére is történtek intézkedések, hathatósabb segítséget kapott volna a város a megyei, országos szervektől is.

A szocialista tudatforma kialakításának szép példájával találkozunk, a városi kisiparosok körében.

A városban lévő potenciális erőket egy kedvezőbb történelmi helyzetben még számtalan módon lehetett volna helyes irányban, a szocialista elveknek megfelelően kamatoztatni.

#### IV. Az ellenforradalmi terror megindulása.

Augusztusra a külpolitikában és a belpolitikában is változások történtek.

Clemenceau távirata és a Vörös Hadserég visszavonulása külpolitikai nehézségeket tükrözött.

Belpolitikai élet gazdasági és politikai téren is tovább romlott.

A román támadás sikeressége arra kényszerítette a párhónapos fennállása alatt is állandóan harcoló Tanácskormányt, hogy átadja hatalmát a Peidl Gyula vezette szakszervezeti kormánynak.

Nagykőrösre a románok augusztus 3-án vonultak be. Ekkor jelent meg utoljára a Nagykőrösi Népujság. Közli a Tanácskormány lemondását és Kun Béla bucsuzó szavait: "... remélem, hogy a szocialista forradalom nem halt meg, csak szunnyad és mielőbb fel fog ébredni."<sup>124/a</sup>

A városi közállapotokon az általános csend lett urrá, a vezetők közül senki nem mozdult, mindenki a másiktól várta a kezdeményező lépést.

A román megszállás után vett annyi bátorságot Kökény, hogy újra megjelent, most már minden álszemérem nélkül neki fog a direktórium pocskondiázásának.

Augusztus 6-ra összehívja a hivatalnokokat és nekik szónokol.<sup>125/</sup> Azonban hiába minden kétségbe esett próbálkozása a saját osztálya, régi fegyverbarátai ki mondják rá a szentenciát: "megbizhatatlan".<sup>126/</sup>

Igen őt is elérte a karrieristák szokásos és hagyományos jól megérdemelt sorsa. Megtagadta osztálya, demokratizmusáról lerepült az álarc, hatalma és a szép karrier semmivé foszlott. A sors iróniája, hogy a város egyik legnagyobb proletárellensége, proletár védelem alatt

állt, és a proletáralom vége az ő sorsának megpecsételését jelentette. - Kétségbeesetten megírta az önmaga elleni feljelentést -, hogy tisztázza szerepét és "védje" becsületét -, amiben áruló volta teljes egészében lelepleződött.<sup>127/</sup>

A román megszállás sem jelentett abszolút nyugalmat a gazdagok számára. A direktórium felszámolásának "fejében" a románok kocsival jártak élelmiszer rekvirálásra. Csupán egy nap összeszedtek többek között: egy kocsi pulykát, kacsát, libát.<sup>128/</sup>

Keserűen állapítja meg a város vezetését átvevő virilisek jegyzőkönyve, hogy a román megszállás 2.857.468 aranykorona kárt okozott a különböző köz- és magántulajdonban.<sup>128/a.</sup>

A román megszállással párhuzamosan megindult a mozgalmi és szimpatizáns emberek elhurcolása is. Elsők között vitték el Balla Józsefet, Szabó Ambrust, Cs. Kovács Györgyöt, majd Mészáros Jánost hurcolták el és ütlegették.

Augusztus 6-án 7 órára dobolták össze Nagykörös népét, és a városház lépcsőjénél egy román tiszt lőtte agyon az áldozatkész vörösőr-parancsnokot, Mészáros Jánost. A későbbi exhumálás arról tanuskodott, hogy a legpéldátlanabb szadizmussal, élve temették el.<sup>129/</sup>

Az elfogottakkal legjobban Fábián János, a volt megyei küldött kegyetlenkedett. Nem volt válogatós a módszerekben és eszközökben: kardlap, bikacsök, a pártzászló rudja, csizmasarok tartozott a vallatási eszközök széles skálájához.

A várostól távollévő emberek ellen, akiket nem tudtak elfogni, de a Tanácsköztársaság időszaka alatt valamilyen funkciójuk volt - elfogatási parancsot adtak ki.<sup>130/</sup>

A direktórium vezetőit csak később tartóztatták le. Zsemberit október 1-én, Sallait szeptember 17-én, Nikloszt október 30-án.<sup>131/</sup> 155 rendbeli zsarolás, jogta-

lan fegyverhasználat, ékszer és élelmiszer rekvirálás, magánlak-sértés, izgatás és sikkasztás volt ellenük a vád.

Az 1920. február 19-től 25-ig megtartott tárgyaláson Zsemberit 5 hónap és 14 napi fogházra és egy évi hivatalvesztésre, Niklosz Jánost 3 hónapi fogházra, Sallai Jánost 4 hónapi fogházra és egy évi hivatalvesztésre ítélték.<sup>132/</sup>

Aránylag enyhe büntetésük és a később kiadott hatósági bizonyítvány is arról tanuskodott, hogy a város hibás vezetését jórészt tudatosan végezték. A jellemzés szerint: "a direktóriumi tagok óvták a csőcselék minden tulkapása, és a proletár hatalmasságok minden erőszakoskodása ellen" a várost.<sup>133/</sup>

Velük együtt elítélt forradalmi törvényszéki alkalmazottak - pedig nem harcoságukról voltak közismertek - jóval magasabb büntetést kaptak.<sup>134/</sup>

A város visszatért vezetői azon igyekeztek, hogy az élet visszatérjen a régi, megszokott medrébe, az egyesülési és gyülekezési jog szabályozásával visszatértek a háborút megelőző állapotokra.<sup>135/</sup>

Az elsők között adták ki azt a rendeletet, amelyben a Tanácsköztársaság időszaka alatt tevékenykedő hivatalnokok magatartását igazolni kell, egy - erre a célra felállított - bizottság előtt.<sup>136/</sup>

A katolikus és református egyház állami tulajdonba vett ingó és ingatlanságait visszaadták.<sup>137/</sup> A rendőrség létszámát felemelték 26-ról 80-ra.<sup>138/</sup>

A románok november 21-én vonultak ki a városból. A város vezetői nem mondhatták, hogy a románok nem voltak hálások a sok összerablott élelemért. A kivonuló román parancsnok megdicsérte a várost "példás viselkedéséért".<sup>139/</sup> A dicséret és a kivonulás után vette teljesen a kezébe a közigazgatás irányítását a városi polgárság.<sup>140/</sup>

A Tanácsköztársaság időszakát - mint meg nem történt eseményt - igyekeztek elfelejtetni. A városi szegények azonban most döbbentek rá veszteségük nagyságára, és hamarosan lábbadozni kezdtek. A frissen megalakult Ébredő Magyarok Szervezete azért követelt fegyveres csapatokat, mert még "nem aludt ki a vörös láng".<sup>141/</sup>

Okultak a hibás népfront-politikából is. A szocialisták élénk felvilágosító és szervező munkába fogtak a kisgazdák között. A szocialisták jó része a gazdasági cselédek, földműves napszámosok közül toborzódott.<sup>142/</sup>

A város polgárai pedig azon az uton kormányozták tovább a közállapotokat, amely az egyre jobban fasizálódó kormány céljainak legjobban megfelelt.

A sovíniszta, nacionalista uszítások segítségével a fasiszta rendszer martalékává vált a város, és ebből a testet és lelket gyötrő társadalomból csak 1944. novemberére hozta meg a szabadulást.

R Ö V I D I T É S E K

KÁL	Kecskeméti Állami Levéltár
Nk-i r.	Nagykőrösi részlegében
U.o.	ugyanott
Id.m.	idézett mű
Sz.n.	szám nélkül
Plgm.	Polgármester
Dir.	direktórium
Dir. ir.	direktóriumai iratok
VT	Városi Tanács
Nt.	Nemzeti Tanács
jgyzk.	jegyzőkönyv
Áü.	államügyészi
rt.	rendezett tanácsú
int. biz.	intéző bizottság
MMTVD.	Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai
MT.	Munkástanács

J E G Y Z E T E K

I. Nagykőrös élete az "őszirózsás" forradalomig.

- 1/ Majlát Jolán: Egy alföldi civis-város kialakulása Bp. 1943. 65. old.
- 2/ Horváth Zoltán: Egy mezőváros céhes ipara. A Nagykőrösi céhek élete és története Nagykőrös 1943. 25. old. ill. Majlát id.m. 161. old.
- 3/ Erdei Ferenc: Futóhomok, Gondolat 1957. 74. old.
- 4/ Galántai Fekete Béla: Nagykőrös. Budapest 1927. 117. old. ill. Erdei Ferenc id. m. 113-117 old..
- 5/ Galántai Fekete Béla: id.m. 117 old.
- 6/ A statisztikai adatok a Magyar Statisztikai Közlemények Új sorozat 42. kötetének /Bp. 1912/ 198-199 oldaláról való.
- 7/ MMTVD 2. köt. 480. old.
- 8/ U.o. 490. old.
- 9/ Galántai Fekete Béla: id. m. 100. old., ill. Sasi György visszaemlékezése.
- 10/ MMTVD 3. köt. 189 old.
- 11/ 1538/1908. sz. Plgm. ir. KÁL. Nk-i r.
- 12/ Galántai Fekete Béla: id. m. 103. old.
- 13/ U.o. 104. old.
- 14/ U.o.
- 15/ U.o. 107. old.
- 16/ Galántai Fekete Béla: id. m. 107. old.
- 17/ 322/1916. Plgm. ir. KÁL. Nk-i r.
- 18/ 9814/16. Nk. Rt. v. Plgm. ir. KÁL. Nk-i r.
- 19/ Galántai Fekete Béla: id. m. 104. old.
- 20/ Sasi György visszaemlékezése.

- 21/ Nagykőrös és Vidéke 1918, VIII, évf. 15. 2. 1.,  
ill. VIII. " 25. 2. 1.  
21/a. " " " 1918, VIII. " 5. sz. 1.lap  
22/ Galántai Fekete Béla: id. m. 109. old.  
23/ Nagykőrös és Vidéke 1918. VIII. évf. 5. sz. 1.lap  
24/ Nk. Rt. v. 1918. május 7. jgyzk-ből KÁL Nk-i r.  
25/ Nk. Rt. v. 1918. július 10. jgyzk-ből  
26/ Nagykőrös és Vidéke 1918. VIII. évf. 3, ill.  
10 sz. 51 sz.  
27/ Nk. Rt. v. 1918. augusztus 21. jgyzk.  
28/ Nagykőrös és Vidéke 1918. VIII. évf. 38. sz. 5. 1.  
Szökött katonák egymásután kerülnek kézre. Félegyházán 12; Alpáron 8; Ujkécskén 4; Majsán 17; Hala-  
son 9; katonát fogtak el.  
29/ Nk. Rt. v. 1918. október 23. jgyzk.  
30/ Nagykőrös és Vidéke 1918. VIII. évf. 24. sz. 1. 1.  
ill. 14. 2. 1.  
31/ U.o.  
32/ Nagy Dezső: A Tanács hatalom története Cegléden.  
Bp. 1959. 7. 1.

## II. A város helyzete a polgári demokratikus forradalom időszakában

- 1/ Nagy Dezső: id. m. 9. old., ill. Sasi György el-  
beszélése nyomán.  
2/ Nemzeti Tanács és a Városi Tanács 1918. nov. 4.  
együttes jgyzk-ből.  
3/ B. 2113/1919. Á.ü. iratok, KÁL. NK-i részlegében.  
4/ NT. és a VT. 1918. nov. 4. jgyzk-ből.  
5/ 10330/1919. sz. NT. irat. KÁL. Nk-i részlegében.  
6/ Sasi György visszaemlékezése nyomán.  
7/ VT. 1919. január 17-i jgyzk-ből. KÁL Nk-i részl.  
8/ Sasi György visszaemlékezése nyomán.



9/ NT. Int. Biz. 1918. nov. 20. alakuló jgyzk-ből.

Az "eredetileg tizenháromtagunak" nevezett bizottság kibővült. Tagjai: Az értelmiség részéről: Járai Béla táblabíró, Sántha Béla ny.tanár, bankig.;

*1918. nov. 20.*  
*gygyk-ből*  
gazdálkodók: Bárány Ágoston, Szücs Ambrus, Bene László, Halász Ernő; földművesek: Kiss Albert,

B. Faragó Dénes; iparosok: Visnyei Gáspár, Pécsi

Bódog,; kereskedők: Horváth Lajos, Benedek László;

Szoc. dem.: Dr. Hegedüs Dénes, Tóth László, Kántor

József, Sasi György, Szabó Ambrus, Sallai János;

*gygyk-ből*  
*1918. nov. 20.*  
régí tagok: Bordács Szilárd, Bakó József.

10/ B. 2113/1919. KÁL. Nk-i részl. A.ü. iratok.

*1918. nov. 6.*  
11/ NT. int. biz. 1918. nov. 6. jgyzk-ből. KÁL Nk-i r.

*1918. nov. 6.*  
12/ U.o.

*1918. nov. 4.*  
13/ NT. és a VT. 1918. nov. 4. jgyzk-ből. KÁL. Nk-i r.

14/ 58/1918, NT. ir. KÁL, Nk-i r.

15/ 70/1918. NT. ir. U.o.

16/ Siklós A.: Magyarország története 1917-1919.

Bp. 1960. 58. old.

17/ 19/1918. sz. NT. ir. KÁL. Nk-i r.

18/ 20/1918. sz. NT. ir. U.o.

19/ 58/1918. 1061918. sz. NT. i. KÁL. nk-i r.

20/ NT. és VT. 1918. nov. 4. jgyzk-ből. U.o.

21/ Számnélküli /több polgártárs és polgártársnő aláírásával/, KÁL, Nk-i r.

22/ 88/1918. sz. NT.-i i. U.o.

23/ NT. Int. Biz. 1918. nov. 6-i jgyzk-ből. U.o.

24/ Nagy Dezső: id. m. 7. old. /Cegléden a liszt és hushány miatt az u.n. asszonytüntetés zajlott le./

25/ 51/1918, sz. NT-i irat.

26/ 53/1918. sz. NT-i "

27/ U.o.

28/ NT. 1918. nov. 11-i jgyzk-ből. U.o.

29/ NT. Int. Biz. 1918. nov. 21-i jgyzk-ből. U.o.

- 30/ 76/1918. sz. NT-i. oszt. KÁL. Nk-i r.
- 31/ NT. Int. Biz. 1918. nov. 20-i jgyzk-ból. U.o.
- 32/ 28/1918. sz. NT. i.
- 33/ NT. Int. Biz. 1918. nov. 20-i jgyzk-ból.
- 34/ NT. Int. Biz. 1918. nov. 25-i jgyzk-ból. KÁL.  
NK-i r.
- 35/ U.o.
- 36/ Szám nélküli. /Névszerint: Bordács Szilárd 8 öl,  
K. Faragó Ambrusné 5 öl, Kökény Dezső 2 öl, Neu  
Soma 22 öl, Muraközi Gyula 5 öl, Biczó Kálmán 1/2  
öl, Gál Ferenc 1/2 öl./
- 37/ 1906/1919. sz. NT-i i. KÁL. Nk-i r.
- 38/ 84/1918. sz. NT-i. U.o.
- 39/ NT. 1918. december 13-i jgyzk-ból. U.o.
- 40/ NT. Int. Biz. 1918. december 2-i jgyzk-ból. KÁL.  
Nk-i r.
- 41/ 18015/1918. sz. NT.-i irat.
- 42/ Néptanács. 1919. január 29-i jgyzk-ból.
- 43/ NT. Int. Biz. 1918. dec. 2-i jgyzk-ból. KÁL. Nk-i r.
- 44/ NT. 1918. december 4-i jgyzk-ból
- 45/ NT. Int. Biz. 1918. dec. 16-i jgyzk-ból. KÁL.  
Nk-i r.
- 46/ NT. Int. Biz. 1918. dec. 26-i jgyzk-ból. U.o.
- 47/ NT. Int. Biz. 1918. dec. 28. 23. jgyzk-ból. KÁL.
- 48/ NT. 1919. január 4-i jgyzk-ból.
- 49/ Erdei Ferenc: id. m.: 82.old.
- 50/ 21/1919. sz. NT. int. KÁL. Nk-i r.
- 51/ NT. 1918. nov. 11-i jgyzk-ból.
- 52/ NK. képviselőtestületének 1918. nov. 18-i jgyzk-ból.
- 53/ NT. 1918. nov. 18. ujjászervező közgyűlésének  
jgyzk-ból.
- 54/ NT. Int. Biz. 1918. nov. 20. alakuló gyűlésének  
jgyzk-ból.
- 55/ U.o.
- 56/ NT. 1918. december 18-i jgyzk-ból.

- 57/ Hajdu T: A Tanácsok Magyarországon 1918-1919-ben.  
Kossuth 1958. 66. old., ill.: Kató Ist-  
ván: Az 1918-as novemberi parasztmozgal-  
mak. /Századok: 1956. 3. sz. 111. old./
- 58/ 21/1919. NT. ir. KÁL. Nk-i r.
- 59/ 67/1918. sz. NT. irat. KÁL. Nk-i r.
- 60/ Sasi György visszaemlékezése.
- 61/ U.o.
- 62/ NT. és a Nemzetőrség bizalmi férfiainak 1918. nov.  
11-i ülésének jgyzk-ből.
- 63/ Sasi György visszaemlékezései.
- 64/ Szám nélküli Plgm. iratok. KÁL. Nk-i r.
- 65/ Szemere Vera: Az agrárkérdés 1918-1919-ben. Kos-  
suth, 1963. 98 old.
- 66/ Számnélküli. 1918. december 1. dátummal NT-i ir.  
KÁL.
- 67/ Számnélkül. 1919. január 5. dátum NT-i ir.
- 68/ Számnélkül. 1919. március 8-i NT. ir.
- 69/ A Városi Képviselőtestület 1919. január 29-i ülé-  
sének jegyzőkönyvéből.
- 70/ 2492/1919. sz. NT-i. ill. 295/1919. sz. Plgm. ir.
- 71/ 295/1919. sz. Plgm. ir.
- 72/ U.o.
- 73/ U.o.
- 74/ NT. 1919. febr. 10-i jgyzk-ből. KÁL. Nk-i részl.
- 75/ NT. Int. Biz. 1918. dec. 12-i jgyzk-ből.
- 76/ NT. 1918. nov. 18-i jgyzk-ből. KÁL. Nk-i r.
- 77/ NT. 1919. jan. 17-i jgyzk-ből. KÁL. u.o.
- 78/ 189/1919. sz. Plgm. irat. KÁL. Nk-i r.
- 79/ 2286/1919. Plgm. irat. KÁL. Nk-i r.
- 80/ 21/1919. Plgm. irat. U.o.
- 81/ 21/1919. Plgm. ir.
- 82/ U.o.
- 83/ Néptanács 1919. március 6-i jgyzk-ből. KÁL. Nk-i r.
- 84/ Nagy Dezső: id. m. 12 old.

85/ Hajdu T.: id. m. 128-129 old.

86/ 20/1919. sz. Plgm. irat KÁL. Nk-i r.

### III. A Tanácsköztársaság időszaka 1919 március-augusztus

- 1/ Nagykőrösi Népujság 1919. március 23. III. évf. 12. sz.
- 2/ VT és a Direktórium 1919. március 26-i jgyzk-ból,
- 3/ U.o.
- 4/ Dir. 1919. április 16-i jgyzk-ból. KÁL. Nk-i r,
- 5/ Dir. 1919. április 16-i jgyzk-ból. KÁL. Nk-i r.
- 6/ Dir. 1919. április 27-i jgyzk-ból. KÁL. Nk-i r.
- 7/ B-2113/1919. sz. Áü. iratok. U.o.
- 8/ Dir. 1919. április 27-i jgyzk-ból.
- 9/ A város alkalmazottainak 1919. augusztus 6. ülésének jgyzk.
- 10/ B-2113/1919. sz. Áü. ir. KÁL.
- 11/ Dir. 1919. május 7-i ülésének jgyzk-ból.
- 12/ 329/1919. Dir. ir. KÁL. Nk-i r.
- 13/ Dir. 1919. június 20-i jgyzk-ból.
- 14/ Népakarat, Győr. 1918. dec. 28. id.: L. Nagy Zsuzsa Forradalom és ellenforradalom a Dunántulon 13. old.
- 15/ 786/1919. sz. Dir. ir.
- 16/ Dir. 1919. május 7-i jgyzk-ból.
- 17/ Városi közgyűlés 1919. június 4-i jgyzk-ból.
- 18/ 7216/1919. sz. Dir. ir. KÁL. Nk-i r.
- 19/ Zsembery felszólalása a megyei MT június 10-i ülésén /id.: Vörös Pest megye szerk. Vigh Károly /120. old./.
- 20/ 38789/K.i. 1919. sz. alispáni leirat.
- 21/ VT 1919. márc. 21-i jgyzk-ból.
- 22/ 2213/1919. sz. Dir. ir. KÁL. Nk-i r.

- 23/ 351/1919. sz. Dir. ir. Ill. Dir. 1919. márc.  
26 és az 1919. május 2-i jgyzk-ból.
- 24/ 4678/1919. 4614/1919. 4493/1919. 4130/1919. sz.  
Dir. ir.
- 25/ 459/1919. sz. Dir. ir., ill. Dir. 1919. május  
19-i jgyzk-ból.
- 26/ Dir. 1919. július 5-i jgyzk-ból.
- 27/ Dir. ir. 1919. május 21-i dátummal jgyzk-ból.
- 28/ Sz.n. Dir. ir. 1919. június 21-i dátummal KÁL.  
Nk-i r.
- 29/ Dir. 1919. június 21. ülésének jgyzk-ból.
- 30/ Sz.n. falragasz Zsembery és Kökény aláírásával  
április 5.
- 31/ 4091/1919. sz. Dir. ir. KÁL. Nk-i r.
- 32/ 358/1919. sz. Dir. ir. U.o.
- 33/ 358/1919. sz. Dir. ir.
- 34/ Nk-i Dir. 1919. április 12-i jgyzk-ból.
- 35/ Nk-i Dir. 1919. április 12-i jgyzk-ból.
- 36/ 358/1919. sz. Dir. ir. KÁL. Nk-i r.
- 37/ MMTVD. 6/A kötet 161. oldal.
- 38/ Sasi György visszaemlékezései alapján.
- 39/ 4064/1919. sz. Távirat Dir. ir. KÁL. Nk-i r.
- 40/ 4471/1919. sz. Távirat Dir. ir. U.o.
- 41/ U.o.
- 42/ 5017/1919. 7014/1919. 4470/1919. 4447/1919. sz.  
Táviratok. Dir. ir.
- 43/ Nagykőrös Népujság I. évf. 42. sz. 1919. máj. 17-  
/hirek rov./
- 44/ 4817/1919. sz. Távirat, ill. 151/1919. sz. Dir.  
ir.
- 45/ Dir. ir. 1919. július 26-i jgyzk. 46
- 46/ 171/1920. Plgm. ir. KÁL. U.o. Nk-i r.
- 47/ Belügyi Népbiztosság iratai: 1022/1919. Pl. Aréh.  
Id. Vörös Pest megye.
- 48/ 5247/1919. sz. Távirat. Dir. ir. KÁL. Nk-i r.
- 49/ Dir. 1919. június 4-i jgyzk-ból.

- 50/ 7116/1919. sz. Távirat. Dir. ir. KÁL. Nk-i r.  
51/ 2214/1919. Aü. irat. április 28. dátum. KÁL.  
Nk-i r.  
52/ 4861/1919. sz. Távirat. Dir. ir. április 20.  
52/a. Galantai F. B. id. m. 111. old.  
53/ 4640/1919. sz. Távirat. Dir. ir.  
54/ Nagykőrösi Népujság III. évf. 17. sz. 1919. április 15.  
55/ Dir. 1919. május 7-i jgyzk-ból.  
56/ U.o.  
57/ 6371/1919. sz. Távirat. Dir. ir. KÁL. Nk-i r.  
58/ 7175/1919. sz. Távirat. Dir. ir. U.o. /Antal  
Sándor elveszett katalnájért 300 koronát fizettek ki./  
59/ Sz.n. /Falragasz Zsembery aláírásával jun. 7./  
60/ 6310/1919. sz. Távirat. Dir. ir. KÁL. Nk-i r.  
61/ 6134/1919. sz. Távirat., ill. 356/1919. sz. Dir.  
ir.  
62/ 433/1919. sz. Dir. ir. KÁL. Nk-i r.  
63/ MMTVD VI/A. Kötet 245. oldal.  
64/ Közélelmezési Népbiztosság 1919. május 2-i  
jgyzk-ból.  
65/ 491/1919. sz. Dir. ir. KÁL. Nk-i r.  
66/ 329/1919. sz. Dir. ir. KÁL. Nk-i r.  
67/ 4525/1919. sz. 3731/1919. sz. Távirat KÁL. U.o.  
68/ U.o. és 433/1919. sz. Dir. ir.  
69/ Dir. 1919. április 16-i jgyzk-ból. KÁL. Nk-i r.  
70/ Sz. n. /Dátum nélkül; több név aláírással/ KÁL.  
Nk-i r.  
71/ 618/1919., ill. 562/1919. sz. Dir. ir. KÁL.  
72/ Nagykőrösi Népujság I. évf. 46. sz. 1919. máj.  
22.  
73/ 627/1919. Dir. ir. U.o.  
74/ MMTVD. VI/B. kötet 502. old.  
75/ Dir. 1919. június 14-i jgyzk-ból.  
76/ 329/1919. sz. Dir. ir. U.o.

- 77/ U.o.
- 78/ 514/1919. sz. Dir. ir. U.o.
- 79/ U.o.
- 80/ B - 2113/1919. sz. Áü. irat. KÁL. Nk-i r.
- 81/ 329/1919. sz. Dir. ir. U.o.
- 82/ U.o.
- 83/ U.o.
- 84/ Dir. 1919. április 19-i üléséből.
- 85/ 345/1919. sz. Dir. ir. U.o.
- 86/ 189/1919. sz. Dir. ir. U.o.
- 87/ 401/1919. sz. Dir. ir. U.o.
- 88/ Dir. 1919. április 1-i jgyzk-ből.
- 89/ Dir. 1919. július 12.-i jgyzk-ből, ill.: Nagy-  
körösi Népujság I. évf. 106. sz. 1919. augusz-  
tus 3.
- 90/ Vörös Pest megye 100. old. /Szerk.: Vigh Károly/
- 91/ 295/1919. sz. Dir. ir. KÁL. Nk-i r.
- 92/ 438/1919. sz. Dir. ir. U.o.
- 93/ U.o.
- 94/ 5239/1919. sz. Távirat. Dir. ir. U.o.
- 95/ 20/1919. sz. Dir. ir., ill.: Dir. 1919. július  
5-i jgyzk-ből.
- 96/ 438/1919. Dir. ir.
- 97/ 472/1919. sz. Dir. ir. U.o.
- 98/ 413/1919. sz. Dir. ir. U.o.
- 99/ Szemere Vera: Az agrárkérdés 1918-1919-ben.  
/Kossuth, 1963. 202. old./
- 100/ Dir. 1919. április 19-i jgyzk-ből.
- 101/ 401/1919. sz. Dir. ir. U.o.
- 102/ U.o.
- 103/ U.o.
- 104/ 329/1919. sz. Dir. ir. U.o.
- 105/ Dir. 1919. április 19-i jgyzk-ből.
- 106/ 3848/1919. sz. Távirat. Dir. ir.
- 107/ Dir. 1919. július 26-i jgyzk-ből.
- 108/ 660/1919. sz. Dir. ir. U.o.
- 109/ Dir. 1919. április 16-i jgyzk-ből. KÁL. Nk-i r.

- 110/ 876/1919. sz. Dir. ir. U.o.
- 111/ 401/1919. sz. Dir. ir. U.o.
- 112/ 404/1919. sz. Dir. ir. U.o.
- 113/ Nagykörösi Népujság 1919. augusztus 3. I. évf.  
106. sz. U.o.
- 114/ 403/1919. sz. Dir. ir. U.o.
- 115/ 401/1919. sz. Dir. ir. U.o.
- 116/ U.o.
- 117/ 329/1919. sz. Távirat. Dir. ir. KÁL, Nk-i r.
- 118/ 506/1919. sz. Távirat. Dir. ir. U.o.
- 119/ Nagykörösi Népujság 1919. április 15. III. évf.  
17. sz.
- 120/ 492/1919. sz. Dir. ir. U.o.
- 121/ 635/1919. sz. Dir. ir. U.o.
- 122/ Nagykörösi Népujság 1919. április 17. III. évf.  
19. sz.
- 123/ Nagykörösi Népujság 1919. április 27. III. évf.  
27. sz.
- 124/ Nagykörösi Népujság 1919. május 3. III. évf.  
31. sz., illetve Sasi György visszaemlékezései  
alapján.
- 124/a. Nagykörösi Népujság I. évfolyam 106. sz. 1919.  
augusztus 3.
- 125/ Nagykörösi tisztviselőinek 1919. augusztus 6-i  
jgyzk-ből.
- 126/ Város képviselő testület 1919. augusztus 11-i  
jgyzk-ből.
- 127/ B-2133/1919. sz. Áü. i.
- 128/ 7798/1919. sz. Plgm. irat.
- 128/a. Galántai F. B.: id. műve: 112. old.
- 129/ Sasi György visszaemlékezései.
- 130/ 9863/1919.; 7675/1919.; 8394/1919.; 9826/1919.  
sz. Plgm. ir.
- 131/ B-2113/1919. Áü. ir.
- 132/ U.o.
- 133/ 8624/1919. sz. Plgm. ir.



- 134/ B-2771/1919. Áü. ir. Harsányi Ferenc /3/ Bene  
László /6/ Derzbach Pál /9/ Szabó Ambrus /3/  
Dr. Horvát Márton /8/ hávi fogház büntetést ka-  
pott.
- 135/ 7576/1919. szj. 8267/1919. 7976/1919. sz. Plgm.  
ir.
- 136/ 2813/1919. sz. Plgm. ir.
- 137/ 66/1919. sz. Plgm. ir.
- 138/ VT 1919. szeptember 5-i jgyzk-ből.
- 139/ VT 1919. november 21-i jgyzk-ből.
- 140/ U.o.
- 141/ 624/1920. Plgm. ir.
- 142/ 633/1923. Plgm. ir.

## T a r t a l o m

I. Nagykőrös élete az "őszirózsás" forradalomig.		
A város társadalmának jellemzése .....	1.	old.
Társadalmi mozgalmak a XX. század elején.	5.	"
II. A város helyzete a polgári demokratikus forradalom időszakában .....	11.	"
A Nemzeti Tanács gazdasági tevékenysége.	13.	"
A városi politikai élet november-decemberben .....	23.	"
Munkások szervezkedése .....	27.	"
Forradalmi mozgalom 1919. január-márciusban .....	34.	"
III. A Tanácsköztársaság időszaka 1919 március-augusztus .....	45.	"
A Tanácshatalom megszervezése Nagykőrösön.		
Direktórium .....	46.	"
Választások .....	58.	"
Forradalmi törvényszék .....	61.	"
Vörös Őrség - Vörös Hadsereg .....	63.	"
Gazdasági intézkedések.		
Közellátás .....	68.	"
Pénzügyi intézkedések .....	73.	"
A direktórium intézkedései a mezőgazdasági dolgozók helyzetének javításáért..	75.	"
Szocializálási rendelkezések .....	78.	"

Kulturpolitika .....	80. old.
Az első szabad május elseje megünneplése...	82. "
A proletárdiktatura Nagykőrösön .....	84. "
IV. Az ellenforradalmi terror megindulása .....	89. "
Rövidítések .....	93. "
Jegyzetek .....	94. "

38-19/1964-65. bksz.

Tárgy: Horváth István doktori szigor-  
lata  
Mell.sz.: 1 db. disszertáció

Dr. Mérei Gyula elvtársnak  
tanszékvezető egyetemi tanár

Helyben

Professzor Elvtárs!

Horváth István "Nagykőrös a tanács hatalom időszakában 1918-1919" c.  
doktori disszertációját azzal a kéréssel küldöm meg, hogy azt megbirál-  
ni sziveskedjék.

A disszertáció Professzor Elvtárs tanszéki könyvtárának leltári tulaj-  
donában marad.

Szeged, 1965. május 5.



*János*  
/Bíró János/  
Doktori hivatal vezető

Kapták:

Dr. Mérei Gyula tszv. egyetemi tanár,  
Dr. Korom Mihály tszv. egyet. docens, tarsbiráló